

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI**

**ULUSLARARASI KORUMA BAĞLAMINDA KIRILGAN GRUP
MENSUBİYETİNİN YENİDEN YERLEŞTİRME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ**

Yüksek Lisans Tezi

Arda OKCU

Ankara 2022

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI**

**ULUSLARARASI KORUMA BAĞLAMINDA KIRILGAN GRUP
MENSUBİYETİNİN YENİDEN YERLEŞTİRME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ**

Yüksek Lisans Tezi

Arda OKCU

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Neva Övünç ÖZTÜRK

Ankara 2022

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI**

**ULUSLARARASI KORUMA BAĞLAMINDA KIRILGAN GRUP
MENSUBİYETİNİN YENİDEN YERLEŞTİRME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ**

Yüksek Lisans Tezi

Arda OKCU

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Neva Övünç ÖZTÜRK

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

İmzası

- 1- Doç. Dr. Burak ÖZTÜRK
- 2- Doç. Dr. Kazım Sedat SİRMEN
- 3- Dr. Öğr. Üyesi Neva Övünç ÖZTÜRK

Tez Savunması Tarihi

13.09.2022

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Dr. Öğr. Üyesi Neva Övünç ÖZTÜRK danışmanlığında hazırladığım “ULUSLARARASI KORUMA BAĞLAMINDA KIRILGAN GRUP MENSUBİYETİNİN YENİDEN YERLEŞTİRME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ (Ankara 2022)” adlı yüksek lisans tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih: 13.09.2022

Adı-Soyadı ve İmza

Arda OKCU

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	4
KISALTMALAR	7
GİRİŞ	8

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI KORUMA BAĞLAMINDA YENİDEN YERLEŞTİRMENİN

GÖRÜNÜMÜ

I. GENEL OLARAK	15
II. YENİDEN YERLEŞTİRME POLİTİKALARININ TARİHİ	17
III. YENİDEN YERLEŞTİRMENİN İŞLEVLERİ	20
A. KALICI ÇÖZÜM OLMA İŞLEVİ	22
1. Kalıcı Çözümlere Genel Bakış	22
a. Kalıcı Çözümlerin Tasnifi	25
b. Kalıcı Çözümlerin Birbirleri Arasındaki İlişki	29
c. Kalıcı Çözümlerin Benzer Kavramlardan Ayırt Edilmesi	34
aa. Kalıcı Çözümlerin Uluslararası Koruma Statüsü Dışında Bırakma (Hariçte Bırakma) Sebepleri ile Karşılaştırılması	35
bb. Kalıcı Çözümlerin Uluslararası Koruma Statüsünü Sona Erdiren Sebepler ile Karşılaştırılması	37
2. Kalıcı Çözüm Olma İşlevi Nedeniyle Yeniden Yerleştirmenin Üçüncü Ülkeye Yönelik Diğer Uygulamalar ile Karşılaştırılması	44
a. Üçüncü Ülkeye Kabul İçin Etkili Tamamlayıcı Yollar ile Karşılaştırılması	44

b. Güvenli Üçüncü Ülke ve İlk İltica Ülkesi Uygulamaları ile Karşılaştırılması	49
c. İltica ve Göç Yönetimi/Kontrolü Ekseninde İşbirliğine Dayanan Araçlar Vasıtasıyla Gerçekleştirilen Kabul Uygulamaları ile Karşılaştırılması Bakımından ..	52
3. Kalıcı Çözüm İşlevi Bakımından Yeniden Yerleştirmenin Türk Hukukundaki Görünümü ve Önemi.....	55
a. Uluslararası Koruma Statüleri Ekseninde Sağlanan Koruma Rejimi Bakımından	56
b. Geçici Koruma Bakımından	59
c. Değerlendirmemiz.....	61
B. ULUSLARARASI KORUMA AYGITI OLMA İŞLEVİ.....	62
1. Yeniden Yerleştirmenin Uluslararası Koruma Aygıtı Olma İşlevine Genel Bakış .	63
2. UNHCR Tarafından Belirlenen Yeniden Yerleştirme Kategorileri.....	66
C. ULUSLARARASI KORUMA SORUMLULUĞUNU PAYLAŞTIRMA İŞLEVİ.....	70
D. ULUSLARARASI KORUMANIN ETKİN İŞLEYİŞİNİ SAĞLAMA İŞLEVİ	72
IV. YENİDEN YERLEŞTİRMENİN HUKUKİ NİTELİĞİ	73
A. KALICI ÇÖZÜMLERİN HAKKA YAKLAŞAN NİTELİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	74
B. YENİDEN YERLEŞTİRMENİN ÖZGÜN HUKUKİ NİTELİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	77
1. Sığınma ve Sığınmadan Faydalanma Hakkı Bakımından	79
2. Yerel Entegrasyon ile Olan Bağlantısı ve Temel Hak ve Özgürlüklere Erişim Üzerinde Doğuracağı Sonuçlar Bakımından	82
3. Değerlendirmemiz.....	84
V. YENİDEN YERLEŞTİRME USULÜ VE UYGULAMALARI.....	85

İKİNCİ BÖLÜM

YENİDEN YERLEŞTİRME VE KIRILGANLIK İLİŞKİSİ

I.	KIRILGANLIĞIN HUKUKİ GÖRÜNÜMÜ	93
A.	KIRILGANLIK KAVRAMINA GENEL BAKIŞ	94
B.	KIRILGANLIK KAVRAMININ HUKUKTAKİ YANSIMALARI	95
II.	KIRILGANLIĞIN YENİDEN YERLEŞTİRME ÜZERİNDEKİ GÖRÜNÜMÜ	107
A.	GENEL OLARAK ULUSLARARASI KORUMA VE KIRILGANLIK	108
B.	YENİDEN YERLEŞTİRME BAĞLAMINDA KIRILGANLIĞIN MERKEZİ ROLÜ.....	112
C.	YENİDEN YERLEŞTİRME VE KIRILGANLIK İLİŞKİSİNDE ÖZELLİK ARZ EDEN BAZI GRUPLAR	116
1.	KADIN MÜLTECİLER	117
2.	LGBTİ+ MÜLTECİLER	126
	SONUÇ.....	137
	KAYNAKÇA.....	142
	ÖZET	161

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
App.	: Application
aşa.	: Aşağıda
Bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
C-	: Case
CEDAW	: Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Yok Edilmesi Sözleşmesi
Ed.	: Editör
Eds.	: Editörler
E.T.	: Erişim Tarihi
ExCom	: Executive Committee
GKA	: Geri Kabul Anlaşması
HIV	: Human Immunodeficiency Virus
ICJ	: International Court of Justice
IOM	: International Organization for Migration
LGBTİ	: Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans ve İnterseks
MSHS	: Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi
md.	: Madde
No.	: Number
ORAM	: Organisation for Refuge, Asylum & Migration
para.	: Paragraf
paras.	: Paragraflar
RG.	: Resmi Gazete
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
UNHCR	: United Nations High Commissioner for Refugees
v.	: versus
vd.	: Ve devamı
Vol.	: Volume
YUKK	: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

GİRİŞ

En temel anlamı ile yoksun kalınan ulusal korumanın, uluslararası hukuka uygun bir şekilde yabancı bir devlet koruması ile ikame edilmesi anlamına gelen uluslararası koruma, 20. yüzyılda çözülmesi gereken bir sorun haline gelen mülteci hareketleri ile sistemleştirilmiştir.¹

Uluslararası korumanın sistemleştirilmesi kapsamında ilk gelişmeler, I. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkmıştır. Milletler Cemiyeti tarafından 1921 yılında Rus Mülteciler İçin Yüksek Komiserlik Ofisi ve 1933 yılında Almanya'dan Gelen Mülteciler İçin Yüksek Komiserlik kurulmuştur.² 1933 yılında ise Milletler Cemiyeti tarafından Mültecilerin Uluslararası Statüsüne Dair Sözleşme kabul edilmiştir.³ Mezkûr Sözleşme'nin 1. maddesine göre; bu Sözleşme yalnızca Rus, Ermeni ve asimile olmuş mültecilere, 1926 ve 1928 yıllarında yapılan düzenlemelerde tanımlandığı şekli ile uygulanacaktır. Görüldüğü üzere bu Sözleşme, dar bir uygulama alanına sahiptir ve yalnızca 8 devlet tarafından onaylanmıştır.⁴ Ancak belirtmek gerekir ki bu Sözleşme, insan hakları ile ilgili ve mülteci korumasına odaklanan uluslararası bağlayıcı bir düzenlemenin ilk örneklerindendir.⁵

II. Dünya Savaşı sonrasında ise uluslararası korumanın önemi daha net olarak görünür olmuştur. Ağırlıklı olarak, savaş sebebiyle yerinden edilen milyonlarca Avrupalı mülteciye yardım sağlanması amacıyla, 14 Aralık 1950 tarihinde Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek

¹ ÖZTÜRK, N. Ö.: Mültecinin Hukuki Statüsünün Belirlenmesi, Ankara 2015, s. 27-28, 74; GOODWIN-GILL, G.S./MCADAM, J.: The Refugee in International Protection, New York 2011, s. 421; ODMAN, M. T.: Mülteci Hukuku, Ankara 1995, s. 14-15; HATHAWAY, J.C.: The Rights of Refugees under International Law, Cambridge 2021, s. 26-27; TIEDEMAN, P.: Flüchtlingsrecht, Frankfurt 2019, s. 107-108; ÇİÇEKLİ, B.: Yabancılar ve Mülteci Hukuku, Ankara 2016, s. 215;

² UZUN, E.: "Uluslararası Hukuk Çerçevesinde BMMYK'nın Yapısı, Görevleri ve Uluslararası Mülteci Hukukunun Gelişimindeki Yeri", Göç Araştırmaları Dergisi, 2016, vol. 2, S. 2, s. 63.

³ JAEGER, G.: "On The History Of The International Protection of Refugees", International Review of Red Cross, 2001, vol. 83, S. 843, p. 729.

⁴ GOODWIN-GILL, G. S.: "International Refugee Law in the Early Years", içinde The Oxford Handbook of International Refugee Law (eds. Cathryn Costello, Michelle Foster, ve Jane McAdam, Oxford 2021, s. 30.

⁵ HATHAWAY, s. 23.

Komiserliği (UNHCR) kurulmuştur.⁶ 1951 yılında ise Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Cenevre Sözleşmesi (1951 Cenevre Sözleşmesi) ve 1954 yılında Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme kabul edilmiştir. 1951 Cenevre Sözleşmesi ilk halinde mülteci korumasını “1951’den önce meydana gelen olaylar” ile sınırlandırmış ve ayrıca, imzacı devletlere korumanın kapsamını yalnızca “Avrupa’da meydana gelen olaylar” ile sınırlandırabilme tercihi sunmuştur.⁷ Bununla birlikte, 1967 yılında kabul edilen Ek Protokol ile 1951 Cenevre Sözleşmesi’nin zamansal ve coğrafi sınırlamaları kaldırılmıştır. Ancak Protokol, Sözleşme’ye 1967 tarihinden önce taraf olup coğrafi sınırlama tercihinin kullanmış devletlere bu tercihlerini koruma imkânı sağlamıştır. Türkiye Sözleşme’ye 1961 yılında taraf olurken⁸ kullandığı coğrafi sınırlama yapma tercihinin⁹ ise 1967 Protokolü’nün sağladığı bu imkana dayanarak korumuştur¹⁰.

Vurgulamak gerekir ki uluslararası koruma bakımından sağlanan tek koruma statüsü, mülteci statüsü değildir. İkincil koruma (*subsidiary protection / secondary protection*) olarak anılan koruma statüsü, 1951 Cenevre Sözleşmesi’ndeki mülteci tanımına girmemekle birlikte menşe ülkesine gönderildiği takdirde işkenceye, insanlık dışı ve onur kırıcı ceza ve muameleye maruz kalmak riski bulunan ya da keyfi olarak yaşam hakkından mahrum bırakılma veya ölüm cezasına çarptırılma yahut ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle ciddi tehditle karşılaşma riski içerisinde bulunan kişilere sağlanır.¹¹ Anılan risklerle karşı karşıya olan kişiler

⁶ Bu çalışma kapsamında, terim birliği sağlanması açısından Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği UNHCR olarak anılacaktır.

⁷ bkz. 1951 Cenevre Sözleşmesi,md. 1B. Sözleşmenin Resmi Gaete’de (R.G.) yayımlanan metni için bkz. <<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10898.pdf>> (E.T. 10.07.2022).

⁸ Cenevre’de 28 Temmuz 1951 tarihinde imzalanmış olan Mültecilerin Hukuki Durumuna dair Sözleşmenin onaylanması hakkında Kanun, Kanun No: 359, Kabul Tarihi:29.08.1961, R.G. Tarih: 05.09.1961, Sayı: 10898, <<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10898.pdf>> (E.T. 10.07.2022).

⁹ Türkiye’nin bu husustaki deklarasyonu için ayrıca bkz. <<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10898.pdf>> (E.T. 10.07.2022).

¹⁰ bkz. 6/10266 sayılı ve 01.07.1968 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı, R.G. Tarih: 05.08.1968, Sayı: 12968, <<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/12968.pdf>> (E.T.06.12.2021).

¹¹ **MCADAM, J.:** Complementary Protection in International Refugee Law, Oxford 2007, s. 21; **ÇİÇEKLİ,** s. 271; **EKŞİ, N.:** Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku, İstanbul 2018, s. 51; **ÖZTÜRK,** s. 28-29;

bakımından uluslararası koruma ihtiyacının varlığı kabul edilmekte ve sağlanan ikincil koruma vasıtasıyla, bu kişiler uluslararası korumanın kapsamına dahil edilmektedir.¹² İkincil koruma, geri gönderme yasağı¹³ (*non-refoulement*) ekseninde şekillendirilmiştir ve mülteci korumasını tamamlar niteliktedir.¹⁴ Bu sebeple, tamamlayıcı koruma (*complementary protection*) olarak da anılmaktadır.

Anılması zorunlu olan bir başka koruma türü ise, geçici korumadır (*temporary protection*). Geçici koruma, kitlesel sığınma (*mass influx*) hallerine özgü olup birey topluluklarının ani sığınma ihtiyacına cevap veren istisnai, acil ve asgari düzeyde bir koruma türüdür.¹⁵ Bu bakımdan geçici koruma, mülteci koruması ve ikincil korumaya göre daha düşük seviyede, temel bir koruma alanı sağlar.¹⁶

Uluslararası koruma, ideal olarak, geçici bir nitelikte olup menşe ülkesinin ulusal korumasından mahrum olan kişinin, kalıcı bir çözüme¹⁷ kavuşturulması ile sona erer.¹⁸ Kalıcı çözümün anlamı, kişinin yerinden edilme döngüsünün sona ermesi, olağan şartlardaki yaşama

¹² ÖZTÜRK, s. 28-29.

¹³ Bir uluslararası teamül hukuku kuralı olan ve 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 33. maddesinde hüküm altına alınan geri gönderme yasağı, bir mültecinin ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatının ya da özgürlüğünün tehlike altında olacağı bir ülkeye gönderilmesini yasaklamaktadır. Detaylı bilgi için bkz. ÖZTÜRK, s. 121; ÇİÇEKLİ, s. 272; HATHAWAY, s. 279; SİRMEN, K. S.: "Yabancıların Türkiye'den Sınır Dışı Edilmesine İlişkin Temel Düzenlemeler", Ankara Barosu Dergisi, 2009, vol. 3, S. 1, s. 36-37.

¹⁴ ÖZTÜRK, s. 29; ÇİÇEKLİ, s. 286; MCADAM, s. 21.

¹⁵ ÖZTÜRK, s. 32; ÇİÇEKLİ, s. 303 vd.; YILMAZ EREN, E.: Mülteci Hukukunda Geçici Koruma, Ankara 2021, s. 86; EKŞİ, s. 53.

¹⁶ ÖZTÜRK, s. 32.

¹⁷ Vurgulamak gerekir ki bu kalıcı çözümler literatürde, mülteci hukukunda kalıcı çözümler olarak anıldığı gibi uluslararası korumada kalıcı çözümler olarak da anılmaktadır. Bu tez kapsamında, ıstılah birliğinin sağlanması amacıyla ve nispeten daha kapsayıcı olması sebebiyle uluslararası korumada kalıcı çözümler olarak anılacaktır. Ayrıca, uluslararası korumanın geçici niteliği, ulusal korumanın arzu edilen koruma olmasına vurgu yapar. Bu geçicilik, ulusal hukuklarca düzenlenen, istisnai bir nitelik taşıyan ve ağırlıklı olarak kitlesel sığınma durumlarında uluslararası koruma statülerine yönelik bireysel değerlendirme kapasitesinin yetersizliğinin, devletin koruma sorumluluğuna hanel getirmemesi amacına özgülenen bir statü olan geçici koruma ile karıştırılmamalıdır. Bu tür durumlarda sağlanan koruma halindeki 'geçicilik' vurgusu, ağırlıklı olarak devletin söz konusu kapasite yetersizliğine veya kitlenin acil korunma ihtiyacını yaratan durumun ivedilikle giderilebilecek bir niteliği haiz olmasına dayanmaktadır. Bu hususta bkz. UNHCR: Guidelines on Temporary Protection or Stay Arrangements, <<https://www.unhcr.org/protection/expert/5304b71c9/guidelines-temporary-protection-stay-arrangements.html>> (E.T.10.07.2022).

¹⁸ ÖZTÜRK, s. 33; KAYA, C.: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukukunda Kalıcı Bir Çözüm Olarak Yerel Entegrasyon, İstanbul 2017, s. 26; ÇİÇEKLİ, s. 347; HATHAWAY, s. 1128; GOTTWALD, M.: "Back to the Future: The Concept of "Comprehensive Solutions" ", Refugee Survey Quarterly, 2012, vol. 31, S. 3, s. 101.

devam etmesi için gerekli şartların sağlanması ve sonuç olarak koruma statüsünün sona ermesidir.¹⁹ Uluslararası koruma bağlamında kabul edilen üç farklı kalıcı çözüm (*durable solutions*) mevcuttur: yerel entegrasyon (*local integration*), yeniden yerleştirme (*resettlement*) ve gönüllü geri dönüş (*voluntary repatriation*).²⁰

Bu tez kapsamında inceleme konusu yapılacak olan kalıcı çözüm, yeniden yerleştirmedir. Yeniden yerleştirme, en temel anlamı ile mültecinin²¹ sığınma ülkesinden başka bir ülkeye transfer edilmesidir.²² Yeniden yerleştirme ile mültecinin, yerleştirileceği üçüncü ülkeye kalıcı olarak yerleşmesi dolayısıyla da yerinden edilme döngüsüne son verilerek kalıcı bir çözüme kavuşması amaçlanır.²³

Yeniden yerleştirme, üç kalıcı çözüm arasında kendine en az uygulama alanı bulabilen kalıcı çözümdür.²⁴ Bunun anlamı, mültecilerin oransal olarak küçük bir kısmının yeniden yerleştirilmesinin mümkün olması ve aynı zamanda, yeniden yerleştirme ihtiyacı içerisindeki mültecilerin de yalnızca bir bölümünün bu kalıcı çözüme ulaşabilmesidir. Bu bakımdan, yeniden yerleştirmenin nadir uygulanır oluşu, onun akademik bir incelemeye konu edilmesi bakımından değerini azaltmaz ve aksine, her bir vechesiyle incelenmesi zorunluluğunu doğurur. Bir başka ifade ile yeniden yerleştirme, mülteciye sağlanabilen mevcut koruma

¹⁹ KAYA, s. 26; ÖZTÜRK, s. 390; ÇİÇEKLİ, s. 347; HATHAWAY, s. 1128; UNHCR, Framework For Durable Solutions For Refugees and Persons of Concern, (Durable Solutions), Cenevre 2003, s. 5, <<https://www.refworld.org/docid/4124b6a04.html>> (E.T.06.12.2021).

²⁰ BM: Genel Kurul Kararı 428 (V), 14.12.1950, <<https://www.unhcr.org/3b66c39e1.pdf>> (E.T. 08.03.2022); UNHCR: Executive Committee Conclusion No. 22 on Protection of Asylum-Seekers in Situations of Large-Scale Influx, 21.10.1981, <<https://www.unhcr.org/excom/exconc/3ae68c6e10/protection-asylum-seekers-situations-large-scale-influx.html>> (E.T. 07.03.2022); UNHCR, Durable Solutions, s. 5-6.

²¹ Bu tez kapsamında mülteci ifadesi, her türlü zorunlu göçe uğramış kişiyi ifade edecek şekilde, sosyolojik ve geniş anlamında kullanılmıştır. Aksi kullanımları ise açıkça belirtilmiştir. Zira 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 1A(2) hükmünde mülteci, 'ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncesi yüzünden zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin korumasından yararlanamayan' kişileri kapsayacak şekilde, dar bir içeriği haiz hukuki statü olarak tanımlanmıştır.

²² GOODWIN-GILL/MCADAM, s. 497; HATHAWAY, s. 1189.

²³ van SELM, J.: "The Strategic Use of Resettlement: Changing the Face of Protection?" (The Strategic Use of Resettlement), Refuge: Canada's Journal on Refugees, 2004, vol. 22, S. 1, s. 40; UNHCR: Resettlement Handbook, (Resettlement Handbook), Genevre 2011, <<https://www.unhcr.org/46f7c0ee2.pdf>> (E.T. 12.12.2021), s. 28.

²⁴ UNHCR: Resettlement, <<https://www.unhcr.org/resettlement.html>>, (E.T. 12.12.2021).

şartları ile üçüncü bir ülkede, mültecinin bireysel durumu sebebiyle daha etkin bir korumanın değerlendirilmesiyle ilgilidir. Bu açıdan kriter belirleme ve önceleme, yeniden yerleştirme bahsinde kilit kavramlardır. Her ne kadar anılan kriter belirleme ve önceleme, yeniden yerleştirmenin uygulamaya yönelik kısmına dair olsa da bu kavramlar asıl itibariyle akademik çalışmalardan beslenmektedir. Yeniden yerleştirmeye dair uluslararası hukukta bağlayıcı bir düzenleme bulunmadığı da dikkate alındığında, bu konudaki akademik çalışmaların önemi daha net anlaşılmaktadır.

Yeniden yerleştirme, kalıcı çözüm olma niteliğine içkin olarak bir koruma fonksiyonunu da taşımaktadır.²⁵ Şöyle ki çoğunlukla ilk sığınma ülkesinde özgürlük veya temel insan hakları bakımından tehlike altında olan mülteciler için, yeniden yerleştirme söz konusu olmaktadır.²⁶ Aksi halde mültecinin, bu ilk sığınma ülkesinde kalması onu kalıcı çözüme ulaştıramayacak ve uluslararası koruma tam anlamıyla tesis edilememiş olacaktır.

Yeniden yerleştirmenin vurgulanması gereken bir başka fonksiyonu ise uluslararası dayanışma açısından bir sorumluluk paylaşım mekanizması olmasıdır.²⁷ Yeniden yerleştirme, devletlerin uluslararası koruma sorumluluğunu paylaşmasının somut bir ifadesi olarak ilk sığınma ülkelerini etkileyen sorunların azaltılmasına da hizmet eder.²⁸ 2021 yılı verileri uyarınca, toplam mülteci nüfusunun %39'unun 5 ülkede bulunduğu göz önüne alındığında yeniden yerleştirmenin sorumluluk paylaşımı fonksiyonunun önemi daha da görünür olmaktadır.²⁹

²⁵ UNHCR, Resettlement Handbook, s. 3.

²⁶ UNHCR, Resettlement Handbook, s. 37.

²⁷ UNHCR, Resettlement Handbook, s. 3.

²⁸ UNHCR, Resettlement Handbook, s. 3.

²⁹ UNHCR: Refugee Data Finder (Refugee Data), < <https://www.unhcr.org/refugee-statistics> > (E.T. 08.03.2022)

GOODWIN-GILL ve MCADAM tarafından isabetle ifade edildiği üzere; yeniden yerleştirme, bireysel düzeyde, kimi durumlarda bir ölüm kalım meselesi teşkil eder.³⁰ Kalıcı çözümlerden biri olan yeniden yerleştirme ile özü itibarıyla sosyolojiye ait bir kavram olan kırılganlık bu noktada kesişmektedir. Kırılgan grup mensubiyetinin, kırılgan grup mensubu mültecilerin yeniden yerleştirilmesine etkisini ortaya koyma amacındaki bu tez, tam olarak bu kesişimi mercek altına almaktadır.

Çalışmamızın Yeniden yerleştirmenin uluslararası koruma bağlamındaki görünümüne odaklandığımız ilk bölümünde, öncelikle yeniden yerleştirme genel olarak incelenecek ve yeniden yerleştirmenin uluslararası korumadaki yeri ve önemi ele alınacaktır. Bu amaçla, yeniden yerleştirme politikalarının tarihi ve yeniden yerleştirmenin işlevleri anlatılacak ve hukuki niteliğinin ne olduğu sorusuna yanıt aranacaktır. İlk bölüm kapsamında ise son olarak, yeniden yerleştirmenin usul ve uygulamaları detaylı olarak ortaya konulacaktır.

İkinci bölüm ise yeniden yerleştirme ve kırılganlık ilişkisini ele almaktadır. “Hangi mültecilerin yeniden yerleştirilmesi gerekir?” sorusuna kapsamlı ve geniş ölçüde kabul gören bir yanıt veren kırılganlık temelli yaklaşım, yeniden yerleştirme için merkezi ve büyük bir önem teşkil eder. Kırılganlığın ve kırılgan grup mensubiyetinin yeniden yerleştirmeye etkisinin anlaşılabilmesi için, kırılgan grubun ne demek olduğu, kırılgan grup mensubiyetini tespit kriterleri ve hukukun kırılgan grup mensubiyetine bağladığı sonuçlar öncelikli olarak incelenecektir. Sonrasında ise bu tezin odak noktası olan kırılganlığın ve yeniden yerleştirmenin ilişkisi, yeniden yerleştirme ve kırılganlığa dair anlatılanlar ve cevaplanan sorular ışığında ayrıntılı olarak irdelenecektir. Son olarak ise kırılganlık ve yeniden yerleştirme ilişkisinin somutlaştırılması amacıyla bu ilişkinin en görünür olduğu mülteci grupları olan

³⁰ GOODWIN-GILL/MCADAM, s. 499.

kadın ve LGBTİ+ mülteciler bakımından değerlendirme yapılacak ve bu grupların yeniden yerleştirmesinde önem arz eden konular ve usuller açıklanacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI KORUMA BAĞLAMINDA YENİDEN YERLEŞTİRMENİN GÖRÜNÜMÜ

Çalışmamızın ana araştırma sorusunun cevaplanabilmesi için öncelikle yeniden yerleştirmenin ne anlam ifade ettiği, önemi, uluslararası korumadaki yeri ve işlevleri ortaya konulmalıdır. Anılan alt sorulara cevap verme amacını güden bu bölüm, öncelikle yeniden yerleştirmeyi genel olarak açıklayacak ve yeniden yerleştirme politikalarının tarihi içerisindeki değişen niteliğini ortaya koyacaktır. Sonrasında ise yeniden yerleştirmenin işlevleri merkeze alınarak konu detaylı olarak incelenecektir. Ayrıca, yeniden yerleştirmenin hukuki niteliğinin ne olduğu ve mülteciler için bir hak olarak kabul edilip edilemeyeceği sorularına cevap aranacak ve son olarak, yeniden yerleştirme uygulamalarının ortaklaşan noktaları dikkate alınarak bu konudaki yaygın usul ifade edilecektir.

I. GENEL OLARAK

Yeniden yerleştirmenin üzerinde tam anlamıyla uzlaşılmış olan bir tanımı mevcut olmasa da yapılan birçok tanım benzer unsurlar içermektedir. Uluslararası Göç Örgütü (IOM) tarafından yayımlanan Göç Terimleri Sözlüğü, yeniden yerleştirme için şu tanıma yer vermiştir: “Genelde üçüncü bir ülke olmak üzere, insanların (mülteciler, ülkesinde yerinden edilmiş kişiler vs.) başka bir coğrafi bölge ve ortama yerleşmeleri ve entegre olmaları. Mülteci bağlamında, sığındıkları ülkeden, kendilerini kabul eden başka bir Devlet’e transferleri. Mültecilere genellikle iltica hakkı veya diğer uzun vadeli ikamet hakları tanınır ve çoğu durumda mülteciler vatandaşlığa geçme fırsatını elde ederler.”³¹ HATHAWAY ise yeniden yerleştirmeyi “Mültecinin, kendisine kalıcı bir mülteci statüsü verme konusunda istekli olan

³¹ ULUSLARARASI GÖÇ ÖRGÜTÜ: Göç Terimleri Sözlüğü (eds. Richard Perruchoud ve Jillyanne Redpath-Cross), 2013, s. 101.

başka bir ülkeye gönderilmesi” şeklinde tanımlamıştır.³² ÇİÇEKLİ de benzer bir tanıma benimseyerek yeniden yerleştirmeyi, “*mültecilerin transit bir ülkeden veya ilk sığınma ülkesinden üçüncü bir ülkeye daimi olarak gönderilmesi*” olarak tanımlamıştır.³³ NEWMAN ise yeniden yerleştirmeyi “*bazı mültecilerin sığındıkları ülkeyi terk etmelerine ve onları kalıcı olarak almaya ve korumaya istekli üçüncü bir ülkede yeniden hayata başlamalarına izin verilmesi süreci*” olarak ifade etmiş ve ayrıca yeniden yerleştirilen mültecilerin, önceden izin almadan gelen sığınmacılardan farklı olduğunu altını çizmiştir.³⁴ GOODWIN-GILL ve MCADAM ise tanımlarında üçüncü ülkedeki statünün daimiliğine veya kalıcılığına yer vermeyerek yeniden yerleştirmeyi, “*mültecinin transit veya ilk sığınma ülkesinden başka, üçüncü, bir ülkeye gönderilmesi*” şeklinde tanımlamıştır.³⁵ UNHCR ise daha ayrıntılı bir şekilde yeniden yerleştirmeyi şu şekilde tanımlamıştır: “*Yeniden yerleştirme, mültecilerin koruma talep ettikleri bir devletten, onları mülteci olarak kalıcı ikamet statüsüyle kabul etmeye razı olan üçüncü bir devlete seçilmesini ve transfer edilmesidir. Sağlanan statü, geri göndermeye karşı koruma sağlar ve yeniden yerleştirilen mülteciye ve ailesine veya bakmakla yükümlü olduğu kişilere, vatandaşların sahip olduğu haklara benzer haklara erişim sağlar. Yeniden yerleşim, sonunda yeniden yerleştirme ülkesinin vatandaşlığına alınmış bir vatandaşı olma fırsatını da beraberinde getirir.*”³⁶

Görüldüğü üzere anılan tanımların hepsi ortak unsurlar içermektedir. Bu unsurların ilki, mültecinin ilk sığınma ülkesinden üçüncü bir ülkeye transfer edilmesidir. Bu sebepten ki yeniden yerleştirme terimi yerine kimi zaman üçüncü ülkeye yerleştirme (*third country resettlement*) terimi de kullanılmaktadır. İkinci ortak unsur, her ne kadar GOODWIN-GILL ve

³² HATHAWAY, s. 1189.

³³ ÇİÇEKLİ, s. 351.

³⁴ NEWMAN, K.: “Refugee Resettlement Transition”, Migration Policy Institute, <<https://www.migrationpolicy.org/article/refugee-resettlement-transition>> (E.T. 04.05.2022)

³⁵ GOODWIN-GILL/MCADAM, s. 497.

³⁶ UNHCR, Resettlement Handbook, 3.

MCADAM tarafından benimsenen tanımda yer almasa da mültecinin yeniden yerleştirme ülkesine kalıcı bir statü ile kabulüdür. Bu unsur, mültecinin üçüncü ülkede bir koruma statüsü elde etmek için yeniden ve sonucu öngörülemeyen bir süreç içerisine girmek zorunda kalmamasını ve üçüncü ülkeye koruma statüsü belirlenmiş olarak gitmesini, bu ülkeye entegre olabilmesini mümkün kılan araçlara erişebilmesini işaret etmesi bakımından önemlidir.

II. YENİDEN YERLEŞTİRME POLİTİKALARININ TARİHİ

Yeniden yerleştirmenin tarih içerisindeki gelişiminin ve değişiminin irdelenmesi, konunun öneminin ortaya konulması açısından çok önemlidir. Şüphesiz ki yerinden edilme, insanlık tarihi kadar eskidir. Bugünkü anlamıyla yeniden yerleştirme ise II. Dünya Savaşı'nın etkileriyle ortaya çıkan insani yardım ve sığınma sisteminin evrimi doğrultusunda, bu sistemin temelinde yer alan liberal insani değerler ile şekillenmiştir.³⁷ II. Dünya Savaşı sona erdiğinde Avrupa'da yaklaşık 21 milyon kişi yerinden edilmişti. Birleşmiş Milletler tarafından kurulan Uluslararası Mülteci Organizasyonu, 1 milyondan fazla mülteciyi 1947 ila 1951 yılları arasında yeniden yerleştirmiştir.³⁸ Bu bakımdan Uluslararası Mülteci Organizasyonu'nun temel amacının, yeniden yerleştirme olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.³⁹ 1951 yılında UNHCR'nin kurulması ile Uluslararası Mülteci Organizasyonu tarafından kilit bir koruma aracı olarak sistemleştirilmiş olan yeniden yerleştirme devralınmıştır.⁴⁰

1956 yılında Macaristan'da dönemin hükumetine karşı gerçekleşen ve daha sonra Macar Devrimi olarak adlandırılacak olan halk hareketi sebebiyle olağanüstü bir mülteci krizi

³⁷ **PIPER, M./POWER, P./THOM, G.:** Refugee Resettlement: 2012 and beyond, New Issues in Refugee Research, Research Paper No: 253, Cenevre 2013, s. 4; **BEIRENS, H./FRATZKE, S.:** Taking Stock of Refugee Resettlement, Brussels 2017, s. 11.

³⁸ **PIPER/POWER/THOM,** s. 4.

³⁹ **SANDVIK, K.B.:** "A Legal History: The Emergence of the African Resettlement Candidate in International Refugee Management", içinde Refugee Resettlement: Power, Politics, and Humanitarian Governance (eds. Adle Garnier Liliana, Lyra Jubilut ve Kristin Bergtora Sandvik), New York 2018, s. 49.

⁴⁰ **PIPER/POWER/THOM,** s. 4.

gerçekleşmiştir.⁴¹ Bir yıl gibi kısa bir süre zarfında yaklaşık 200.000 kişi, çoğunluğu Avusturya'ya olmak üzere, göç etmişti. Geliştirilen hızlı politika ve devletlerarası dayanışma sayesinde göçün ilk dokuz haftasında 92.000 kişi Avusturya'dan üçüncü ülkelere yeniden yerleştirilmiştir. Toplamda 170.000 mültecinin 37 farklı ülkeye yeniden yerleştirildiği bu süreç, yeniden yerleştirmenin en başarılı örneklerden biri olarak kabul edilmektedir.⁴²

1972 yılında Asya kökenli insanların Uganda'dan kovulmaları sebebiyle vuku bulan göç krizinde ise; UNHCR, Uluslararası Göç Örgütü, Uluslararası Kızılhaç Komitesi ve BM Nüfus Fonu tarafından yürütülen süreçte Asya kökenli Ugandalılar birkaç ay içerisinde 25 farklı ülkeye yeniden yerleştirilmiştir.⁴³

1973 yılında Şili'de gerçekleşen darbe döneminde, Şili'ye diğer Latin Amerika ülkelerindeki askeri müdahaleler sebebiyle sığınmış olan 5.000 mülteci 19 farklı ülkeye yeniden yerleştirilmiştir.⁴⁴

1975 yılında ise Vietnam, Kamboçya ve Laos'ta halk ayaklanmaları, 3 milyon insanın göç etmesine sebep olmuştur. ABD, Avustralya, Fransa ve Kanada liderliğinde gerçekleşen eylem planı doğrultusunda 5 yıl içerisinde 200.000 ve 20 yıllık süreçte ise 1,3 milyon mülteci 15 farklı ülkeye yeniden yerleştirilmiştir.⁴⁵

Şüphesiz ki bu süreç, yeniden yerleştirme açısından önem arz etmektedir. 1979 yılında bazı ülkelerin Vietnam'dan gelecek daha fazla mülteciyi kabul etmemeleri üzerine insani ve politik bir kriz ile karşı karşıya olan uluslararası toplum, botlarla Vietnam'dan kaçanların ilk sığınma ülkesine kabul edileceği ve fakat sonrasında, üçüncü ülkelere yeniden yerleştirileceği

⁴¹ SANDVIK, s. 51.

⁴² UNHCR: The History of Resettlement, < <https://www.unhcr.org/5d1633657.pdf> > (E.T. 03.02.2021), s. 5; BEIRENS/FRATZKE, s. 4.

⁴³ SANDVIK, s. 51; UNHCR, The History of Resettlement, s. 6.

⁴⁴ UNHCR, The History of Resettlement, s. 6.

⁴⁵ HATHAWAY, s. 1190; UNHCR, The History of Resettlement, s. 7; UNHCR, Resettlement Handbook, s. 48; BEIRENS/FRATZKE, s. 5.

konusunda uzlaşmıştır.⁴⁶ Bu geniş kapsamlı yerleştirme politikası sonucunda, kitlesel ölümlerin önüne geçilmiştir.⁴⁷ 1989 yılına gelindiğinde ise daha fazla Vietnamlının ülkelerini terk etmeye başlaması üzerine; Kapsamlı Hareket Planı kabul edilerek önceki usule son verilmiş ve yalnızca mülteci statüsü elde edebilecek olan Vietnamlılar üçüncü ülkelere yerleştirilmiştir. Böylece mülteci statüsü elde edip edemeyeceğine bakılmaksızın Vietnam'ı terk eden herkesin üçüncü ülkeye yerleştirileceğine dair inanç ile çıkılan tehlikeli yolculuklar son bulmuştur. Ayrıca bu süreç içerisinde gönüllü geri dönüşü destekleyen kampanyalar yürütülmüştür. Bu süreçten çıkarılan dersler ile 1980 ve 1990'larda yeniden yerleştirme, bireysel korumaya odaklanarak daha az uygulanmaya başlanmış ve kalıcı çözümlerden gönüllü geri dönüş tercih edilen çözüm halini almıştır.⁴⁸

1980'lerde yeniden yerleştirme faaliyetleri Orta Doğu'ya odaklanmıştır. İran İslam Cumhuriyeti'nin kurulması ile Pakistan ve Türkiye'ye sığınan İranlı Bahailer için yeniden yerleştirme faaliyetleri yürütülmüştür. Ayrıca I. Körfez Savaşı sonrasında Suudi Arabistan'a sığınan yaklaşık 20.000 Iraklı, gönüllü geri dönüş ve yerel entegrasyon çabalarının sonuçsuz kalması üzerine yeniden yerleştirilmiştir.⁴⁹ 1991 ile 1995 yılları arasında gerçekleşen Bosna Savaşı süresince, UNHCR tarafından 1992 yılından 1995 yılına kadar sürdürülen çalışmalar kapsamında yaklaşık 15.000 mülteci yeniden yerleştirilmiştir.⁵⁰

1985 ila 1996 yılları arasındaki dönemde ise yeniden yerleştirme faaliyetleri, önceki döneme kıyasla yoğunluğunu büyük ölçüde kaybetmiştir. Sekteye uğrayan yeniden yerleştirme faaliyetleri ve dolayısıyla ortaya çıkan bu gerileme döneminin altında yatan sebepler; yeniden yerleştirme bakımından yerleşmiş bir politika veya usulünün mevcut olmaması, kaynak ve

⁴⁶ **ROBINSON, W.C.:** "The Comprehensive Plan of Action for Indochinese Refugees 1989–1997: Sharing the Burden and Passing the Buck.", *Journal of Refugee Studies*, 2004, vol. 17, S. 3, s.319

⁴⁷ **SANDVIK**, s. 51; **UNHCR**, *Resettlement Handbook*, s. 49.

⁴⁸ **UNHCR**, *Resettlement Handbook*, s. 49; **HATHAWAY**, s. 1190.

⁴⁹ **UNHCR**, *Resettlement Handbook*, s. 50.

⁵⁰ **UNHCR**, *The History of Resettlement*, s. 8.

kapasite eksikliği ile yeniden yerleştirilme ihtiyaçlarına dair koordinasyon eksikliği olarak görülmektedir. İşaret edilen bu durumların üstesinden gelinmesi için 1995 yılında ilk kez Yeniden Yerleştirme Hakkında Yıllık Üçlü Konsültasyon toplanmıştır. Devletler, UNHCR ve sivil toplum örgütleri, bu yıllık görüşmeler vasıtasıyla ortak strateji oluşturulması amaçlamaktadır.⁵¹ Vurgulanmalıdır ki bu dönemde devletler yeniden yerleştirmeye farklı bir perspektiften tekrar odaklanmıştır. Bu yeni perspektif, yeniden yerleştirmenin bir koruma aygıtı olarak görülmesi ve devletlerin, kimlerin yeniden yerleştirileceğine dair UNHCR ile birlikte faaliyetleri gerçekleştirmesidir. Ayrıca bu kapsamda ortaya çıkabilecek olan operasyonel zorlukları ele almak ve öncelikli durumlarda koordinasyon sağlamak amacıyla *yeniden yerleştirme çekirdek grupları* kurulmuştur. Son yıllarda bu gruplar; Suriye, Büyük Göller ve Bhutan gibi güncel kitlesel yerinden edilme ve göç noktaları için faaliyetlerini sürdürmektedir.

III. YENİDEN YERLEŞTİRMENİN İŞLEVLERİ

Yeniden yerleştirmenin çeşitli temel işlevleri olduğu kabul edilmektedir.⁵² Bunların ilki ve şüphesiz ki en önemlisi, yeniden yerleştirmenin bir kalıcı çözüm türü olması ve dolayısıyla, bireyin yerinden edilme döngüsüne son verilerek mahrum kaldığı korumanın üçüncü bir ülke tarafından sağlanması ve makul hayat şartlarının tesis edilmesidir.⁵³ Yeniden yerleştirmenin bir başka işlevi ise koruma aygıtı olmasıdır.⁵⁴ Özellikle de kırılgan mültecilerin, ilk sığınma ülkesinden üçüncü bir ülkeye yeniden yerleştirmesi bakımından bu işlev büyük bir önemi haizdir. Ayrıca vurgulanmalıdır ki bu iki işlevin birbirinden ayrı düşünülmesi mümkün değildir. Bir başka ifade ile yeniden yerleştirmenin anılan iki işlevi birbirini tamamlayıcı niteliktedir ve aralarındaki sıkı ve ayrılmaz ilişki, bir madalyonun iki ayrı yüzüdür. Yeniden

⁵¹ UNHCR, The History of Resettlement, s. 11; UNHCR, Resettlement Handbook, s. 51.

⁵² UNHCR, Resettlement Handbook, 3.

⁵³ GOODWIN-GILL/MCADAM, s. 497.

⁵⁴ UNHCR, Resettlement Handbook, 3.

yerleştirmenin üçüncü bir işlevi ise uluslararası dayanışmanın bir ifadesi olması ve sorumluluk paylaşımına dayanmasıdır. Anılan üç temel işlevin yanı sıra, yeniden yerleştirme uluslararası korumanın etkin işlemlerine katkıda bulunur ve bunu garanti etmeyi amaçlar.

Kimi yazarlar tarafından yeniden yerleştirmenin uluslararası koruma sistemi içerisindeki rolü tespit edilirken doğrudan yeniden yerleştirmenin işlevleri değil, devletlerin yeniden yerleştirme konusundaki saikleri dikkate alınmıştır. HASHIMOTO, yeniden yerleştirme devletlerinin dört muhtemel saiki olduğunu ileri sürmektedir.⁵⁵ Bunlardan ilki, devletin kendi çıkarını önceleyerek uluslararası korumadan ziyade iş gücü, ideolojik zafer, menşee bölgede güvenliğin sağlanması dolayısıyla ticari teşvikler gibi çeşitli amaçlara odaklandıkları varsayımına dayanır. Bu varsayım, devletlerin insani değerlerden ziyade faydacı değerlere yöneldiğini fikrini temel alır.⁵⁶ İkinci muhtemel saik ise ilkinin zıddı olan insani fedakarlığa dayanır ve bu saik bakımından devletlerin, mültecilerin yeniden yerleştirilmesine aktif olarak katkı sunmalarının ahlaki bir görev olduğunun altı çizilir.⁵⁷ Üçüncü saik ise karşılıklılığın gözetilmesidir. Nihayet, devletlerin yeniden yerleştirmede aktif rol oynamasının arkasında yatan sebebin uluslararası itibar olduğu söylenmektedir.

Aktarılan bilgiler ışığında, bu başlık kapsamında, yeniden yerleştirmenin işlevleri detaylı olarak ele alınarak uluslararası korumadaki rolü ve kırılgan mülteciler için hayati olan işlevi ortaya konulacaktır. Bu bağlamda, öncelikle yeniden yerleştirmenin başat işlevi olan kalıcı çözüm işlevine odaklanılacaktır. Sonrasında ise, yeniden yerleştirmenin anılan diğer işlevleri olan koruma aygıtı olma işlevi, uluslararası koruma sorumluluğunun paylaşılması

⁵⁵ HASHIMOTO, N.: “Refugee Resettlement as an Alternative to Asylum”, Refugee Survey Quarterly, 2018, vol. 37, S. 2, s. 166.

⁵⁶ NOLL, G./van SELM, J.: “Rediscovering Resettlement”, MPI Insight, 2003, vol. 3, s. 12.

⁵⁷ HASHIMOTO, s. 167.

konusundaki işlevi ve nihayet, uluslararası korumanın etkin işleyişine katkıda bulunma işlevleri açıklanacaktır.

A. KALICI ÇÖZÜM OLMA İŞLEVİ

Yeniden yerleştirmenin kalıcı çözüm olma işlevinin anlatılacağı bu başlık altında, öncelikle genel olarak kalıcı çözümlere ilişkin bilgi verilecek ve kalıcı çözümlerin birbirleri arasındaki ilişkiye odaklanılacaktır. Sonrasında ise bir kalıcı çözüm olan yeniden yerleştirmenin, üçüncü ülkeye yönelik diğer uygulamalarla farkı ortaya konulacak ve ayrıca, Türk hukuku bakımından görünümü ve önemi anlatılacaktır.

1. Kalıcı Çözümlere Genel Bakış

Temelde, kişiye devlet tarafından sağlanan ulusal korumanın bir ikamesi niteliğinde olan uluslararası koruma; kişinin yerinden edilmesiyle veya bir diğer ifade ile, zorunlu göçe sebep olan olayın vuku bulması ile gündeme gelir.⁵⁸ Asıl olarak uluslararası koruma, kişinin sığınma ülkesinde sığınma talebinde bulunması ile başlar.⁵⁹ Bireyin güvenliğinin tehdit altında olduğu veya zulüm tehlikesi ile karşılaşabileceği ülkeye geri gönderilmemesi anlamına gelen geri gönderme yasağının da dahil olduğu temel insan haklarına saygı gösterilmesi zorunluluğu, uluslararası korumaya içkindir. Şöyle ki uluslararası koruma, sığınma talebi ile sığınma ülkesinde yetkili mercilere başvurulmasından ibaret olmayıp kişinin güvenlik altına alınmasını sağlayan faaliyetler toplamıdır.⁶⁰

⁵⁸ LEWIS, C.: UNHCR and International Refugee Law - From Treaties To Innovation, London 2012, s. 20.

⁵⁹ KAYA, s. 25; UNHCR: An Introduction to International Protection, (International Protection), Cenevre 2005, <<https://www.unhcr.org/publications/legal/3ae6bd5a0/self-study-module-1-introduction-international-protection-protecting-persons.html>> (E.T. 12.12.2021), s. 7.

⁶⁰ ÇİÇEKLİ, s. 15.

Uluslararası koruma, geçici bir mahiyettedir.⁶¹ Bu geçici nitelikten anlaşılması gereken, uluslararası korumanın başlama anından kalıcı çözümlerden birine ulaşılan ana kadar geçen süreç için sağlanıyor olmasıdır.

Uluslararası korumayı şekillendiren teorilerinin değerlendirilmesi ve 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin ortaya çıkma sürecinin açıklanması, uluslararası korumanın ve bu bağlamda kalıcı çözümlerin anlaşılabilmesi için gereklidir. Uluslararası hukukun klasik anlayışı, ana özne olarak devletleri nazara alır ve bu çerçevede değerlendirme yapar.⁶² Bu anlayış uyarınca asıl olan düzen, bireyin bir devlete vatandaşlık bağı ile bağlı olması ve bu devletin ulusal korumasından yararlanmasıdır. Bireyin, bir devletin ulusal korumasından yararlanamadığı hallerde ise, örneğin vatansızlık hali, düzene aykırı bir hal ortaya çıkmaktadır. 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin ortaya çıkış noktasında vatansızlık halindeki düzene aykırı halin, düzene uyumlu hale getirilmesi çabası yatar.⁶³ Nitekim Sözleşme'nin ortaya çıkmasında büyük rol oynayan Birleşmiş Milletler bünyesinde faaliyet gösteren Ad Hoc Komite tarafından; mülteciler, bir vatandaşlık sahibi olmanın avantajlarından yararlanamadıkları için *de jure* veya *de facto* vatansız olarak değerlendirilmiş ve sonuç itibarıyla Sözleşme, vatansızlık çalışmaları ekseninde ortaya çıkmıştır.⁶⁴

Uluslararası korumaya dair diğer anlayış ise II. Dünya Savaşı sonrasında insan hakları hukukunun gelişme göstermesiyle ortaya çıkmıştır. Bu anlayış sayesinde, bireyler hak öznesi olarak uluslararası hukuk bağlamında görünür olmuş ve özneleşmiştir. Aynı zamanda bireylerin temel insan haklarının korunması konusunda, kolektif bir menfaatin varlığı ve

⁶¹ UNHCR, International Protection, s. 7; HATHAWAY, s. 1128.

⁶² ÖZTÜRK, N. Ö.: "Uluslararası Mülteci Hukuku Ve İnsan Hakları Hukukunun Kesişiminde Türkiye'nin Uluslararası Koruma Sorumluluğuna Genel Bir Bakış", (Uluslararası Koruma Sorumluluğu), Kadir Has Üniversitesi Hukuk Bülteni, 25.02.2022, < <https://hukukbulteni.khas.edu.tr/bulten/73> > (E.T. 07.03.2022)

⁶³ ÖZTÜRK, s. 295.

⁶⁴ UN AD HOC COMMITTEE: A Study of Statelessness, New-York 1949, < <https://www.refworld.org/pdfid/3ae68c2d0.pdf> > (E.T. 13.03.2022), s. 7; FOSTER, M./ LAMBERT, H.: International Refugee Law and the Protection of Stateless Persons, Oxford 2019, s. 11.

dolayısıyla, uluslararası topluma karşı bu korunmanın sağlanması hususunda bir yükümlülüğün mevcudiyeti kabul edilmiştir.⁶⁵ İnsan hakları hukuku ve birey odaklı bakış açısı, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin şekillenmesinde büyük önemi haizdir.

Anılan her iki yaklaşıma göre bireye, en etkin koruma devletler tarafından vatandaşlık yolu ile sağlanabilir. Bir başka ifade ile bireye devletlerce sağlanan ulusal korumayı aynı kapsamda ve etkinlikte sağlayabilecek başka bir koruma yoktur. Bu noktada; geçici ve ikame bir nitelikte olan uluslararası koruma, bireyin ancak kalıcı bir çözüme ulaşması ve bir ulusal korumanın tesisi ile hitama erer. Bireyin mahrum kaldığı ulusal koruma ise genel olarak üç şekilde sağlanır: Bireyin sığınma ülkesine entegre olması ve o ülkenin vatandaşlığını kazanması yoluyla, bireyin sığınma ülkesinden entegre olabileceği üçüncü bir ülkeye yerleşmesi yoluyla ve son olarak, bireyin yararlanamadığı menşe ülke korumasından şartların kalıcı olarak değişmesi ile veya gönüllü olarak tekrar yararlanması yoluyla.⁶⁶

Geçici nitelikteki uluslararası korumayı sona erdiren ve bireye mahrum kaldığı ulusal korumayı tekrar sağlamayı hedefleyen çözüm yolları, kalıcı çözümler olarak adlandırılmaktadır.⁶⁷ Genel anlamı itibariyle kalıcı çözümler, kişinin yerinden edilme döngüsünü sonlandırarak güvenliğin kalıcı olarak tesisini ve makul şartlarda sürdürülebilecek hayat şartlarının sağlanmasını amaçlar.⁶⁸

⁶⁵ Devletlerin insan haklarının korunması hususunda kolektif sorumluluğu olduğuna dair bkz. Uluslararası Adalet Divanı, Barcelona Traction, Light and Power, Ltd. (Belgium v. Spain), I.C.J. Reports 1970, 3. Ayrıca bkz. **ÖZTÜRK**, s. 57-58; **ÖZBEK, E**: “Sığınma Hakkı ve Mültecilerin İnsan Haklarının Korunması” (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2019, s. 65.

⁶⁶ **ÖZTÜRK**, Uluslararası Koruma Sorumluluğu.

⁶⁷ **GOODWIN-GILL/MCADAM**, s. 489; **ÇİÇEKLİ**, s. 347; **HATHAWAY**, s. 1128.

⁶⁸ **GOODWIN-GILL/MCADAM**, s. 489; **ÇİÇEKLİ**, s. 347; **UNHCR**, International Protection, s. 137; **UNHCR**, Resettlement Handbook, s. 28; **ÖZTÜRK**, s. 33.

a. Kalıcı Çözümlerin Tasnifi

Geleneksel olarak üç temel kalıcı çözümün varlığından söz edilmektedir: yerel entegrasyon, yeniden yerleştirme ve gönüllü geri dönüş.⁶⁹ Benimsenen bu üçlü tasnif kaynağını ve geleneksel niteliğini, tarihsel süreç içerisinde bu üç çözümün uygulanagelmesinden ve UNHCR ile öğretinin bu çözümler üzerinde yoğunlaşmasından almaktadır.⁷⁰

Yerel entegrasyon; mültecinin sığınma ülkesinin sağladığı ulusal korumadan yararlanarak hukuki, iktisadi ve sosyal olarak sığınma ülkesine entegre olmasını ifade eder.⁷¹ Bu tanımdan yola çıkılarak yerel entegrasyonun; ekonomik, sosyal ve hukuki veçhelerinin varlığından söz edilmektedir.⁷² Doktrindeki çoğunluk görüşüne göre yerel entegrasyon süreci, kişinin sığınma ülkesi vatandaşlığını kazanmasıyla tamamlanır ve dolayısıyla da kalıcı çözüme ancak bu şekilde ulaşılabilir.⁷³ Fakat kimi yazarlar ise yerel entegrasyon için kişinin sığınma ülkesi vatandaşlığını iktisap etmesinin gerekli olmadığını ve daimi oturma izni ile yerel entegrasyonun sağlanabileceğini savunmaktadır.⁷⁴

⁶⁹ Bu konudaki doktrin için bkz. **LONG, K.:** “Rethinking Durable Solutions”, içinde The Oxford Handbook of Refugee and Forced Migrations Studies (eds. Elena Fiddian-Qasmiyeh, Gil Loescher, Katy Long, ve Nando Sigona), Oxford 2014, s. 475-488; **EKŞİ,** s. 162; **STEIN, B. N.:** “Durable Solutions For Developing Country Refugees, International Migration Review Special Issue, 1986, vol. 20, S. 2, s. 268; **ÇİÇEKLİ,** s. 347; **UNHCR,** Resettlement Handbook, s. 28; **ÖZTÜRK,** s. 33; **KAYA,** s. 25; **UNHCR,** Durable Solutions, s. 5-6.

Bu konudaki UNHCR Yürütme Kurulu kararları için bkz. **UNHCR,** Executive Committee Conclusion No. 62, 1990, para. (iv); **UNHCR,** Executive Committee Conclusion No. 79, 1996, para. (q), **UNHCR,** Executive Committee Conclusion No.81, 1997, para. (q); **UNHCR,** Executive Committee Conclusion No. 85, 1998, para. (gg); **UNHCR,** Executive Committee Conclusion No. 87, 1999, para. (r); **UNHCR,** Executive Committee Conclusion No. 89, 2000; **UNHCR,** Executive Committee Conclusion No. 101, 2004; **UNHCR,** Executive Committee Conclusion No. 104, 2005; **UNHCR,** Executive Committee Conclusion No. 108, 2008.

⁷⁰ **KNEEBONE, S./MACKLIN, A.:** “Resettlement”, içinde The Oxford Handbook of International Refugee Law (eds. Cathryn Costello, Michelle Foster, ve Jane McAdam), Oxford 2021, s. 1082; **ÖZTÜRK,** s. 33.

⁷¹ **ÇİÇEKLİ,** s. 350; **ÖZTÜRK,** s. 33; **UNHCR,** Resettlement Handbook, s. 28; **GOODWIN-GILL/MCADAM,** s. 490-491.

⁷² **HATHAWAY,** s. 1206; **ÇİÇEKLİ,** s. 350; **KAYA,** s. 47.

⁷³ **HATHAWAY,** s. 1209; **ÇİÇEKLİ,** s. 350; **KAYA,** s. 102; **COSTA, M.:** Rights of Refugees in the Context of Integration: Legal Standards and Recommendations, Cenevre 2006, s. 183.

⁷⁴ **SMIT, A.:** The Property Rights of Refugees and Internally Displaced People, Birleşik Krallık 2012, s. 100.

Yeniden yerleştirme; mültecinin, sığınma ülkesinden kendisine kalıcı oturma izni verecek üçüncü bir ülkeye transfer edilmesidir.⁷⁵ Yeniden yerleştirmenin bu kalıcı çözüm niteliği dışında, özellikle de mültecinin ilk sığınma ülkesinde uluslararası korumanın gereklerine ulaşamadığı hallerde bir koruma aygıtı niteliği de mevcuttur.⁷⁶ Bu nitelikleri dikkate alındığında, her ne kadar diğer kalıcı çözümlere nispeten en az uygulanabilen kalıcı çözüm olsa da yeniden yerleştirmenin önemi büyüktür.⁷⁷ Uluslararası bir sorumluluk paylaşımı süreci olarak ilerleyen yeniden yerleştirme; devletler, UNHCR, IOM ve çeşitli sivil toplum örgütlerinin dayanışma ve koordinasyonu ile gerçekleşmektedir. Sığınma ülkesinde risk altında olan ya da özel ihtiyaç sahibi veya kırılgan grup mensubu mülteciler, diğer mültecilere kıyasla daha fazla yeniden yerleştirme ihtiyacı içerisinde görülürler.⁷⁸

Son kalıcı çözüm olan gönüllü geri dönüş ise, mültecinin menşe ülkesine kendi isteği ile güvenli ve onurlu bir şekilde dönmesi ve menşe ülkesinin ulusal korumasından tekrar yararlanması anlamına gelir.⁷⁹ Gönüllü geri dönüşün nitelikleri ile ilgili vurgu yapılması gereken başat nokta, geri dönüşün gönüllülük esasına dayanmasıdır.⁸⁰ Bu gönüllük esası, geri gönderme yasağının bir uzantısı olarak zorunlu geri dönüş uygulamalarına karşı kişiye güvence sağlar ve aynı zamanda, geri dönüşün menşe ülkesi ile ilgili objektif bilgiler ışığında alınan iradi bir karar ile gerçekleşmesi gerektiğini vurgular.⁸¹ Tanımda yer alan kavramlardan güvenli geri dönüş; maddi, fiziki ve hukuki olarak güvenliğin tesis edilmesi gerekliliğine işaret ederken

⁷⁵ ÇİÇEKLİ, s. 351; KAYA, s. 43; UNHCR, International Protection, s. 137; GOODWIN-GILL/MCADAM, s. 497; FISCHER, B.L.: “Refugee Resettlement: A Protection Tool for LGBTI Refugees”, içinde LGBTI Asylum Seekers and Refugees from a Legal and Political Perspective (eds. Arzu Güler, Maryna Shevtsova ve Denise Venturi), Cham. 2019, s. 276.

⁷⁶ UNHCR, Resettlement Handbook, s. 37.

⁷⁷ UNHCR, International Protection, s. 143; ÇİÇEKLİ, s. 51; HATHAWAY, s. 1193.

⁷⁸ UNHCR, Resettlement Handbook, s. 45.

⁷⁹ ÇİÇEKLİ, s. 348; KAYA, s. 35; UNHCR, Durable Solutions, s. 5; GOODWIN-GILL/MCADAM, s. 492.

⁸⁰ BUZ, S./KORÇ, S.: “Mültecilere Yönelik Kalıcı Çözümlerden Biri Olarak Gönüllü Geri Dönüş”, Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 2021, S. 50, s. 208-209.

⁸¹ UNHCR: Voluntary Repatriation: International Protection Handbook, (Voluntary Repatriation), Cenevre 1996, <<https://www.unhcr.org/publications/legal/3bfe68d32/handbook-voluntary-repatriation-international-protection.html>> (E.T. 06.01.2022), s. 2.3; GOODWIN-GILL/MCADAM, s. 496; UNHCR, Resettlement Handbook, s. 32; ÇİÇEKLİ, s. 350.

onurlu geri dönüş ise; kişinin kötü muamele görmemesini, geri dönüş süreci konusunda planlarını herhangi bir zorlama olmaksızın yapabilmesini, menşe ülkede saygı ve kabul ile muamele görüp haklarına kavuşmasını ifade eder.⁸² Ayrıca belirtmek gerekir ki mültecinin geri dönüşteki iradesi, zorlayıcı şartlar altında ortaya çıkmamalı ve bireyin koşul ve seçenekleri gönüllülüğün değerlendirilmesinde nazara alınmalıdır.⁸³

HATHAWAY tarafından ise kalıcı çözümlerin dörtlü tasnifi benimsenmiştir: geri dönüş, gönüllü geri dönüş, yeniden yerleştirme ve vatandaşlığa kabul.⁸⁴ Bu dörtlü tasnif ile geleneksel olarak benimsenen üçlü tasnif arasındaki fark, menşe ülkesine geri dönüşün niteliğiyle ilgilidir. HATHAWAY, benimsediği tasnifte geri dönüşle ilişkin kalıcı çözümleri geri dönüşün niteliğiyle bağlantılı şekilde ortaya koymuştur. Eğer ki menşe ülkenin şartlarında mülteci için söz konusu olan mukaddem dönemdeki risklerin ortadan kalkması şeklinde temel bir değişiklik gerçekleşmiş ve kişiye devletin ulusal korumasının tekrar sağlanması söz konusu ise, mültecinin zorunlu olarak menşe ülkesine gönderilmesinin mümkün olduğundan yola çıkan HATHAWAY; gönüllü geri dönüş ile şartlarda temel bir değişiklik sebebiyle geri dönüşü ayırtmıştır.⁸⁵ Ayrıca şartlarda bir değişiklik olmaksızın ve zulüm riski devam ederken mültecinin, gönüllü olarak menşe ülkesine tekrar yerleşmesi de mümkündür. Bu halde de mülteci statüsü sona erecektir.⁸⁶ Kalıcı çözümlerin geleneksel tasnifiyle uyum içerisinde olarak HATHAWAY tarafından üçüncü çözüm yolu yeniden yerleştirme olarak kabul edilmiştir. Dördüncü kalıcı çözümü ise mültecinin, sığınma ülkesinin vatandaşlığına kabul edilmesi

⁸² UNHCR, International Protection, s. 140-141; UNHCR, Voluntary Repatriation, s. 2.4.

⁸³ BUZ/KORÇ, s. 209.

Ayrıca bkz. N.A. v. Finland, App. No. 25244/18, 14.11.2019. Her ne kadar anılan karar, başvurunun bireysel başvuru hakkını kötüye kullanması sebebiyle 13.07.2021 tarihinde iptal edilmiş ve başvuru reddedilmiş olsa da AIHM'in gönüllü geri dönüşüne dair iradenin değerlendirilmesi hakkındaki görüşünü ortaya koyması bakımından önemlidir.

⁸⁴ HATHAWAY, s. 1128. HATHAWAY'in benimsediği dörtlü kalıcı çözüm tasnifi için kullanılan İngilizce terminoloji sırasıyla *repatriation*, *voluntary reestablishment*, *resettlement* ve *naturalisation* şeklindedir.

⁸⁵ HATHAWAY, s. 1130.

⁸⁶ HATHAWAY, s. 1131.

olarak adlandıran HATHAWAY, mültecinin yalnızca vatandaşlığa kabul yolu ile kamusal hayata tamamen katılabileceğini vurgulamaktadır.⁸⁷

Vurgulandığı üzere, HATHAWAY tarafından benimsenen dörtlü tasnifin özellikle geri dönüşün niteliği bakımından kalıcı çözümlere farklı bir bakış açısı sunduğu ortadadır. Zira, yerel entegrasyon çoğu kez vatandaşlığa kabul ile birlikte anılmakta, birçok yazar tarafından vatandaşlığı kabul zorunlu bir şart olarak zikredilmese dahi zaman içinde sığınma ülkesi vatandaşlığına geçme olasılığının varlığına önem atfedilmektedir.⁸⁸ UNHCR Yürütme Kurulu’nun 2005 yılında verdiği kararda bu husus, “*ev sahibi devletin mültecilere güvenli bir yasal statü ve giderek daha geniş bir yelpazede kendi vatandaşlarının yararlandığı haklara uygun haklar ve yetkiler vermesini ve zamanla vatandaşlığa kabul edilme olasılığını içeren entegrasyonun yasal boyutunun özel önemi...*” şeklinde ifade edilmiştir.⁸⁹ Fakat kanaatimizce, HATHAWAY’ın geri dönüşün niteliğine dair yaptığı ayırım, kalıcı çözümleri salt olarak hukuki statünün sona ermesine dayalı bir kavram haline getirmekte, kalıcı çözümler ile uluslararası koruma statüsünü sona erdiren sebepler arasındaki farkı ortadan kaldırmakta ve böylece ,büyük önemi haiz olan kalıcı çözümlerin niteliği silikleşmektedir.⁹⁰ Kalıcı çözümlere ulaşılması ile geçici nitelikte olan uluslararası koruma statüsünün sone ereceği açıktır fakat kalıcı çözümler, doğrudan uluslararası koruma statüsünün sona ermesini amaçlamaz; mültecinin yerinden edilme döngüsünü sonlandırılmasını, güvenliğin kalıcı olarak tesisini ve makul şartlarda sürdürülebilecek hayat şartlarının sağlanmasını amaçlar ve bu amaçlara ulaşıldığında, uluslararası koruma statüsü bu durumun bir sonucu olarak sona erer. HATHAWAY tarafından

⁸⁷ HATHAWAY, s. 1208.

⁸⁸ COSTA, s. 183.

⁸⁹ UNHCR: Executive Committee Conclusion No. 105 on Local Integration, (ExCom 105), < <https://www.unhcr.org/excom/exconc/4357a91b2/conclusion-local-integration.html> > (E.T. 10.07.2022).

⁹⁰ Kalıcı çözümler ile uluslararası koruma statüsünü sona erdiren sebeplerin karşılaştırılması ile ilgili bkz. aşağı. 1.Bölüm.I.A.1.c.

benimsenen dörtlü tasnifin kalıcı çözümlerin anılan doğasını yansıtmama riski taşıyabileceği kanaatindeyiz.

b. Kalıcı Çözümlerin Birbirleri Arasındaki İlişki

Kalıcı çözümlerin nitelikleri ve birbirleri arasındaki ilişki açıklanmadan önce, kalıcı çözümlerin temeli niteliğinde olan ve kalıcı çözümlerin ön veçhesini oluşturan “kendine yetebilme” (*self-reliance*) kavramının⁹¹ açıklanması önem arz etmektedir.⁹²

Bir bireyin, bir hane halkının veya bir topluluğun temel ihtiyaçlarını (gıda, su, barınma, kişisel güvenlik, sağlık ve eğitim dahil) sürdürülebilir ve onurlu bir şekilde karşılama konusundaki sosyal ve ekonomik yeteneği (ilgili kişilerin veya topluluğun geçim kaynaklarını geliştirmek ve güçlendirmek; kırılganlıklarını ve insani yardıma uzun vadeli bağımlılıklarını azaltmak)⁹³ olarak tanımlanan kendine yetebilme, özü itibarıyla bir kalıcı çözüm olmamasına rağmen, kalıcı çözümlere ulaşma yolunda bir mihenk taşı ve aynı zamanda kalıcı çözümlerin temeli niteliğindedir.⁹⁴ Bir başka ifade ile kendine yetebilme kavramı, kişinin bağımsız ve “normal” bir hayat kurabilmesi için gerekli sosyal ve ekonomik şartlara erişmesidir fakat uluslararası korumadan yararlanan kişinin üç kalıcı çözümden birine ulaşacağını garanti altına almaz.⁹⁵

Kendine yetebilme kavramı etrafında şekillenen faaliyetler; uluslararası korumadan yararlanan kişinin devlet desteğine duyduğu ihtiyacın azalması, böylece kişinin günlük hayatı

⁹¹ Self-reliance olarak anılan bu terim, Türkçeye genellikle kendi kendine yeterlilik veya kendine yetebilme olarak çevrilmiştir.

⁹² **UNHCR:** Handbook for Self-reliance, Book 1, (Self-reliance Book 1), Cenevre 2005, <<https://www.unhcr.org/publications/operations/44bf40cc2/unhcr-handbook-self-reliance.html>> (E.T. 12.12.2021), s. 2.

⁹³ **UNHCR:** Handbook for Self-reliance, Glossary and Abbreviations, <<https://www.unhcr.org/44bf3fc52.html>> (E.T. 12.12.2021), s. 7.

⁹⁴ **UNHCR**, Self-reliance Book 1s. 1, 7; **UNHCR**, Resettlement Handbook, s. 29; **UNHCR**, International Protection, s. 121; **ÇİÇEKLİ**, s. 348.

⁹⁵ **KAYA**, s. 56;

ve geleceğini yönetme konusunda kontrolünün ve bağımsızlığının artması; eşzamanlı olarak da devletin, sağladığı destek ve yardımların külfetinin azalması sonuçlarını doğurur.⁹⁶

Şüphesiz ki kendine yetebilme, kalıcı çözümler bakımından öncü olma niteliğini en belirgin olarak yerel entegrasyon için gösterir ve bu kalıcı çözüm ile birlikte anılır.⁹⁷ Fakat kendine yetebilme, diğer kalıcı çözümler bakımından da dikkate alınır.⁹⁸ Yeniden yerleştirme bakımından, ilk sığınma ülkesi ile kıyasla üçüncü bir ülkede kendine yetebilme imkanının daha yüksek olacağı varsayımı, kişinin yeniden yerleştirme ihtiyacı içerisinde olduğuna dair bir göstergedir. Kendine yetebilme gönüllü geri dönüş bakımından ise özellikle güvenli ve onurlu bir geri dönüş bakımından nazara alınacaktır.⁹⁹

Uluslararası korumada üç kalıcı çözüm arasındaki ilişkinin kendine yetebilme ekseninde değerlendirilmesi önemlidir. Şöyle ki bu üç kalıcı çözümün arasında herhangi bir hiyerarşi bulunmamaktadır ve aslı itibarıyla, her biri tek bir bütünün parçası olarak değerlendirilmeli ve her birinin tamamlayıcı bir nitelik taşıdıkları kabul edilmektedir.¹⁰⁰ Bu açıdan kişinin içinde bulunduğu durum ve kişinin özel şartlarının dikkate alınarak en uygun kalıcı çözüm seçilmeli ve uygulanmalıdır.¹⁰¹

Her ne kadar kalıcı çözümlerin arasında bir hiyerarşi bulunmasa ve kalıcı çözümlerin üçü de yerinden edilme döngüsünün sona ermesini amaçlasa da uluslararası koruma pratiklerinde kalıcı çözümlerden birinin öne çıkarılmasına dair eğilim görülmektedir. Bu

⁹⁶ UNHCR, Resettlement Handbook, s. 29; UNHCR, International Protection, s. 137; ÇİÇEKLİ, s. 348; OMATA, N.: “Promoting ‘self reliance’ for refugees: what does it really mean?”, <<https://www.qeh.ox.ac.uk/content/promoting-%E2%80%98self-reliance%E2%80%99-refugees-what-does-it-really-mean>> (E.T. 06.01.2022).

⁹⁷ KAYA, s. 57.

⁹⁸ UNHCR, Self-reliance Book 1, s. 7.

⁹⁹ bkz. UNHCR: Handbook for Self-reliance: Appendix 1-References (essential information), <<https://www.unhcr.org/44bf3ecd2.html>> (E.T. 06.01.2022), ss. 14, 15.

¹⁰⁰ UNHCR, International Protection, s. 137.

¹⁰¹ UNHCR: Executive Committee Conclusion No. 104 on Local Integration, (ExCom 104), 07.10.2005, <<https://www.unhcr.org/excom/exconc/4357a91b2/conclusion-local-integration.html>> (E.T. 10.01.2022).

eğilim, göçün niteliğine ve uluslararası koruma politikalarına bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Bir başka ifade ile yaygın olarak tercih edilen kalıcı çözüm, yıllar içerisinde farklılık göstermiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa’da barış ve istikrarın sağlanması amaçlanarak ve yerinden edilen kişilerin, komünist rejimlere geri dönecek olmaları göz önünde bulundurularak denizaşırı ülkelere yeniden yerleştirme, Batılı güçler tarafından yoğunlukla tercih edilen çözüm olmuştur.¹⁰² Bu kapsamda, 1947 yılında kurulan Uluslararası Mülteci Örgütü yaklaşık 5 yıllık varlığı süresince 1 milyondan fazla mültecinin Avrupa dışındaki ülkelere yeniden yerleştirilmesini sağlamıştır; yalnızca 75.000 mülteci menşe ülkelerine dönmüştür.¹⁰³ 1980’li yıllara doğru ise yeniden yerleştirme daha az uygulanır hale gelmiş ve geri dönüş, en çok tercih edilen kalıcı çözüm olmuştur.¹⁰⁴ Günümüzde UNHCR Yürütme Komitesi kararlarında ve diğer UNHCR metinlerinde, yerinden edilme hallerinde eğer uygulanması mümkün ise gönüllü geri dönüş sıklıkla tercih edilen çözüm olarak belirtilmiştir.¹⁰⁵ Bu sebeple kimi yazarlarca “istenmeyen çözüm”, “en az arzu edilen çözüm” ve “en maliyetli çözüm” ifadeleri yeniden yerleştirmenin günümüzde kabul gören son çare (*ultima ratio*) niteliğine vurgu yapmak üzere kullanılmaktadır.¹⁰⁶

¹⁰² **CHIMNI, B. S.:** “From Resettlement to Involuntary Repatriation: Towards a Critical History of Durable Solutions to Refugee Problems”, New Issues in Refugee Research, Research Paper No: 2, 1999, s. 2; **KAYA,** s. 29; **ÖZCAN, M.:** Avrupa Birliği Sığınma Hukuku, Ankara 2005, s. 8; **BETTS, A/LOESCHERS, G./MILNER, J.:** UNHCR: The Politics and Practice of Refugee Protection, New York 2012, s. 87; **MILNER, J.:** “Recent developments in international resettlement policy; implications for the UK programme”, içinde Listening to the evidence: the future of UK resettlement (eds. Verity Gelsthorpe ve Lauren Herlitz), Londra 2003, s. 54; **UNHCR:** The State of The World’s Refugees 2006: Human Displacement in the New Millennium, (Refugee 2006), Oxford 2006, s. 142.

¹⁰³ **GATRELL, P.:** The Making of the Modern Refugee, Oxford 2013, s. 98; **LOESCHER, G.:** The UNHCR and World Politics: A Perilous Path, Oxford 2001, s. 39-45.

¹⁰⁴ **GALLAGER, D.:** “Durable Solutions in a New Political Era”, Journal of International Affairs, 1994, vol. 47, S. 2, s. 444; **BETTS/LOESCHERS/MILNER,** s. 87.

¹⁰⁵ **BRADLEY, M.:** “Durable Solutions and the Right of Return for IDPs: Evolving Interpretations”, International Journal of Refugee Law, 2018, vol. 30, S. 2, s. 220; **UNHCR:** Agenda For Protection, Ekim 2003, <<https://www.unhcr.org/protect/PROTECTION/3e637b194.pdf>> (E.T. 10.01.2022), s. 28; **UNHCR:** Executive Committee of the High Commissioner’s Programme, Conclusion on International Protection No. 89, 13.10.2000, <<https://www.refworld.org/docid/3ae68c7e0.html>> (E.T. 10.01.2022); **UNHCR,** ExCom 104, **UNHCR,** International Protection, s. 137; **ÇİÇEKLİ,** s. 349.

¹⁰⁶ **STEIN,** s. 277.

Her ne kadar uluslararası koruma bakımından kalıcı çözümler, geleneksel olarak kabul görse ve genel anlayış içerisinde mutlak hedef ve tek doğru olarak görülse de öğretide tartışılmaktadır. Bu tartışmalar çoğunlukla, her bir kalıcı çözümün barındırdığı zorluklar çerçevesinde yürütülmektedir. Şöyle ki gönüllü geri dönüşün, birçok halde mümkün olmamasına rağmen diğerlerine nispeten en çok tercih edilen kalıcı çözüm olması; yerel entegrasyonun, sığınma ülkesinin toplumsal düzeni bakımından başta olmak üzere zorluk barındırması ve yeniden yerleştirmenin ise nadir uygulanabilir oluşu, kalıcı çözümlerin tartışılır hale gelmesinin temel sebepleridir.¹⁰⁷ Aslına bakıldığında; bu çözümlerin tartışılması, eksikliklerinin ortaya konulması ve işleyişin değerlendirilmesi bunların işlevliklerini ve etkilerini arttıracaktır. Fakat kimi yazarlara göre, kalıcı çözümlerin yetersiz oluşu ancak yeni bir yaklaşım tarzı ile çözülebilecek bir durumdur.¹⁰⁸ LONG'a göre, hareketlilik ve göç merkezli bir yaklaşım ile hem kalıcı çözümlerin hem de koruma rejiminin tartışmaya açılması yerinden edilme süreci için bir çözüm teşkil edecektir.¹⁰⁹

Öte yandan, uluslararası korumanın ulusal korumanın ikamesi olmasına ve geçici niteliğine rağmen, uluslararası hukuk devletleri kalıcı çözüm sağlama yükümlülüğü altına sokmamaktadır.¹¹⁰ Bu nedenle devletlerin, uluslararası korumadan yararlanan kişilere kalıcı çözümlerden birini sağlama bakımından, uluslararası hukuk ekseninde, hiçbir doğrudan yükümlülüğü yoktur.¹¹¹ Devletlerin, kalıcı çözüm sağlama açısından doğrudan doğruya yükümlülük altına girmekten imtina etmeleri aslı itibariyle devlet egemenliği kapsamında değerlendirilebilecek politik bir tutum niteliğindedir. Bu bakımdan asıl olan devlet egemenliği ve fakat istisna niteliğinde olan devletlerin kendi egemenliklerini uluslararası sözleşmeler

¹⁰⁷ LONG, s. 480-481.

¹⁰⁸ LONG, s. 479.

¹⁰⁹ LONG, s. 485.

¹¹⁰ GOODWIN-GILL/MCADAM, s. 489; ÇİÇEKLİ, s. 348; ÖZTÜRK, s. 34; KAYA, s. 27.

¹¹¹ Devletlerin bireylere sığınma hakkı sağlama konusunda yükümlülük altına girmekten imtina etmelerine dair benzer bir eleştiri için bkz. KONYALI, G.: Uluslararası Hukukta Sığınma Hakkı, Ankara 2021, s. 30.

vesilesiyle sınırlandırmasıdır. Nitekim, UNHCR Tüzüğü'nün 1. maddesinde, Yüksek Komiserliğin kalıcı çözümler arama görevi hüküm altına alınmıştır.¹¹² UNHCR'ın Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun otoritesi altında hareket ettiği düşünüldüğünde, devletlerin kalıcı çözüm sağlanmasına dair gerekliliğin bilincinde düzenleme yaptıkları ve fakat, bu konuda bir yükümlülük altına girmekten imtina ettikleri daha net görünür olmaktadır. Genel bir ifade ile denilebilir ki kalıcı çözümlerin sağlanıp sağlanmayacağı ve sağlanacak ise nasıl sağlanacağı, halihazırda neredeyse tamamen siyasi bağlama ve devletlerin bu yöndeki takdirine bağlıdır.¹¹³

Ancak vurgulamakta fayda vardır ki devlet egemenliği, bir keyfilik hali olarak algılanmamalıdır. Devletler, egemenliklerini bir düzen oluşturmak vasıtasıyla kullanırlar ve oluşturdukları düzene, eylem ve işlemlerinde uygun davranmak hukuk devleti ilkesinin elzem bir sonucudur. Bu nedenle belirtilmelidir ki, bireyi taşıdığı vatandaşlıktan bağımsız olarak bir hak öznesi olarak biçimlendiren uluslararası insan hakları hukukunun gelişimi ile zaman içerisinde bireyin kalıcı çözüme eriştirilmesinde devletlerin geniş bir takdir yetkisi bulunduğu yönündeki anlayış, kalıcı çözümlerin bireyin temel hak ve özgürlükleri ile olan ilişkisinin giderek daha fazla somutlaştırılması durumunda sorgulanabilir hâle gelebilecektir.

Yeniden yerleştirme mülteciler için şüphesiz ki önemli bir koruma sağlayarak kalıcı çözümün tesis etmeyi hedefler. Ancak, yeniden yerleştirmenin başarılı olması mültecilerin yerleştirildiği ülke ve topluma entegrasyonuna bağlıdır.¹¹⁴ Bu bakımdan, bir kalıcı çözüm olan yeniden yerleştirmenin çoğu halde diğer bir kalıcı çözüm olan yerel entegrasyona bağlandığı söylenebilir.¹¹⁵ İki kalıcı çözümün birbirine bağlanması ile ortaya çıkan büyük resimde, yeniden yerleştirmenin bir ara faaliyet olduğu ve aslı itibarıyla kalıcı bir çözüm olmadığı

¹¹² UNHCR: Statue of the Office of the United Nations High Commisioner for Refugees, 2010, < <https://www.unhcr.org/3b66c39e1.pdf>> (E.T. 10.01.2022).

¹¹³ GALLAGER, s. 449; STEIN, s. 267.

¹¹⁴ van SELM, J.: "Refugee Resettlement", (Resettlement), içinde The Oxford Handbook of Refugee and Forced Migration Studies (eds. Elena Fiddian-Qasimiyeh, Gil Loescher, Katy Long ve Nando Sigona), Oxford 2014, s. 521.

¹¹⁵ UNHCR, Resettlement Handbook, s. 54.

yanılıgısı ortaya çıkabilir. Bu açıdan yeniden yerleştirmeyi bir kalıcı çözüm yapan niteliklerinin ortaya konulması önem arz etmektedir.

Yeniden yerleştirmenin, diğer kalıcı çözümlerde olduğu gibi mültecinin kendine yetebilmesi ve bu konudaki kabiliyetinin arttırılmasını amaçlarını barındırmasına rağmen, ana veya tek hedefi bu değildir. Zira, ‘kalıcı bir çözüm’ olarak nitelendirilmesi bakımından, yeniden yerleştirme ile yerinden edilme döngüsünün nihai olarak sona ereceğinin öngörülebilir olması elzemdir. Bu nedenle, yeniden yerleştirme tanımlarında, üçüncü ülkeye dair “daimi ikamet izniyle ile mülteciyi kabul etme” vurgusu öne çıkmakta ve mültecilerin yerleştirilen ülkede yerel entegrasyon sürecine girebilmeleri konusunda şeffaf ve öngörülebilir bir düzene erişebilmelerinin mümkün kılınması önem taşımaktadır.¹¹⁶ Bir başka ifade ile yeniden yerleştirilen mülteciler; yasal statülerinin belirlenebilmesi ve güvence altına alınabilmesi için uğraş vermek zorunda kalmayacak, korunan statüleri ile yeniden yerleştirdikleri ülkede ikamet edebilecek ve dolayısıyla geri gönderilme ihtimali ile karşılaşmayacakları için yerinden edilme döngüsünden kurtulmuş olacaklardır.¹¹⁷ Bu durumun, mülteciler için kalıcı statü ve yasal ikamete erişebilmek için çaba sarf etmek yerine hayatlarını kurgulamaya odaklanmalarına imkan tanınması sebebiyle, diğer sığınmacılara kıyasla büyük bir avantaj ve bir kalıcı çözüm teşkil ettiği açıktır.¹¹⁸

c. Kalıcı Çözümlerin Benzer Kavramlardan Ayırt Edilmesi

Uluslararası koruma bağlamında kalıcı çözümlerin bağlantılı olduğu ve kısmen kesiştiği diğer kavramlar ile karşılaştırılması ve farklarının belirtilmesi, böylelikle bu kalıcı çözümlerin niteliğinin net olarak ortaya konulması önem arz eder.

¹¹⁶ bkz. HATHAWAY, s. 1189; UNHCR, Resettlement Handbook, 3.

¹¹⁷ van SELM, Resettlement, s. 522.

¹¹⁸ van SELM, Resettlement, s. 522.

Statü dışında bırakma sebepleri veya statüyü sona erdiren sebeplerden birinin varlığı halinde birey bakımından uluslararası koruma söz konusu olmamaktadır. Mülteci bakımından kalıcı çözümlerden birine ulaşıldığı takdirde uluslararası koruma statüsünün sona erdiği düşünüldüğünde, bu kavramlar ilk bakışta benzer görünmektedir. Bu sebeple ve özellikle yeniden yerleştirmenin niteliği ve kapsamının tam anlamıyla netleştirilmesini de sağlamak amacıyla kalıcı çözümler ile uluslararası korumayı dışlayan/sonlandıran diğer haller olan statü dışında bırakma sebepleri (hariçte bırakma) ve statüyü sona erdiren sebeplerin karşılaştırılması yerinde olacaktır.

aa. Kalıcı Çözümlerin Uluslararası Koruma Statüsü Dışında Bırakma (Hariçte Bırakma) Sebepleri ile Karşılaştırılması

Hariçte bırakma sebepleri, esas itibariyle statü belirlemenin esasına dahil olup statü belirleme işleminin ayrılmaz bir parçası niteliğindedir.¹¹⁹ Statü dışında bırakma sebepleri; kişinin korunmaya ihtiyacı olmaması ve korunmaya layık olmaması olarak iki başlık etrafında incelenmektedir.¹²⁰

Kişinin korunma ihtiyacının olmadığı haller, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 1. maddesinin D ve E bendi hükümlerinde, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 64. maddesinin 1. fıkrasının (a) ve (b) bendi hükümlerinde düzenlenmiştir. Bu sebeplerin ilki UNHCR hariç olmak üzere bir Birleşmiş Milletler organı veya örgütü tarafından koruma veya yardım görmektir. İkinci ise kişinin, ikamet ettiği ülkenin yetkili makamlarınca o ülke vatandaşlarının sahip olduğu hak ve yükümlülöklere sahip olduğunun tanınması halidir.

¹¹⁹ ÖZTÜRK, s. 301. Hariçte bırakmaya yönelik ayrıntılı bilgiler için bkz. MENEKŞE, T.: "İltica Hukukunda Hariçte Bırakma Değerlendirmesi", Göç Araştırmaları Dergisi, 2018, vol. 4, S. 1, ss. 66-111; HATHAWAY, J.C./FOSTER, M.: The Law of Refugee Status, Cambridge 2014, s. 462 vd.

¹²⁰ ÖZTÜRK, s. 301; ÇİÇEKİ, s. 256; TIEDEMANN, s. 61; EKŞİ, s. 162.

Bu hallerde, kişinin korunmaya ihtiyacı olmadığı kabul edilir ve kişi uluslararası korumaya erişemez.¹²¹

Korunmaya layık olmama nedenleri ise 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 1. maddesinin F bendinde ve 6458 sayılı Kanun'un 64. maddesin 1. fıkrasının (c) bendinde düzenlenmiştir. Şöyle ki kişinin savaş suçu, barışa karşı suç, insanlığa karşı suç veya uluslararası koruma statüsü ile kabul edildiği ülkeye sığınmadan önce, sığınma ülkesi dışında siyasi olmayan ağır bir suç işlediğine dair yahut Birleşmiş Milletler'in amaç ve ilkelerine aykırı fiiller sebebiyle suçlu olduğuna dair ciddi kanaat getiriliyor ise kişi korunma ihtiyacı içerisinde olsa da korunmaya layık kabul edilmez.

Hem kalıcı çözümler hem de statü dışında bırakma sebepleri, uluslararası korumayı dışlayan hallerdir. Özellikle kişinin korunma ihtiyacının olmadığı haller ile kalıcı çözümler arasında benzerlik mevcuttur. Hem kalıcı çözümlerden birine ulaşılan hallerde hem de statü dışında bırakma sebeplerinden birinin mevcut olduğu hallerde, uluslararası koruma söz konusu olmamaktadır. Her ne kadar karşılaştırılan iki müessesenin aynı neticeye sebebiyet verdiği düşünülse dahi ikisinin arasında önemli bir fark olduğu belirtilmelidir. Statü dışı bırakma sebepleri, uluslararası korumanın hukuken tanınmasını ve sağlanmasını engellerken¹²² kalıcı çözümlerden birine ulaşılması halinde, uluslararası koruma sağlanmış ve geçici nitelikte olan bu koruma kişinin kalıcı bir çözüme ulaşması ile nihayete ermiştir.¹²³ Özellikle kişinin uluslararası korumaya ihtiyacının olmadığı durumlarda, halihazırda bir koruma kaynağı bulunduğu için geçici nitelikte olan uluslararası korumanın bir kalıcı çözüme ulaşarak sona ermesinden bahsedilemeyecektir. Oysaki kalıcı çözüm, kişinin bu yöndeki ihtiyacının varlığı üzerinden şekillenen bir kavramdır.

¹²¹ ÖZTÜRK, s. 301.

¹²² ÖZTÜRK, s. 301.

¹²³ HATHAWAY, s. 1128.

bb. Kalıcı Çözümlerin Uluslararası Koruma Statüsünü Sona Erdiren Sebepler ile Karşılaştırılması

Kalıcı çözümler ile karşılaştırılması ve aradaki farkların ortaya konulması gereken bir diğer hukuki kurum, uluslararası koruma statüsünü sona erdiren sebeplerdir. Bu iki kavram bütünü arasındaki ilişkiyi ortaya koymak bir önceki karşılaştırmaya kıyasla nispeten daha zordur.

1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 1. maddesinin C bendi hükmü, uluslararası koruma statüsünün şu hallerde sona ereceğini düzenlemiştir:

- 1) Kişi vatandaşı olduğu ülkenin korumasından kendi isteği ile tekrar yararlanırsa
- 2) Kişi vatandaşlığını kaybettikten sonra kendi arzusu ile tekrar kazanırsa
- 3) Kişi yeni bir vatandaşlık kazanmışsa ve vatandaşlığı yeni kazandığı ülkenin himayesinden yararlanıyorsa
- 4) Kişi kendi arzusu ile terk ettiği veya zulüm korkusu ile dışında bulunduğu ülkeye kendi arzusu ile tekrar yerleşmek üzere dönmüşse
- 5) Kişi mülteci olarak tanınmasını sağlayan koşullar ortadan kalktığı için vatandaşı olduğu ülkenin korumasından yararlanmaktan sakınmaya artık devam edemez ise
- 6) Kişi tabiiyetsiz olup da mülteci olarak tanınmasına yol açan koşullar ortadan kalktığı için normal ikametgahının olduğu ülkeye geri dönebilecek ise

Vurgulamak gerekir ki uluslararası koruma statüsünü sona erdiren sebepler, genellikle ikili bir tasnife tabi tutulmaktadır. Şöyle ki 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 1C hükmünde sayılan ilk dört hal, statü sahibi kişinin eylem ve davranışlarına dayandığı için iradi sebepler olarak

adlandırılmakta; son iki hal ise menşe ÷lkedeki koşulların değişmesi ile ortaya çıkan sebepler olarak adlandırılmaktadır.¹²⁴

Mezkûr hükmün düzenlediği m÷ltecinin iradi davranışlarına bağlı ilk kriter olan vatandaşı olunan devletin korumasından tekrar yararlanma hali bakımından, bireyin kendi isteği ile menşe ÷lkesine tekrar yerleşmesi ayrı bir ölçüt olarak düzenlendiği için bu ölçütte zafiyeti söz konusu olan koruma, diplomatik korumadır.¹²⁵ Bir başka ifade ile bu ölçüt, m÷ltecinin menşe ÷lkesi dışındayken o ÷lkenin ulusal korumasından tekrar yararlanmaya başlamasını ifade eder. M÷ltecinin sahip olduğu uluslararası koruma statüsünün bu ölçüt uyarınca sona erebilmesi için gönüllölük, niyet ve korumadan fiilen yararlanma hususları bakımından değerlendirme yapılması gerekmektedir.

İkinci kriter ise m÷ltecinin kaybettiği vatandaşlığını kendi isteği ile tekrar kazanması halidir. M÷ltecinin herhangi bir şekilde kaybettiği menşe ÷lke vatandaşlığını kendi isteğiyle tekrar kazanması, kişinin menşe ÷lke korumasından tekrar faydalanması anlamına geleceği için birey ile menşe devlet arasındaki bağın tekrar normalleştiği yönünde aksi kanıtlanabilen bir karine teşkil eder ve bu halde uluslararası koruma statüsü sona erer.¹²⁶

Benzer şekilde üçüncü kriter olan m÷ltecinin menşe ÷lkesi dışında üçüncü bir ÷lkenin vatandaşlığını kazanarak o ÷lkenin ulusal korumasından faydalanması halinde de uluslararası koruma statüsü sona erecektir.

¹²⁴ ÇİÇEKLİ, s. 263-265; SAFİ, S.: M÷lteci Hukuku Ders Kitabı, s. 332.

GOODWIN-GILL ve MCADAM ise bu konuyu, uluslararası koruma statüsünün kaybı ve reddi sebepleri olarak tek bir başlık altında dörtlü bir tasnif vasıtasıyla iradi sebepleri, menşe ÷lkedeki koşul değişikliklerini, diğer ÷lke veya uluslararası kurum tarafından sağlanan koruma ve cezai veya istenmeyen hallerin hepsini kapsayacak şekilde incelemektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. GOODWIN-GILL/MCADAM, s. 135.

¹²⁵ ÖZTÜRK, N. Ö.: “1951 Tarihli M÷ltecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme Çerçevesinde M÷lteci Statüsünün Sona Ermesine Yönelik Ölçütlerin İncelenmesi ve Türk Hukuku Üzerindeki Yansımalarının Değerlendirilmesi”, (Sona Erme), Ankara Üniversitesi Hukuk Faköltesi Dergisi, 2016, vol. 65, S. 2, s. 407.

¹²⁶ GOODWIN-GILL/MCADAM, s. 136; ÖZTÜRK, Sona Erme, s. 414.

Uluslararası koruma statüsünü sona erdiren dördüncü kriter ise kişinin menşe ülkesine kendi isteği ile yeniden yerleşmesidir. Bu halde mülteci ile menşe ülkesi arasındaki bağ tekrar canlanmış olacak ve bu bağın yokluğu sebebiyle geçici olarak tesis edilen uluslararası koruma statüsü sona erecektir.¹²⁷ Bu ölçüt bakımından, mültecinin menşe ülkesine kendi isteği ile dönmesi ve olağan bir hayat sürmeye başlaması değerlendirilmektedir.¹²⁸ Fakat bu durumda, mültecinin menşe ülkesindeki zulüm tehdidinin, bir başka ifade ile kişinin mülteci olmasına sebep olan koşulların sona ermiş olması nazara alınmamaktadır.¹²⁹ Bu halde 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin ortaya koyduğu mülteci tanımındaki “menşe ülke dışında bulunma” şartı ortadan kalktığı için Sözleşme'nin kişiye uygulanması mümkün olmayacaktır ve uluslararası koruma statüsü böylece sona erecektir.¹³⁰

Menşe ülkedeki koşulların değişmesi sebebiyle uluslararası koruma statüsünün sona ermesi bakımından ise iki farklı kriter düzenlenmiştir. Bunlardan ilki, mültecinin tanınmasını sağlayan menşe ülkedeki koşulların ortadan kalkması dolayısıyla menşe ülkesinin korumasından yararlanmaktan sakınmaya devam edememesi halidir. İkincisi ise tabiiyetsiz olan mültecinin koşulların değişikliği sebebiyle mutlak ikametgahının bulunduğu ülkeye dönebilecek olması halidir. Bu ölçütler bakımından menşe ülkedeki koşulların esaslı, kalıcı ve etkin şekilde değişmiş olması aranmakta ve mültecinin menşe ülkesinin korumasından etkin bir şekilde yararlanabilmesi gerekmektedir.¹³¹

6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin mezkûr hükmü ile paralellik gösterir şekilde uluslararası koruma statüsünü sona erdiren

¹²⁷ ÖZTÜRK, Sona Erme, s. 419.

¹²⁸ UNHCR: Note on the Cessation Clauses, < <https://www.unhcr.org/3ae68cf610.html> > (E.T. 11.07.2022).

¹²⁹ HATHAWAY, s. 1135; KAYA, C.: “Kalıcı Çözüm Türü Olarak Gönüllü Geri Dönüş ve Geçici Koruma Kapsamında Yer Alanlar Bakımından Türk Hukukundaki Düzenlenme Şekli” (Gönüllü Geri Dönüş), Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2019, vol. 5, S. 2, s. 519-520.

¹³⁰ KAYA, Gönüllü Geri Dönüş, s. 520.

¹³¹ ÖZTÜRK, Sona Erme, s. 427; GOODWIN-GILL/MCADAM, s. 143.

sebepleri 85. maddesinde düzenlemiştir.¹³² 2019 yılında 7196 sayılı Kanun ile, YUKK'nın 85. maddesinin 1. fıkrasına (f) bendi eklenerek; kişi kendi isteğiyle Türkiye'den ayrılırsa, üçüncü bir ülkenin korumasından faydalanırsa, üçüncü bir ülkeye insani nedenler veya yeniden yerleştirme kapsamında kabul edilirse, üçüncü bir ülkeye çıkış yaparsa ya da ölürse uluslararası koruma statüsünün sona ereceği hüküm altına alınmıştır.¹³³

Hem bir mülteci bakımından kalıcı çözümlerden birine ulaşılması halinde hem de mülteci için sona erme sebeplerinden birinin varit olması halinde uluslararası korumaya duyulan ihtiyaç ortadan kalkmaktadır. Sonuçları bakımından örtüşen bu iki kurum bakımından, öncelikle mevcut benzerlikleri irdelemek ve sonrasında farkları ortaya koymak yerinde olacaktır.

Gönüllü geri dönüş açısından bakıldığında 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 1C(1) ve (2) hükümleri arasında bir benzerlik olduğu söylenemeyecektir. Çünkü anılan hükümler bakımından kişinin menşe ülkesinin korumasından tekrar yararlanması, bir başka ifadeyle ulusal korumanın ve vatandaşlık bağının canlanması söz konusu olmakla beraber kişinin menşe ülkesine fiziki olarak tekrar yerleşmiş olması gerekmemektedir. Fakat Sözleşme'nin 1C(4) hükmü bakımından gönüllü geri dönüş ile büyük bir örtüşme söz konusudur. Keza mültecinin kendi isteğiyle menşe ülkesine tekrar yerleşmiş olması, gönüllü geri dönüşün açık bir göstergesi olarak kabul edilmektedir.¹³⁴ Fakat vurgulanması gerekir ki gönüllü geri dönüş bir kalıcı çözüm olarak mültecinin yalnızca fiziksel manada menşe ülkesine dönmesi anlamına gelmez. Aynı zamanda kalıcı çözüm, kişinin menşe ülkesine dönmesini sağlayacak ortamın ve menşe ülkesinde olağan hayatın tekrar kurulabilmesini sağlayacak koşulların tesis edilmesini

¹³² EKŞİ, s. 185.

¹³³ 06.12.2019 tarihli ve 7196 sayılı Bazı Kanunlarda ve 375 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun için bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/12/20191224-1.htm> (E.T. 12.01.2021)

¹³⁴ ÖZTÜRK, Sona Erme, s. 423.

de kapsamaktadır.¹³⁵ Zira gönüllü geri dönüş ve kalıcı çözümün sağlanması, mültecinin fiziksel olarak menşe ülkesine geri dönmesinden daha büyük ve kapsamlı bir süreci ifade eder. Ayrıca kalıcı çözüm ne pahasına olursa olsun mültecinin menşe ülkesine geri dönüşünü değil, insan onuruna yakışır ve zulüm tehdidinin ortadan kalkmış olduğu bir geri dönüşü hedefler. Bu perspektiften bakıldığında 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 1C(4) hükmü ile bir kalıcı çözüm olan gönüllü geri dönüşün farklılaştığı görülmektedir. Mültecinin menşe ülkesine geri dönüşüne, 1951 Cenevre Sözleşmesi uluslararası koruma statüsüne kaynaklık eden hukuki bir metin olması sebebiyle statünün sonlandırılması veçhesinden yaklaşırken; kalıcı çözüm kurumu yerinden edilme döngüsü sona erdirilip normal hayatın yeniden kurulması perspektifinden yaklaşır.

Uluslararası korumayı sona erdiren sebeplerden, gönüllü geri dönüş ile benzeşen tek hüküm Sözleşme'nin 1C(4) hükmü değildir. Aynı zamanda Sözleşme'nin menşe ülkesindeki koşullarda değişikliği düzenleyen 1C(5) ve (6) hükümleri de gönüllü geri dönüş ile büyük ölçüde benzeşmektedir. Anılan hükümler, gönüllü geri dönüş kalıcı çözümünde de olduğu gibi menşe ülkesindeki zulmün ortadan kalkmış olmasını nazara alır. Bir başka ifade ile hem gönüllü geri dönüş kalıcı çözümü hem de Sözleşme'nin 1C(5) ve (6) hükümleri, kişinin yerinden edilmesine ve iltica etmesine sebep olan koşulların sona ermiş olması gerektiğini ifade etmektedir. Bu önemli benzerliğe rağmen Sözleşme'nin 1C(5) ve (6) hükümleri, geri dönüşün gönüllülüğüne dair bir düzenleme barındırmamaktadır ve kişinin menşe ülkesi korumasından yararlanmaktan sakınmaya devam edebileceği şartların ortadan kalkmasına sonuç bağlamıştır. Bununla birlikte gönüllü geri dönüş kalıcı çözümü, mültecinin menşe ülkesine gönüllü, güvenli ve onurlu bir şekilde geri dönerek o ülkenin ulusal korumasından tekrar yararlanması anlamını¹³⁶ taşıması itibarıyla, kişinin mülteci olarak tanınmasını sağlayan

¹³⁵ KAYA, Gönüllü Geri Dönüş, s. 523.

¹³⁶ ÇİÇEKLİ, s. 348; KAYA, s. 35; UNHCR, Durable Solutions, s. 5; GOODWIN-GILL/MCADAM, s. 492.

koşulların ortadan kalkmasından çok daha büyük ve kompleks bir duruma işaret eder. Dolayısıyla anılan benzerliğe rağmen Sözleşme'nin mezkûr hükümleri ile gönüllü geri dönüş kalıcı çözümünün tam anlamıyla örtüştüğünü söylemek mümkün olmayacaktır.¹³⁷

Yerel entegrasyon kalıcı çözümü ile uluslararası koruma statüsünü sona erdiren sebepler bakımından ise herhangi bir benzerlik mevcut değildir. Öte yandan, HATHAWAY tarafından benimsenen kalıcı çözümlerin dörtlü tasnifi kabul edilirse, ki bu halde yerel entegrasyonun yerini vatandaşlık kazanma alacaktır, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 1C(3) hükmü bakımından bir uyum söz konusu olacaktır. Şöyle ki anılan hüküm uyarınca mültecinin sığınma ülkesinin vatandaşlığını kazanması halinde, uluslararası koruma statüsü sona erecektir. Bir başka ifade ile uluslararası korumadan yararlanan kişinin sığınma ülkesinin vatandaşlığını kazanması ile hem bir kalıcı çözüm sağlanmış olacak hem de kişi, yabancı statüsünü kaybedeceği için kendisine sağlanan uluslararası koruma statüsü sona erecektir.

Nihayet en az uygulanan kalıcı çözüm olan yeniden yerleştirme bakımından ise herhangi bir benzerlik olduğunu söylemek mümkün değildir. Fakat mültecinin, yeniden yerleştirme ülkesinin vatandaşlığını kazanması halinde 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 1C(3) hükmü uyarınca uluslararası koruma statüsü sona ermiş olacaktır. Ayrıca YUKK'nın 85. maddesinin 1. fıkrasının (f) bendi hükmü, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nden farklı olarak üçüncü ülkeye yeniden yerleştirme kapsamında kabul edilen mültecinin uluslararası koruma statüsünün sona ereceğini düzenlemiştir. Üçüncü bir ülkeye kalıcı bir statü ile kabul edilen mülteci bakımından, aslı itibarıyla uluslararası koruma statüsü sona ermemekte fakat bu korumayı sağlayan devlet değişmektedir. Ancak ilk sığınma ülkesinin, üçüncü ülkenin mülteciye uluslararası koruma sağlamaya başlaması ile koruma sağlama bakımından

¹³⁷ ÇİÇEKLİ, s. 349.

sorumluluğunun ortadan kalktığı düşünüldüğünde, Türk hukukuna özgü olan bu hüküm isabetsiz değildir.

Kalıcı çözümlerin niteliklerini ortaya koyarken; aslı itibariyle uluslararası korumanın geçici bir mahiyette olduğunu ve kalıcı çözümler olarak kabul edilen yerel entegrasyon, yeniden yerleştirme ve gönüllü geri dönüş çözümlerinden birinin tesis edilerek uluslararası korumanın sona ermesi gerektiğini belirtmiştik. Bu açıdan, kalıcı çözümler ile uluslararası korumanın sona ermesinin amaçlandığı açıktır.¹³⁸ Bir başka ifade ile kalıcı çözümler ve uluslararası korumayı sona erdiren sebepler, sonuçları bakımından kesişmektedir. En nihayetinde statüyü sona erdiren sebepler de kişinin ulusal korumadan tekrar yararlanması veya yararlanabilir olması halleri gözetilerek düzenlenmiştir. Genel bir prensip olarak, uluslararası koruma statüsünü sona erdiren sebepler, bir kalıcı çözümün tesisini sağlamalıdır. Aksi halde ya kişinin sığınma ülkesinde belirsiz bir statü ile kalması ya da kişinin geri dönüşe zorlanması olasıdır.¹³⁹

Kalıcı çözümler ile uluslararası koruma statüsünü sona erdiren sebepler, kısmen kesişse de bu kavramların aynı olduğundan veya birinin diğerini kapsadığından söz edilemez. Statüyü sona erdiren sebepler, kişinin ulusal korumadan tekrar yararlanmasını veya yararlanabilir olmasını nazara alsa da devletin sağlamakla yükümlü olduğu uluslararası korumayı sona erdiren sebeplerdir. Bu sebeplerin varit olması halinde devletin kişiye uluslararası koruma sağlama yükümlülüğü ortadan kalkar. Bu açıdan uluslararası koruma statüsünün sona erme sebepleri, salt hukuki ve idari bir niteliği haizdir. Uluslararası koruma bağlamında, kalıcı çözümlerin bir sonucu olarak da devletin koruma sağlama yükümlülüğü ortadan kalkar fakat kalıcı çözümler, konuya devletin yükümlülüğünden değil, kişinin yerinden edilme

¹³⁸ UNHCR, Resettlement Handbook, s. 19.

¹³⁹ FELLER, E./TÜRK, V./NICHOLSON, F.: “Summary Conclusions: Cessation of refugee status, expert roundtable, Lisbon, May 2001”, içinde Refugee Protection in International Law UNHCR's Global Consultations on International Protection (eds. E. Feller, V. Türk, & F. Nicholson), Cambridge 2003, s. 549.

döngüsünden kurtulup makul şartlarda bir hayat sürdürebileceği koşulların yaratılması açısından yaklaşır. Bir başka ifade ile kalıcı çözümler, uluslararası korumanın nihai hedefi konumundadır. Tam da bu sebeple devletlerin kişiye kalıcı çözüm sağlama bakımından bir yükümlülüğü olmadığından söz edilir. Bu bakımdan kalıcı çözümler temel olarak hukuki, sosyolojik, ekonomik ve siyasi bir görünüşe sahip olup uluslararası korumaya dair bir süreç işaret ederler.

2. Kalıcı Çözüm Olma İşlevi Nedeniyle Yeniden Yerleştirmenin Üçüncü Ülkeye Yönelik Diğer Uygulamalar ile Karşılaştırılması

Yeniden yerleştirmenin, üçüncü ülkeye yönelik diğer uygulamalar ile karşılaştırılması yeniden yerleştirmenin niteliğinin tam anlamıyla ortaya konulabilmesi için önem arz etmektedir. Bu kapsamda yeniden yerleştirme öncelikle üçüncü ülkeye kabul için etkili olan tamamlayıcı yollar ile karşılaştırılacak, sonrasında güvenli üçüncü ülke ve ilk iltica ülkesi uygulamaları ile yeniden yerleştirme arasındaki farklar ortaya konulacak ve nihayet, iltica ve göç yönetimi/kontrolü ekseninde iş birliğine dayanan araçlar vasıtasıyla gerçekleştirilen kabul uygulamaları ile yeniden yerleştirmenin farklılaştığı noktalara odaklanılacaktır.

a. Üçüncü Ülkeye Kabul İçin Etkili Tamamlayıcı Yollar ile Karşılaştırılması

Mültecilerin üçüncü ülkeye kabulü için tamamlayıcı yollar (*complementary pathways for admission of refugees to third countries*) ile yeniden yerleştirmenin karşılaştırılması hem bu iki kavram arasındaki ilişkinin ortaya konulması hem de bu iki kavramın nitelik bakımından farklarının anlaşılması için önemlidir. Çoğu kez yeniden yerleştirme ile birlikte anılan kabul için tamamlayıcı yollar kavramı, yeniden yerleştirmeyi tamamlayan fakat uluslararası koruma bağlamında, mülteciye sağlanan korumanın yerine geçmeyen yollardır.¹⁴⁰ Her ne kadar

¹⁴⁰ **UNHCR:** Complementary Pathways For Admission Of Refugees To Third Countries Key Considerations, (Complementary Pathways 2019), 2019, < <https://www.refworld.org/pdfid/5cebf3fc4.pdf> > (E.T. 14.03.2022), s.

tamamlayıcı yollar uluslararası koruma içerisinde değerlendirilemese de uluslararası korumayı tamamlamak, uluslararası iş birliği ve dayanışmayı desteklemek ile sorumluluk paylaşımına katkı sağlamak bakımından büyük önemi haizdir.¹⁴¹

Yeniden yerleştirme ile üçüncü ülkeye kabul için etkili olan tamamlayıcı yolların temel farkı, yeniden yerleştirmenin uluslararası koruma sağlayıp bir kalıcı çözüm olmasıdır. Tamamlayıcı yolların uluslararası koruma içerisinde değerlendirilmemesidir. Bir başka ifadeyle yeniden yerleştirme, mültecinin kalıcı bir statüye erişim amacıyla üçüncü bir ülkeye transferi anlamına gelirken tamamlayıcı yollar, kalıcı çözüm standartları içermez ve mültecilere, üçüncü bir ülkede kısmi ve çoğu halde geçici bir koruma sağlayarak çözüm bulmayı hedeflerler.¹⁴² Vurgulamak gerekir ki tamamlayıcı yollar bakımından da ideal olarak mülteciye üçüncü ülkede kademeli olarak kalıcı statü tanınması veya vatandaşlığa erişimin söz konusu olması beklenmektedir ancak bu beklenti, tamamlayıcı yollar bakımından temel bir neden olarak değerlendirilmemektedir.¹⁴³ Bu kapsamda tamamlayıcı yollar, yakın gelecekte uluslararası korumanın değişkenlik gösterebilecek çözüm yolları ve araçlarından biri olarak kendine yer bulup uluslararası korumayı ve kalıcı çözüm anlayışını yeniden şekillendirebilecektir.¹⁴⁴ Keza BM Genel Kurulu'nda 13.07.2018 tarihinde kabul edilen Küresel Mutabakat'ın kalıcı çözümlere dair kısmında, “diğer yerel çözümler ve tamamlayıcı yollar” da yer almaktadır ve yerel entegrasyon, gönüllü geri dönüş ve yeniden yerleştirme ile birlikte mülteciler için resmi

5; TÜRK, V.: “Prospects for Responsibility Sharing in the Refugee Context”, Journal on Migration and Human Security, 2016, vol. 4, S. 3, s. 56.

¹⁴¹ CRISP: Complementary Pathways, < [¹⁴² van SELM, J.: “Complementary Pathways to Protection: Promoting the Integration and Inclusion of Refugees in Europe?”, \(Pathways\), The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science, 2020, vol. 690, S. 1, s. 137.](https://resettle.org/complementary-pathways/#:~:text=Complementary%20pathways%20are%20safe%20and,a%20sustainable%20and%20lasting%20solution.> (E.T. 12.07.2022).</p></div><div data-bbox=)

¹⁴³ UNHCR: Refugee Resettlement and Complementary Pathways Opportunities for Growth (Complementary Pathways 2021), 2021, < [> \(E.T. 21.08.2022\), s. 15.](https://www.unhcr.org/protection/resettlement/614462c94/refugee-resettlement-complementary-pathways-opportunities-growth.html)

¹⁴⁴ van SELM, Pathways, s. 137.

olarak kabul edilen çözümler olarak anılmaktadır.¹⁴⁵ Fakat bu durum, kimi yazarlarca endişe verici bulunmuştur.¹⁴⁶

Terim olarak mültecilerin üçüncü ülkeye kabulü için tamamlayıcı yollar, ilk olarak 2016 yılında UNHCR tarafından geleneksel çözüm yolları yanında yeni yaklaşımlar ortaya koyma hedefinin bir sonucu olarak kullanılmış ve daha sonra aynı yıl BM Genel Kurulu'nda kabul edilen New York Deklarasyonu'nda da kendine yer bulmuştur.¹⁴⁷

Birçok halde isabetsiz bir biçimde yeniden yerleştirme olarak anılan tamamlayıcı yollar programları, UNHCR tarafından devletlerin belirledikleri kotalar doğrultusunda yürütülen yeniden yerleştirme programlarından farklılaşan programlardır.¹⁴⁸ Yeniden yerleştirme ile üçüncü ülkeye kabul için tamamlayıcı yollar bakımından mültecilerin seçimi de farklılık göstermektedir. Şöyle ki yeniden yerleştirme, büyük ölçüde ilk iltica ülkesinde risk altında olan ve kırılgan mültecilerin seçimine özgülenmiş durumdayken tamamlayıcı yollar programlarında ise kırılganlık ve risk kriterleri kullanılmamaktadır. Bu programlarda çoğunlukla mültecinin eğitim ve istihdam nitelikleri, aile yapısı gibi birtakım faktörler dikkate alınır.¹⁴⁹

Çoğunlukla Avrupa ülkeleri tarafından uygulanan mültecilerin üçüncü ülkeye kabulü için tamamlayıcı yollar, kapsam olarak dar kapsamlı bir dizi programı ve vize türünü barındırır.¹⁵⁰ İnsani vize, insani kabul, aile birleşimi, eğitim ve istihdam vizeleri ile topluluk

¹⁴⁵ UN: Global Compact on Refugees, New York 2018, s. 33.

¹⁴⁶ HATHAWAY, s. 1129.

¹⁴⁷ WAGNER, M.: "Can Complementary Pathways Live Up to Expectations?", 14.11.2017, < <https://www.icmpd.org/blog/2017/can-complementary-pathways-live-up-to-expectations> > (E.T. 14.03.2022). 07.06.2016 tarihli UNHCR Daimi Komitesi Kararı için bkz. UNHCR: ExCom Standing Committee 66th Meeting, New Approaches to Solutions, 07.06.2016, < <https://www.unhcr.org/575a74597.pdf> > (E.T. 14.03.2022)

¹⁴⁸ UNHCR, Complementary Pathways 2021, s. 15; SCHNEIDER, H.: "Implementing the Refugee Resettlement Process: Diverging Objectives, Interdependencies and Power Relations", Frontiers in Political Science, 2021, vol. 3, Article 629675, s. 2.

¹⁴⁹ UNHCR, Complementary Pathways 2021, s. 15.

¹⁵⁰ van SELM, Pathways, s. 139.

sponsorluğu bu program ve türlerin en sık uygulanan temel örnekleridir. Bu program türlerinin kısa da olsa açıklanması, konunun detaylı olarak kavranması için önem arz eder.

Tamamlayıcı yollardan ilki, insani kabul programlarıdır. Bu programlar, uluslararası korumaya muhtaç mülteciler için üçüncü bir ülkede etkin korumaya sağlayan yöntemleri içermekte olup genellikle yeniden yerleştirmeye benzer hızlandırılmış ve kolaylaştırılmış yöntemler kullanılması suretiyle belirli bir süre zarfı için uygulanmaktadır.¹⁵¹ Bu açıdan yeniden yerleştirmeye en çok benzeyen tamamlayıcı yol olduğu söylenebilecektir. Fakat insani kabul ile üçüncü ülkede bulunan mülteci bakımından kalıcı bir statü söz konusu olmaz. Bir başka ifade ile mülteci, üçüncü ülkede geçici bir statü ile veya başka bir koruma statüsü ile bulunmaktadır ve bunun sonucunda mültecinin etkin ve kalıcı bir çözüme erişimi bulunmamaktadır. 2011 yılından günümüze Suriyeli mülteciler için Almanya, Avusturya ve Fransa başta olmak üzere çeşitli ülkeler UNHCR ile iş birliği içerisinde insani kabul uygulamaları yürütmektedir.¹⁵²

İnsani vize uygulamaları ise uluslararası koruma ihtiyacı olan bireylerin üçüncü ülkeye kabul edilmeleri için kullanılan ve daha sonrasında kabul edildikleri ülkede sığınma başvurusu yapmalarına imkân tanıyan bir vize türüdür. İnsani kabul uygulamalarında bireyin üçüncü ülkeye varmadan yasal statüsünün belirlendiği düşünüldüğünde; insani vize, insani kabul uygulamalarından bireye yalnızca üçüncü ülkeye giriş hakkı vermesi bakımından farklılaşır.¹⁵³ Ayrıca insani vize uygulamaları kimi hallerde diğer tamamlayıcı yolları kolaylaştıran bir araç olarak kullanılırken kimi hallerde de aile birleşimine hak kazanamayan veya ilk sığınma ülkesinde sığınmadan etkin şekilde faydalanamayan mültecilerin kabulünün kolaylaştırılması için de kullanılmaktadır.

¹⁵¹ UNHCR, Complementary Pathways 2019, s. 8; UNHCR, Complementary Pathways 2021, s. 16.

¹⁵² UNHCR, Complementary Pathways 2019, s. 8

¹⁵³ UNHCR, Complementary Pathways 2019, s. 9.

Bir diğerk tamamlayıcı yol, topluluk sponsorluğu (*community sponsorship*) olarak adlandırılmaktadır. Topluluk sponsorluğu, mültecilerin üçüncü ülkeye kabulü ve entegrasyonu için destek sağlamak üzere bireylerin ve/veya kuruluşların bir araya gelmesidir. Bu açıdan aslı itibariyle iki farklı topluluk sponsorluğu bulunmaktadır. Bunların ilki, sponsorların aday gösterilen mültecilerin üçüncü ülkeye kabulü için destek sağlamalarına olanak tanınmasıyken ikincisi, sponsorların diğerk tamamlayıcı yollar ile üçüncü bir ülkeye kabul edilmiş mültecilere destek sağlamalarına yarayan bir araçtır. Bu tamamlayıcı yola örnek olarak, 1979 yılından günümüze Kanada’da uygulanmaya devam eden mülteciler için özel sponsorluk programı gösterilebilir.¹⁵⁴

Aile birleşimi, zorla yerinden edilme sürecinde ayrılan çekirdek aile üyelerinin yeniden bir araya gelmelerinin sağlanmasıdır. Aile birleşimi, çoğu halde mültecilerin aile birliği hakkına saygı gösterilmesinin yegâne yolu olarak görülmektedir.¹⁵⁵ Her ne kadar UNHCR tarafından belirlenen yeniden yerleştirme kategorileri altında yeniden yerleştirmeye yer verilmiş olsa da bu kategori, yalnızca devletlerin göç düzenlerine göre aile birleşimi mümkün veya erişilebilir değil ise kullanılmaktadır.¹⁵⁶ Ayrıca yeniden yerleştirme kotalarının azlığı da düşünüldüğünde bir tamamlayıcı yol olarak aile birleşimi hem aile birliği hakkının bir gereğidir hem de mültecilerin aile olarak topluma entegrasyonlarına destek olur.

Bir başka yol ise üçüncü ülkedeki istihdam fırsatlarıdır. Üçüncü ülkedeki istihdam fırsatları, kalıcı veya geçici ikamet izinleri vasıtasıyla düzenlenmiş yolları ifade eder. Bu yollar, devletin göç düzeninin halihazırda bir parçası olan istihdam fırsatlarına mültecilerin de erişiminin sağlanmasıdır. Mültecilerin ülkeye giriş ve ülkede kalışına dair uygun düzenlemeler

¹⁵⁴ **GLOBAL REFUGEE SPONSORSHIP INITIATIVE:** Community Sponsorship, < <https://refugeesponsorship.org/community-sponsorship> > (E.T. 12.07.2022).

¹⁵⁵ **JASTRAM, K./NEWLAND, K.:** “Family Unity and Refugee Protection”, içinde Refugee Protection in International Law (eds. Erika Feller, Volker Türk, ve Frances Nicholson), Cambridge 2003, s. 556.

¹⁵⁶ **UNHCR,** Complementary Pathways 2019, s. 10.

ve istihdam süreleri boyunca ve sonrasında mültecilere özgülenmiş koruma önlemleri, bu tür programların sürdürülebilmesi için esastır.¹⁵⁷ Bu yollar vasıtasıyla hem mültecilerin sosyoekonomik güçlenmesi sağlanırken hem de ülkedeki işgücü eksikliğinin giderilmesi hedeflenir.

Nihayet, üçüncü ülkeye kabul için etkili olan tamamlayıcı yollar bahsinde anılması gereken son yol üçüncü ülkedeki eğitim fırsatlarıdır. Üçüncü ülkedeki eğitim fırsatları, mültecilere özgülenmiş topluluk veya kurum bazlı ya da özel burslar ile eğitim ve staj fırsatlarıdır. Bu programlar vasıtasıyla mültecinin kendine yetebilmesi desteklenmektedir. Genellikle mültecinin eğitim süresince ülkede kalışına dair düzenlenmeler içeren bu programlar, mezuniyet sonrası istihdam olanağı ve daimî ikamet izni gibi güvenceler de sağlayabilmektedir.¹⁵⁸

b. Güvenli Üçüncü Ülke ve İlk İltica Ülkesi Uygulamaları ile Karşılaştırılması

1951 Cenevre Sözleşmesi, mültecilerin hukuki statülerinin belirlenmesine dair esas yönelik bir takım ölçütler belirlemiş olmakla beraber devletler arasında, statü belirlemeye dair sorumluluğun nasıl paylaşılacağına ilişkin herhangi bir düzenleme barındırmamaktadır.¹⁵⁹ Bu sorumluluğun nasıl paylaşılacağına dair başkaca herhangi bir bağlayıcı düzenlemenin mevcut olmadığı ve ayrıca geri gönderme yasağının mültecilerin hayatlarının ve özgürlüklerinin tehlike altında olacağı yerler bakımından söz konusu olduğu göz önünde bulundurulduğunda; mültecilerin hayatları ve özgürlükleri bakımından güvende olacakları başka bir yere gönderilmelerinin ve sığınma başvurusunu burada yapmalarının sağlanmasının

¹⁵⁷ UNHCR, Complementary Pathways 2019, s. 10.

¹⁵⁸ UNHCR, Complementary Pathways 2019, s. 11.

¹⁵⁹ ÖZTÜRK, s. 152.

önünde herhangi bir engel bulunmamaktadır.¹⁶⁰ Bu durum, geri gönderme yasağının tersten okunması ile ortaya çıkan bir sonuçtur ve bu sonuç, güvenli üçüncü ülke (*safe third country*) uygulamalarına vücut vermektedir.¹⁶¹

Güvenli üçüncü ülke uygulamaları, bir sığınmacının sığınma amacıyla bulunduğu ülkede yaptığı başvurunun, bir başka ülkede sığınma başvurusunda bulunması ve koruma bulmasının makul olarak beklenebileceği gerekçesiyle değerlendirmeye alınmamasıdır.¹⁶² Güvenli üçüncü ülke uygulamalarıyla sığınmacının, sığınma ülkesine gelmeden uğradığı ülkelere veya menşe ülkesinden çıktıktan sonra hiç uğramamış olsa dahi giriş için geçerli vize veya ikamet iznine sahip olduğu güvenli ülkelere yollanması mümkün olmaktadır.¹⁶³

Güvenli üçüncü ülke uygulamalarının çıkış kaynağının, mültecilerin transit olarak çeşitli ülkelerden geçerek kendilerine daha iyi imkanlar sağlayan devletlere yönelip sığınma başvurularından bulunmaları ve sığınma başvurularının, bazı devletler üzerinde yoğunlaşması olduğu kabul edilmektedir.¹⁶⁴ Bu uygulamalar, kendilerine en çok Avrupa Birliği'nde yer bulmakla beraber birçok ülke tarafından uygulanmaktadır.¹⁶⁵ Örneğin, güvenli üçüncü ülke uygulamaları Avrupa Birliği'nin uluslararası koruma sorumluluğunun Birlik içerisinde nasıl paylaşılacağını düzenleyen Dublin Tüzüğü'nde¹⁶⁶ ve ayrıca 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 74. maddesinde kendine yer bulmuştur.

¹⁶⁰ ÖZTÜRK, s. 152; ÖZCAN, H.: “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun 74. Maddesinin “Güvenli Üçüncü Ülke” Kavramı Bağlamında Genel Değerlendirilmesi”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2020, vol. 28, S. 2, s. 823.

¹⁶¹ ÖZTÜRK, s. 152.

¹⁶² LAVENEX, S.: Safe Third Countries, Budapest 1999, s. 76; UNHCR: Note on International Protection, 31.08.1993, < <https://www.refworld.org/pdfid/3ae68d5d10.pdf> > (E.T. 13.07.2022), s. 8; AYDIN, E.: “Avrupa Birliği Mevzuatında Güvenli Üçüncü Ülke Kavramı ve Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşmasına Yansımaları”, Public and Private International Law Bulletin, 2018, vol. 38, S. 1, s. 14; GIL-BAZO, M.T.: “The Safe Third Country Concept In International Agreements On Refugee Protection”, Netherlands Quarterly of Human Rights, 2015, vol. 33, S. 1, s. 44; ÇİÇEKLİ, s. 340; ÖZCAN, s. 822-823; ÖZTÜRK, s. 152.

¹⁶³ ÖZTÜRK, s. 152.

¹⁶⁴ AYDIN, s. 13.

¹⁶⁵ ÖZTÜRK, s. 156.

¹⁶⁶ Dublin Tüzüğü, No: 604/2013, 26.06.2013.

İlk iltica ülkesi uygulamaları (*first country of asylum*) ise uluslararası koruma başvurusu sahibinin daha önce başka bir ülkede uluslararası koruma başvurusu yapıp statüsünün tanındığı haller için söz konusu olur.¹⁶⁷ Bir başka ifade ile eğer başvuru sahibine halihazırda bir devletin sağladığı uluslararası korumadan faydalaniyorsa kişinin bir başka ülkede yaptığı sığınma başvurusu haklı görülmemekte ve reddedilmektedir.

Görüldüğü üzere hem güvenli üçüncü ülke uygulamaları hem de ilk iltica ülkesi uygulamaları bir kalıcı çözüm olan yeniden yerleştirme ile menşe ülke dışında iki farklı sığınma ülkesinin söz konusu olması bakımından benzeşmektedir. Yeniden yerleştirmede mültecinin ilk sığınma ülkesinden bir üçüncü ülkeye transferi söz konusuysa, güvenli üçüncü ülke ve ilk iltica ülkesi pratiklerinde ise başvuru sahibinin başvuru yaptığı son ülkeden daha önce başvuru yaptığı ülkeye veya başvuru imkânı mevcut olmasına rağmen başvuru yapmaksızın transit olarak geçtiği ülkeye transferi söz konusudur. Bu bakımdan güvenli üçüncü ülke ve ilk iltica ülkesi pratiklerinde tersine bir yeniden yerleştirme söz konusudur. Bir başka ifade ile yeniden yerleştirme ile mülteci üçüncü ülkede uluslararası korumaya erişirken güvenli üçüncü ülke ve ilk iltica ülkesi pratiklerinde, mültecinin bulunduğu ülkedeki sığınma başvurusu reddedilmekte ve mülteci uluslararası korumaya transit geçtiği veya daha önce sığınma başvurusunun kabul edildiği ülkede uluslararası korumaya erişmektedir.

Anılan benzerliğe rağmen güvenli üçüncü ülke ve ilk iltica ülkesi pratikleri birçok bakımdan yeniden yerleştirmeden tamamen ayrılmaktadır. Yeniden yerleştirme bir kalıcı çözüm olarak mültecinin yerinden edilme döngüsünü sonlandırarak mülteciyi makul hayat şartları ile buluşturmayı amaçlar ve geleneksel olarak kabul edilen üç kalıcı çözümden bir tanesidir. Ancak güvenli üçüncü ülke ve ilk iltica ülkesi pratikleri uluslararası korumaya erişim ile ilgili olup mültecinin statüsünün belirlenme usulü bakımından öneme sahip ve devletlerin

¹⁶⁷ LAVENEX, s. 70.

sorumluluk paylaşımını ilgilendiren uygulamalardır. Özellikle güvenli üçüncü ülke uygulamaları, henüz statüsü belirlenmemiş kişilere yönelik olmakla beraber yeniden yerleştirme bakımından kişinin uluslararası korumaya duyduğu ihtiyaç sabittir. Nihayet yeniden yerleştirme bakımından ilk iltica ülkesi, mülteciye yeniden yerleştirilinceye kadar uluslararası koruma sağlarken güvenli üçüncü ülke ve ilk iltica ülkesi pratiğini işleten ülke ise başvuru sahibine uluslararası koruma sağlamayıp bu konudaki sorumluluğu bir başka ülkeye aktarmaktadır.

c. İltica ve Göç Yönetimi/Kontrolü Ekseninde İşbirliğine Dayanan Araçlar Vasıtasıyla Gerçekleştirilen Kabul Uygulamaları ile Karşılaştırılması Bakımından

Geri kabul anlaşmaları (*readmission agreements*), düzensiz durumdaki yabancıların ana vatanlarına veya üzerinden geçtikleri devlete geri gönderilmeleri için devletlerin karşılıklı olarak izlemeleri gereken usulleri öngören uluslararası anlaşmalardır.¹⁶⁸ Genellikle geri kabul anlaşmaları, bir kişinin ülkeden çıkarılmasının son halkası olup sınır dışı etme kararının tamamlayıcısı niteliğinde olan ve bu kararın icrası için kullanılan bir araçtır.¹⁶⁹

19. yüzyıldan günümüze aktif olarak kullanılan bu anlaşmalar, Avrupa Birliği'nin Berlin Duvarı'nın yıkılması sonrası genişlemeye başladığı dönemde önem kazanmıştır.¹⁷⁰ Bu kapsamda Avrupa Birliği üye ülkeleri, 1990 yılında imzalanan Schengen Anlaşması'nın ortaya koyduğu rejim dahilinde birlik üyesi olmayan Orta Avrupa ve Doğu Avrupa ülkeleri ile geri kabule dair ikili ve çok taraflı anlaşmalar imzalamıştır.¹⁷¹ Günümüzde ise bu anlaşmalar,

¹⁶⁸ ULUSLARARASI GÖÇ ÖRGÜTÜ, s. 35.

¹⁶⁹ GÖÇMEN, İ.: "Türkiye ile Avrupa Birliği Arasındaki Geri Kabul Anlaşmasının Hukuki Yönden Analizi, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, 2014, vol. 13, S. 2, s. 24.

¹⁷⁰ BOUTEILLET-PAQUET, D.: "Passing the Buck: A Critical Analysis of the Readmission Policy Implemented by the European Union and Its Member States", European Journal of Migration and Law, vol. 5, S. 3, s. 359.

¹⁷¹ CARON, H.: "Refugees, Readmission Agreements, and Safe Third Countries: A Recipe for Refoulement?", Journal of Regional Security, 2017, vol. 12, S. 1, s. 35-35; GÖÇMEN, s. 26.

devletlerin göç yönetimi ve kontrolü amacıyla kullandıkları önemli bir uluslararası hukuk kaynağı haline gelmiştir.

Geri kabul anlaşmaları hem güvenli üçüncü ülke ve ilk iltica ülkesi pratikleriyle birlikte devletlerin uluslararası koruma sorumluluğunu aktarmalarına hizmet etmekte hem de aynı zamanda devletlerin düzensiz göçü kontrol altına almak için kullandıkları hukuki enstrümanlar olarak görev yapmaktadır. Ancak altını çizmek gerekir ki bu sözleşmeler doğrultusunda icra edilen sınır dışı etme kararları ve kişilerin bir başka ülkeye transferleri isabetsiz bir biçimde yeniden yerleştirme olarak anılmaktadır. Burada şüphesiz ki üçüncü ülkeye transfer edilen kişi bakımından bir yeniden yerleştirme söz konusudur ve fakat bu yeniden yerleştirme, bir kalıcı çözüm olan yeniden yerleştirme ile aynı amaçları taşımamakta ve aynı saiklere hizmet etmemektedir.

Bu kapsamda bir kalıcı çözüm olan yeniden yerleştirme ve geri kabul anlaşmaları arasındaki ayrışma, iki farklı örnek ile açıklanacaktır. Bu örneklerden ilki, 2013 yılında Avrupa Birliği ile Türkiye arasında imzalanan ve 1 Ekim 2014 yılında yürürlüğe giren Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği Arasında İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma'dır.¹⁷² Kısaca (AB-Türkiye) Geri Kabul Anlaşması (GKA) olarak adlandırılan anlaşma Türkiye'de veya AB üye ülkelerinden birine düzensiz olarak giren veya düzensiz duruma düşen kişilerin, belirli şartlar çerçevesinde ilk girdiği imzacı tarafa geri gönderilmesini amaçlamaktadır.¹⁷³ Anlaşma'nın dibace kısmında da vurgulandığı üzere, GKA düzensiz göç ile daha etkin şekilde mücadele etmek adına imzalanmıştır. Bu bakımdan Anlaşma uyarınca gerçekleşen iade ve kabul faaliyetleri, uluslararası koruma sağlama amacıyla

¹⁷² Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği Arasında İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Anlaşması bkz. 02.08.2014 tarihli ve 29076 sayılı RG.

¹⁷³ KILINÇ, Ü.: "Geri Kabul Anlaşması'nın Uygulanmasının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Açısından Değerlendirilmesi", Ankara Barosu Dergisi, 2020, vol. 78, S. 2, s. 6. Anlaşma'nın ayrıntılı sistematigi için bkz. GÖÇMEN, s. 29 vd.

gerçekleştirilmemektedir ve bu kapsamda iade edilen kişilerin yeniden yerleştirilmeleri bir kalıcı çözüm olan yeniden yerleştirmeye vücut vermemektedir.

Bir diğer örnek olan 18 Mart 2016 tarihli AB-Türkiye Mutabakatı¹⁷⁴ ise Suriyeli sığınmacılar bakımından yeniden yerleştirmeye ilişkin bir hüküm içermektedir. Mutabakat esas itibarıyla 20 Mart 2016 tarihinden itibaren Türkiye'den Yunan Adaları'na geçen tüm yeni düzensiz göçmenlerin Türkiye'ye iade edilmesine odaklanmaktadır. Bununla birlikte Türkiye'ye iade edilen her bir Suriyeli sığınmacı karşılığında, AB'nin Türkiye'de yerleşik bir Suriyeliyi AB üyesi ülkelerden birine yerleştirmesi de Mutabakat'ta öngörülmüştür.¹⁷⁵ Bu durum çoğunlukla "1'e 1" formülü olarak adlandırılmaktadır.¹⁷⁶ Mutabakat çerçevesinde yeniden yerleştirilecek sığınmacıların, Birleşmiş Milletler Kırılmalılık Kriterleri çerçevesinde ve UNHCR işbirliği ile seçileceği öngörülmüştür.¹⁷⁷ Anılan Mutabakat'ın imzalanması eleştirileri de beraberinde getirmiştir. HATHAWAY tarafından da isabetle ifade edildiği gibi mezkûr Mutabakat kapsamında gerçekleştirilen yeniden yerleştirmenin, 1951 Cenevre Sözleşmesi ve uluslararası koruma kapsamındaki yeniden yerleştirme kavramından farklı olduğu açıktır. Bu uygulama, bir kalıcı çözüm yaratmaktan ziyade ilticayı kontrol altına alma ve yönetme amaçlarına hizmet etmektedir.¹⁷⁸ Her ne kadar Mutabakat ile, 1'e 1 formülünün işletilmesinin kırılmalılık odaklı olacağı öngörülmüşse de aslı itibarıyla bu, yeniden yerleştirmeden ziyade bir yer değiştirme olarak anılmalıdır. Bir başka ifade ile anılan Mutabakat'ta, Kırılmalılık Kriterleri çerçevesinde seçilecek olan mültecilerin kalıcı çözüme

¹⁷⁴ **COUNCIL of the EUROPEAN UNION:** EU-Turkey statement, 18 March 2016, < <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/> > (E.T. 13.02.2022); **HATHAWAY**, s. 1194.

¹⁷⁵ **EKŞİ, N.:** "18 Mart 2016 Tarihli AB-Türkiye Zirvesi Bildirisinin Hukuki Niteliği", CONRESS İktisat ve Sosyal Bilimlerde Güncel Araştırmalar, 2017, vol. 1, S. 1, s. 59-60. **ERDENİR, B.:** "18 Mart Mutabakatı: Bir Hukuki Analiz, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, 2021, vol. 20, S. 2, s. 451.

¹⁷⁶ **ERDENİR**, s. 448.

¹⁷⁷ **TÜRKİYE CUMHURİYETİ DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI:** Türkiye-AB Arasında 18 Mart'ta Varılan Mutabakata İlişkin Soru-Cevaplar, < <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-arasinda-18-mart-ta-varilan-mutabakata-iliskin-soru-cevaplar.tr.mfa> > (E.T. 03.05.2022).

¹⁷⁸ **HATHAWAY**, s. 1194-1195.

ulaştırma amacıyla yeniden yerleştirilmesini öngörülmemiş fakat seçilen mültecilerin düzensiz göçmenler ile bir anlamda “takas edilmesi” öngörülmüştür.¹⁷⁹ Takas niteliği öne çıkan bu uygulama ile uluslararası koruma ve kalıcı çözüm sağlanmasının hedeflenmediği açıktır. Keza bu Mutabakat ile kırılgan mültecilerin korunması ve kalıcı çözüme ulaştırılması hedefleniyor olsaydı bu hedef, her bir kırılgan mülteciye karşılık bir düzensiz göçmenin iadesi şartına bağlanmazdı. Sonuç olarak devletlerin uluslararası koruma sorumluluğunu iş birliğine dayalı bir şekilde paylaşmalarına ve seçilecek olan kırılgan mültecilerin AB üyesi ülkelerden birine transfer edilmesine imkan tanınmıyor olsa dahi bu Mutabakat, genel görünümü ve amaçları dikkate alındığında kırılgan mültecilere kalıcı çözüm sağlamaktan ziyade göç ve iltica kontrolüne odaklanmış bir uygulama olarak kabul edilmelidir.

3. Kalıcı Çözüm İşlevi Bakımından Yeniden Yerleştirmenin Türk Hukukundaki Görünümü ve Önemi

Bir kalıcı çözüm olan yeniden yerleştirmenin Türk uluslararası koruma mevzuatı ve sistemi bakımından önemi büyüktür. Bu önemin ifade edilebilmesi için bu ana başlık altında uluslararası koruma statüleri ve geçici koruma olmak üzere iki başlık altında 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun (YUKK) ortaya koyduğu koruma sistematiğine değinilerek bu koruma rejimleri ile yeniden yerleştirme kalıcı çözümü arasındaki ilişkiler irdelenecektir.

Ayrıca vurgulamakta fayda görüyoruz ki tezimiz kapsamında, Türk hukuku açısından yeniden yerleştirmeyi yalnızca kalıcı çözüm işlevi bakımından inceledik. Bunun sebebi, aşağıda da açıklanacağı üzere coğrafi sınırlama dolayısıyla kalıcı çözüm olarak yeniden

¹⁷⁹ ÖZTÜRK, N.Ö.: “Irregular Migratory Movements From Turkey To Greek Islands: The Effect Of The Readmissions Based On The Eu - Turkey Statement Over The Rights Of The Asylum Seekers”, DEHUKAM Deniz Hukuku Dergisi, 2020, vol. 3, S. 1, s. 94; PEERS, S.: The Final EU/Turkey Refugee Deal: A Legal Assessment, <<http://eulawanalysis.blogspot.com/2016/03/the-final-euturkey-refugee-deal-legal.html>> (E.T. 23.08.2022).

yerleştirmenin büyük bir öneme sahip olması ve fakat diğerk işlevler bakımından ise herhangi bir somut düzenlemenin mevcut olmamasıdır.

a. Uluslararası Koruma Statüleri Ekseninde Sağlanan Koruma Rejimi Bakımından

YUKK’un yürürlüğe girmesinden önceki dönemde uluslararası koruma ile ilgili 1994 Yönetmeliğı, Mülteci Misafirhaneleri Yönetmeliğı ve 57 sayılı Genelge ile düzenlemeler yapılmıştır.¹⁸⁰ Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ise 04.04.2013 tarihinde kabul edilmiş ve 11.04.2013 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Kanun’un uluslararası korumaya dair hükümleri ise yayım tarihinden 1 yıl sonra 04.04.2014’te yürürlüğe girmiştir.¹⁸¹

YUKK ile Türk hukukunda uluslararası korumaya yönelik statüler, Türkiye’nin 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne uyguladığı coğrafi kısıtlama dikkate alınarak şekillendirilmiş; mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma olmak üzere üç temel uluslararası koruma statüsü ile kitlesel akın durumlarında etkili olan geçici koruma rejimi düzenlenmiştir.¹⁸²

YUKK’un 61. maddesi uyarınca: *“Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğı için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında mülteci statüsü verilir.”* 1951 Cenevre Sözleşmesi’nin mülteci tanımı ile uyum içerisinde olan bu düzenleme, Türkiye’nin

¹⁸⁰ YUKK’un yürürlüğe girmesinden önceki dönemde uluslararası korumaya yönelik olarak etkili olan düzenlemeler konusunda ayrıntılı bilgiler için bkz. ÖZTÜRK, s. 372-377; ÇİÇEKLİ, s. 242-243.

¹⁸¹ ÖZTÜRK, s. 378.

¹⁸² ÖZTÜRK, s. 379.

saklı tuttuğu coğrafi kısıtlamayı içermektedir. Görüldüğü üzere coğrafi kısıtlama, Türk hukuku bakımından büyük bir önem taşımakta ve ayrıca Türkiye'nin bulunduğu coğrafi konum sebebiyle mülteci statüsünün tanınmasını neredeyse imkânsız kılmaktadır. Keza Türkiye 1961 yılından 2018 yılına kadar yalnızca 43 kişinin mülteci statüsünü tanımıştır.¹⁸³

YUKK'un 62. maddesine göre ise Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; *"ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü"* verilmektedir. Tanımlar nezdinde merkez kavram olan mülteci statüsü, pratikte bu merkezi rolünü şartlı mülteci statüsüne bırakmaktadır. Bir başka ifade ile Türkiye'nin bulunduğu coğrafya ve mülteci tanımını coğrafi kısıtlama ile kabul etmesi, mülteci statüsünü ender kılmakta ve fakat şartlı mülteci statüsünü öne çıkarmaktadır.

YUKK'un 63. maddesinde düzenlenen ikincil koruma ise tamamlayıcı korumanın bir türevi olup mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen ve fakat menşe ülkesine geri gönderildiği takdirde ölüm cezasına mahkum olacak veya ölüm cezası infaz edilecek kişilere; işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak kişilere; uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında; ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak kişilere verilen statüdür.

Belirtilen bu üç statü açısından yeniden yerleştirme ekseninde, şartlı mülteci statüsünün özel bir öneme sahip bulunduğu ifade edilebilir. Belirtmek gerekir ki şartlı mülteci statüsü,

¹⁸³ ERDOĞAN, M.: Türkiye'deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum, İstanbul 2018, s. 45.

Türk hukukuna has bir statüdür ve kaynağını iç hukuktan alır.¹⁸⁴ Tanımlanan bu statünün şartlı olmasının sebebi, statüyü düzenleyen ilgili maddenin son cümlesinde hüküm altına alınmıştır. Şöyle ki şartlı mültecinin üçüncü bir ülkeye yerleştirilene kadar Türkiye’de kalmasına izin verilmektedir. Bu noktada yeniden yerleştirmenin Türk mevzuatı bakımından taşıdığı önem açıktır. Şartlı mültecilik, gönüllü geri dönüş çözümünün söz konusu olmadığı durumda, yeniden yerleştirme kalıcı çözümüne endekslenmiş bir statüdür. Kanun’un uygulanmasına yönelik 2016 yılında çıkarılan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, “üçüncü ülkeye yerleştirme ve ülkemizden çıkış izni” kenar başlıklı 94. maddesinde üçüncü ülkeye yerleştirme işlemlerinin Göç İdaresi Başkanlığı¹⁸⁵ koordinesinde yürütüleceğini ve üçüncü ülkeye yerleştirme işlemlerinde, kamu kurum ve kuruluşları, uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşlarıyla da iş birliği yapılabileceğini hüküm altına almıştır.

Türkiye, doğusundan gelen mülteciler için kimi zaman bir transit ülke kimi zaman ise bir hedef ülke konumundadır. Ancak bu gerçekliğin, Türk hukukuna yansıdığını söylemek mümkün olmayacaktır. Bir başka ifade ile günümüzde Afganistan ve Pakistan’dan yoğun olarak gerçekleşen göç hareketliliği ve bu göçün zorunlu olması hâli de dikkate alındığında, yeniden yerleştirmeye endeksli olarak YUKK’da kendine yer bulmuş şartlı mültecilik statüsü, Türk hukuku bakımından odak noktası olmaktadır ve haklı olarak bu durumda sürdürülebilir yeniden yerleştirmenin nasıl mümkün olacağı sorusu gündeme gelmektedir.¹⁸⁶

¹⁸⁴ ÖZTÜRK, s. 400.

¹⁸⁵ İlgili Yönetmelikte Göç İdaresi Başkanlığı ifadesi geçmemektedir. Bununla birlikte, 85 sayılı ‘Bazı Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nin 18.maddesi ile 4 Sayılı ‘Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nin Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne ilişkin Onüçüncü Bölümünün başlığı ‘Göç İdaresi Başkanlığı’ şeklinde değiştirilmiştir. Ayrıca 85 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 31.maddesi ile 4 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin Onüçüncü Bölümüne eklenen ‘geçiş hükümleri’ başlığını taşıyan geçici madde ile mevzuatta Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne yapılan atıfların Göç İdaresi Başkanlığına yapılmış sayılacağı düzenlenmiştir.

¹⁸⁶ BBC TÜRKÇE: Afgan Göçmenler Anlatıyor: Türkiye’ye Neden ve Nasıl Geliyorlar? Ne İstiyorlar?, 19.07.2021, < <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-57890844> > (E.T. 24.04.2022); INDEPENDENT

Her ne kadar mülteci statüsü ve şartlı mülteci statüsü, temel hak ve hizmetlere erişim konusunda benzeşse de amaçları ve dayanak noktaları bakımından farklılaşmaktadır. Türkiye'nin 1951 Cenevre Sözleşmesi'ni coğrafi kısıtlama ile kabul etmesi ve YUKK'daki şartlı mültecilik statüsünün düzenleniş biçimi, açık şekilde şartlı mültecilerin yerel entegrasyonunun ve bu statü sahipleri için ülkede kalıcı bir korumanın amaçlanmadığını göstermektedir. Türkiye'nin bulunduğu coğrafi konum ve yeniden yerleştirmenin nadir uygulanır oluşu dikkate alındığında, şartlı mültecilik statüsünün gereği olan yeniden yerleştirmenin sürdürülebilir bir şekilde uygulanamayacağını açıktır. Ayrıca günümüzde bireysel koruma fonksiyonu ön plana çıkarılarak uygulanan yeniden yerleştirme çözümü ile YUKK'nun yeniden yerleştirmeye bakışı birbirinden farklıdır. Günümüzde yeniden yerleştirme uygulamaları, kırılganlık odaklı olarak seçilen kimi mültecilerin üçüncü bir ülkede kalıcı çözüme ulaşmalarını hedeflerken YUKK, bütün şartlı mültecilerin herhangi bir kırılganlık ölçeğine tabi tutulmaksızın yeniden yerleştirmelerini öngörmekte ve yeniden yerleştirmeyi, bu kapsamda bütün şartlı mülteciler bakımından nihai bir hedef olarak konumlandırmaktadır.¹⁸⁷

b. Geçici Koruma Bakımından

YUKK'nda düzenlenen diğer bir koruma rejimi geçici korumadır. YUKK'nun uluslararası korumayı tanımladığı 3(1)(r) maddesinde bu korumanın; mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma statülerini nitelediği, geçici korumaya ise tanımda yer verilmediği görülmektedir. Öte yandan Kanun'un düzenlenme tekniği bakımından geçici korumaya ilişkin

TÜRKÇE: Suriyeli ve Afganistanlıların Ardından Şimdi de Pakistanlı Düzensiz Göçmenler Gündemde... Nasıl Geliyor, Kalıcı Mı Olmak İstiyorlar?, 21.04.2022, < <https://www.indyturk.com/node/500361/haber/suriyeli-ve-afganistanli%C4%B1lar%C4%B1n-ard%C4%B1ndan-%C5%9Fimdi-de-pakistanli%C4%B1-d%C3%BCzensiz-g%C3%B6%C3%A7menler> > (E.T. 24.04.2022).

Göç İdaresi Başkanlığı'nın paylaştığı uluslararası koruma başvurusu istatistiklerinde, en çok uluslararası koruma başvurusu Afganistan vatandaşları tarafından yapılmıştır. **GÖÇ İDARESİ BAŞKANLIĞI:** Uluslararası Koruma İstatistikleri, < <https://www.goc.gov.tr/uluslararasi-koruma-istatistikler> > (E.T. 12.07.2022).

¹⁸⁷ Türkiye'deki şartlı mülteciler için yerel entegrasyon kalıcı çözümünün imkan dahilinde olmamasının kırılganlık doğurucu etki için bkz. **UNHCR**, Resettlement Handbook, s. 287 vd.

hükümün ‘Uluslararası Koruma’ başlığını taşıyan üçüncü kısımda yer almasına rağmen bu kısmın altındaki dördüncü bölümde ‘Geçici Koruma ve Uluslararası Korumaya İlişkin Diğer Hükümler’ başlığı altında kaleme alınarak ayrı başlıklar altında düzenlenen uluslararası koruma statülerine erişim ve bu statülerin sağladığı hak ve yükümlülüklerin içeriğine dahil edilmediği, özel ve ayrı bir yerde tanımlandığı anlaşılmaktadır. Buradan yola çıkarak kitlesel sığınma durumlarında ortaya çıkan geçici korumanın tam anlamıyla bir uluslararası koruma statüsü olarak değerlendirilmesi mümkün olmamakla beraber, uluslararası korumaya erişim anlamında etkili bir araç olarak kabul edildiği sonucuna varılabilecektir.¹⁸⁸ Mevzuatımızda geçici korumanın kanuni dayanağı olan YUKK’nun 91. maddesinde geçici koruma, ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlara gelen veya sınırları geçen yabancılara sağlanabilecek olan bir koruma olarak düzenlenmiştir. İlgili hüküm, *"bu kişilerin Türkiye'ye kabulü, Türkiye'de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye'den çıkışlarında yapılacak işlemler, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirlerle ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasındaki iş birliği ve koordinasyon, merkez ve taşrada görev alacak kurum ve kuruluşların görev ve yetkilerinin belirlenmesi"* hususlarının Cumhurbaşkanı tarafından çıkarılacak bir Yönetmelik ile düzenleneceğini hüküm altına almıştır. İlgili Yönetmelik (Geçici Koruma Yönetmeliği) 2014 yılında yürürlüğe girmiştir.

¹⁸⁸ ÖZTÜRK, s. 32; ÇİÇEKLİ, s. 305; UNHCR: Executive Committee Conclusion No. 103, 07.10.2005, < <https://www.unhcr.org/excom/exconc/43576e292/conclusion-provision-international-protection-including-complementary-forms.html> > (E.T. 12.07.2022).

Vurgulamak gerekir ki geçici koruma rejimi, 1951 Cenevre Sözleşmesi’nde düzenlenmemiştir. Dolayısıyla, Sözleşme ile ihdas edilen uluslararası koruma rejimine dahil kabul edilmemektedir. Geçici korumaya dair ulusal kaynaklar ve UNHCR’in yaklaşımı, geçici korumanın kitlesel akın durumlarında insan yaşamına ve onuruna yönelen tehlike ve tehditlerin sona ereceği ana dek acil önlemler alınmasını sağlayan bir mekanizma olduğunu göstermektedir. Açıklananlar ışığında, geçici korumanın hem kapsam hem de nitelik bakımından yoksun kalınan ulusal korumanın bir ikamesi niteliğinde olan uluslararası korumaya dahil olarak değerlendirilemeyeceği ortadadır. Ayrıca bkz. ÖZTÜRK, N. Ö.: “Geçici Korumanın Uluslararası Koruma Rejimine Uyumuna Üzerine Bir Değerlendirme”, (Geçici Koruma), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2017, vol. 66, S. 1, s. 201-261.

Geçici Koruma Yönetmeliği 44. maddesinin 2. fıkrası, Göç İdaresi Başkanlığı'nın Yönetmelik kapsamındaki yabancıların geçici veya daimi olarak üçüncü ülkeye yerleştirilmeleri amacıyla uluslararası kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları ve ülkelerle işbirliği yapabileceğini, proje ve programlar geliştirip uygulayabileceğini hüküm altına almış ve ayrıca 50. maddesinin 2. fıkrası ise uygun görülen kişisel verilerin üçüncü ülkeye yerleştirme çalışmaları kapsamında üçüncü ülke veya UNHCR ile paylaşılabilceğini belirtmiştir.

Geçici koruma bakımından ifade edilmesi gereken önemli bir nokta ise ne YUKK'nda ne de Geçici Koruma Yönetmeliği'nde geçici korumanın süre bakımından sınırlandırılmamış olmasıdır. Uluslararası koruma statüleri kadar geniş ölçüde koruma sağlamayan bu statünün bir süre sınırının bulunmamasının, geçici koruma statüsü ile Türkiye'de bulunanlar bakımından yerel entegrasyonu zorlaştıracığı açıktır. Ayrıca Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 16. maddesi uyarınca geçici koruma altındaki kişiler tarafından yapılan uluslararası koruma başvurularının işleme alınmayacağı düzenlenmiştir. Geçici koruma altında olanlar bakımından bu statünün süresiz olarak tanınması ve bu sebeple uluslararası korumaya erişimin sağlanamaması, kırılganlığı arttırıcı ve yeniden yerleştirme ihtiyacı doğuracak bir durumdur. Bir başka ifade ile geçici koruma altında bulunanlar için yerel entegrasyon ve uluslararası korumaya dair adım atılmadığı ve menşe ülkenin durumunda değişiklik olmadığı müddetçe tek kalıcı çözüm imkânı yeniden yerleştirmedir.

c. Değerlendirmemiz

Türkiye'deki geçici koruma altındaki Suriyeliler ve şartlı mültecilere dair veriler, yeniden yerleştirmenin nadir uygulanan bir kalıcı çözüm olduğunu ortaya koymaktadır. UNHCR tarafından, Türkiye'deki mültecilerin yaklaşık %10'unun yeniden yerleştirme ihtiyacı içerisinde olduğunu tahmin edilmektedir. Ayrıca UNHCR'ın 2019 yılında yayımladığı verilere göre 2013-2019 yılları arasında 106.500 mültecinin yeniden yerleştirme için üçüncü ülkelere

sunulduğunu ancak yalnızca 63.000 mültecinin yeniden yerleştirme kalıcı çözümünden faydalandığını göstermektedir.¹⁸⁹ Göç İdaresi Başkanlığı'nın verileri ise yalnızca geçici koruma altındaki kişilerin yeniden yerleştirilmesine dair olup 28.04.2022 tarihi itibarıyla Türkiye'de geçici koruma altında 3.762.868 kişi mevcuttur ve 2014-2022 yılları arasında ise yeniden yerleştirme kalıcı çözümünden yalnızca 18.733 Suriyeli yararlanabilmiştir.¹⁹⁰ Avrupa Birliği ile Türkiye arasında imzalanan mutabakat vesilesiyle 33.311 Suriyeli, Türkiye'den çıkış yapmıştır.

Anılan istatistikler şartlı mülteci statüsü sahipleri için hedeflenen amaç ve kalıcı çözüm olan yeniden yerleştirmenin tatmin edici düzeyden çok daha uzak olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde istatistikler, uygulanması itibarıyla kalıcı hale gelen geçici koruma statüsü ile Türkiye'de bulunan Suriyeliler bakımından da mevcut tek kalıcı çözüm şansı yeniden yerleştirme olduğunu göstermektedir. Bu önemli niteliğine ve merkezi konumuna rağmen yeniden yerleştirmenin nadir uygulanır oluşu, uluslararası koruma ve geçici korumaya dair bir reform olmaksızın mülteciler açısından yerinden edilme döngüsünün tam anlamıyla sona ermesini ve kalıcı çözümün sağlanmasını imkânsız kılmaya devam edecektir.

B. ULUSLARARASI KORUMA AYGITI OLMA İŞLEVİ

Bu başlık altında, yeniden yerleştirmenin günümüzdeki uygulamalarına ve politikalarına kendine has niteliğini kazandıran işlevi olan koruma aygıtı olma işlevi ele alınacak ve bu kapsamda, UNHCR tarafından belirlenen yeniden yerleştirme kategorileri incelenecektir.

¹⁸⁹ UNHCR: Turkey Resettlement Fact Sheet August 2019, < <https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2019/08/7.6-UNHCR-Turkey-Resettlement-fact-sheet-August-2019-FINAL-1.pdf> > (E.T. 03.05.2022)

¹⁹⁰ GÖÇ İDARESİ BAŞKANLIĞI: Geçici Koruma, < <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> > (E.T. 03.05.2022).

1. Yeniden Yerleştirmenin Uluslararası Koruma Aygıtı Olma İşlevine Genel Bakış

Bir mülteci bakımından kalıcı çözüm sağlanması, mülteciye bireysel olarak özgülenmiş bir koruma sağlanmasından ayrı düşünülmesi mümkün değildir. Bir başka ifadeyle kalıcı çözüm kavramı bireysel korumayı kapsamaktadır ve bireysel güvenlik, her üç kalıcı çözüm için de büyük önemi haizdir. Ancak yeniden yerleştirme niteliği bakımından bireysel korumaya odaklanarak yerinden edilme döngüsünü bertaraf etmeyi hedeflediği için¹⁹¹ ilk sığınma ülkesinde temel hak ve özgürlükler başta olmak üzere sağlık, güvenlik ve diğer haklar bakımından risk altında olan mülteciler için aynı zamanda bir koruma aygıtı olarak değerlendirilir. Bu açıdan yeniden yerleştirme, işlev bakımından diğer kalıcı çözüm türleri olan gönüllü geri dönüş ve yerel entegrasyondan ayrılır.

Yeniden yerleştirme 1990’lardan önceki dönemde, kitlesel nitelikte bir kalıcı çözüm olarak uygulanmış ve bu kapsamda büyük mülteci gruplarının üçüncü ülkelere yerleştirilmesi mümkün olmuştur. Tarih içerisinde değişen seyri sebebiyle, yeniden yerleştirme günümüzde kitlesel olarak uygulanmamakta ve bireysel değerlendirmeye dayalı olarak sürdürölmektedir. Bireysel değerlendirme kavramından anlaşılması gereken ilk sığınma ülkesinde yeniden yerleştirme ihtiyacı içerisindeki mültecilerin, muhtelif kategoriler vasıtasıyla ve kırılgnalık odaklı yaklaşım ile tespiti ve seğimidir. Yeniden yerleştirilecek mültecilerin tespit ve seçimi, yeniden yerleştirmenin koruma aygıtı fonksiyonunun özünü oluşturmakta ve yeniden yerleştirmeye bu özgün karakterini kazandırmaktadır.

Hangi mültecilerin yeniden yerleştirme ihtiyacı içerisinde göröleceğine dair temel kaynak UNHCR tarafından yayımlanan Yeniden Yerleştirme El Kitabı’dır. Anılan El Kitabı, bağlayıcı bir kaynak olmamakla beraber uygulamada sıklıkla başvurulan, yeniden yerleştirme

¹⁹¹ UNHCR, Resettlement Handbook, 3.

uygulamalarını büyük ölçüde şekillendiren bir kaynaktır ve yeniden yerleştirme ihtiyacı içerisindeki mültecilerin tespitine dair genel olarak benimsenen yaklaşımı ayrıntılı olarak sunmaktadır.¹⁹² Bu çerçevede yedi temel kapsayıcı kategori ortaya konulmuştur. Bu kategorileri aşağıda ayrıntılı olarak ele alacağımız için burada yalnızca bu kategorileri anmakla yetiniyoruz: Hukuki ve/veya fiziki koruma ihtiyacı içerisinde olanlar, işkence ve/veya şiddetten kurtulanlar, tıbbi ihtiyacı bulunanlar, risk altındaki kadınlar ve kız çocukları, aile birleşimi kapsamındakiler, risk altındaki çocuklar ve ergenler, diğer kalıcı çözümlerin uygulanabilir olmadığı haller çerçevesinde kalanlar.

Görüldüğü üzere ilk sığınma ülkesinde risk altında olan veya belirlenen kategorilere göre özel ihtiyaç sahibi olan kırılgan grup mensubu olan mülteciler yeniden yerleştirme ihtiyacı içerisinde kabul edilmektedir.¹⁹³ Kimi durumlarda acil bir korunma ihtiyacı mevcut olmasa dahi yapılacak kapsamlı değerlendirme sonucunda yeniden yerleştirmenin en uygun çözüm olarak belirlendiği mülteciler de yeniden yerleştirme ihtiyacı içerisinde görülmektedir.¹⁹⁴ Bu anlayış, yeniden yerleştirmenin son çare niteliği dikkate alınarak şekillendirilmiştir.

Hangi mültecilerin yeniden yerleştirileceklerine dair son karar mercii, yeniden yerleştirme ülkesidir. Bu kapsamda yeniden yerleştirme ülkeleri, kimi hallerde kırılganlık kriterleri yanında birtakım ek kriterler ve şartlar aramaktadır. Bu ek kriter ve şartlar, yeniden yerleştirmenin kimler için uygulandığına dair yanlış bir algıya yol açmaktadır. Yeniden yerleştirmenin ekonomik saiklerin etkili olarak benimsendiği bir süreçten ibaret olduğu ve devletlerin yalnızca “en zeki” mültecileri yeniden yerleştirmek üzere seçtikleri yanlışlığı birçok

¹⁹² Belirtmek gerekir ki el kitapları da dahil olmak üzere UNHCR rehberleri, 1951 Cenevre Sözleşmesi’nin yorumlanması bahsinde önemli birer kaynak olarak kabul edilmektedir. Bu hususta bkz. **ÖZTÜRK**, s. 103 vd. Ancak, 1951 Cenevre Sözleşmesi kapsamında yeniden yerleştirmeye müessesesine dair açık bir düzenleme mevcut olmadığından, Yeniden Yerleştirme El Kitabı’nın Sözleşme’nin yorumu için bir vasıta olarak görülmesi mümkün olmayacaktır.

¹⁹³ **UNHCR**, Resettlement Handbook, s. 245; **SCHNEIDER**, s. 2-3.

¹⁹⁴ **UNHCR**, Resettlement Handbook, s. 245.

çevrede mevcuttur.¹⁹⁵ Yeniden yerleştirme için seçilecek adayların entegrasyon potansiyellerinin, istihdama sunacakları muhtemel katkıların veya statülerinin yeniden yerleştirme süreçlerinde doğrudan göz önünde bulundurulması, yeniden yerleştirmenin koruma fonksiyonu amacıyla bağdaşmamaktadır. Fakat yeniden yerleştirmeye dair bu algıyı destekleyici olarak düşünülebilecek uygulamalar da mevcuttur. Entegrasyon potansiyeli kriterleri, UNHCR’in kendi kriterlerine uygun olarak seçtiği adayların, kotayı belirleyen üçüncü ülke tarafından değerlendirilme süreçlerinde uygulanan kriterlerdir. Uluslararası mülteci hukukunda bu kriterlerin hukuki bir temeli bulunmadığı için Sözleşme dışı kriterler olarak da anılmaktadırlar.¹⁹⁶ Örneğin Kanada yürüttüğü faaliyetlerde “üç yıl içinde kendine yetebilme beklentisi” şartını aramaktadır ancak Kanada, bu şartı kırılgan grupların yeniden yerleştirmesinde uygulamamaktadır ve yalnızca kırılganlık temelli olmayan tamamlayıcı yollar ve diğer yerleştirmeler için bu şartı uygulamaktadır.¹⁹⁷ Almanya ise yeniden yerleştirilecek adayların seçiminde entegrasyon potansiyeli kapsamında adayların eğitim ve mesleki geçmişlerini de göz önünde bulundurmakta fakat bu seçimin haricinde, kırılganlık kriterlerine göre yeniden yerleştirme için seçilmiş adaylara da kota ayrılmaktadır.¹⁹⁸ Fakat Japonya ve Romanya, yeniden yerleştirme için mültecilerin büyük ölçüde entegrasyonunu nazara alan iki

¹⁹⁵ Devletlerin, yeniden yerleştirilecek mültecilerin kendine yetebilmeleri konusundaki beklenti aslı itibariyle ölçülmesi veya şartları somut olarak ortaya konulabilir bir beklenti değildir. Bu beklenti ile aslı itibariyle, mültecinin istihdama katkı sağlaması ve sosyal yardımlara bağlı olmaması anlaşılır.

bkz. **van SELM**, Strategic Use of Resettlement, s. 42-43.

¹⁹⁶ **WESTERBY, R.**: When Refugees Become Migrants: State ‘Cherry-Picking’ For Refugee Protection, < <https://rli.blogs.sas.ac.uk/2020/10/20/when-refugees-become-migrants-state-cherry-picking-for-refugee-protection> > (E.T. 05.04.2022).

¹⁹⁷ **van SELM**, Strategic Use of Resettlement, s. 43.

Kanada’nın temelde üç farklı yeniden yerleştirme uygulaması yürütmektedir. Bunlar; Devlet Destekli Mülteci Programı, Özel Sponsorluk Programı ve Karma Program’dır. Her ne kadar Devlet Destekli Mülteci Programı dışındaki diğer iki program, tipik anlamıyla yeniden yerleştirmeden ziyade tamamlayıcı yollara benziyorsa da yeniden yerleştirme olarak anılmaktadır. Açıklamakta fayda görüyoruz ki Kanada, uyguladığı tipik anlamı ile yeniden yerleştirme faaliyetlerinde kırılganlık temelli bir yaklaşımı benimsemektedir.

bkz. **ELGERSMA, S.**: Resettling Refugees: Canada’s Humanitarian Commitments, 2015, < <https://lop.parl.ca/staticfiles/PublicWebsite/Home/ResearchPublications/InBriefs/PDF/2015-11-e.pdf> > (E.T. 22.08.2022), s. 2 vd.

¹⁹⁸ **SCHNEIDER**, s. 14; **HASHIMOTO**, s. 170. Kimi ülkeler tarafından entegrasyon kriterleri ile benzer amaca hizmet eden inanç ve kültüre dayalı değerlendirmeler yapılmaktadır.

istisnai devlettir ve yeniden yerleştirme kotalarının azlığı değerlendirildiğinde, bu devletlerin koruma aygıtı işlevini ve hatta kalıcı çözüm olma işlevini sağlamadaki payları düşüktür.¹⁹⁹

2. UNHCR Tarafından Belirlenen Yeniden Yerleştirme Kategorileri

UNHCR tarafından; hukuki ve/veya fiziki koruma ihtiyacı olan mülteciler, işkence ve/veya şiddetten kurtulanlar mülteciler, tıbbi ihtiyacı olan mülteciler, risk altındaki kadınlar ve kız çocukları, aile birleşimi, risk altındaki çocuklar ve ergenler, diğer kalıcı çözümlerin uygulanabilir olmadığı hallere girenler yeniden yerleştirme için belirlenmiş kategorilerdir.²⁰⁰

Bir mültecinin üçüncü bir ülkeye yeniden yerleştirme adayı olarak gösterilmesi için mültecinin durumunun, anılan yedi kategoriden en az birine uygun olması gerekmektedir. Bu kategoriler kapsayıcı olarak görülmektedir ve birbirleriyle bir uyum içerisinde olup kimi hallerde ise örtüşmektedir. Nitekim çoğu halde, yeniden yerleştirme için aday gösterilen mültecinin durumu birden fazla kategoriye içerebilmektedir ve bu hallerde birden fazla kategori altında da etkin şekilde başvuru yapılabilmektedir.²⁰¹

Bu kategorilerden ilki olan hukuki ve/veya fiziki koruma ihtiyacıdır. Yeniden yerleştirmenin bir koruma aygıtı olma yönündeki güçlü fonksiyonunun şüphesiz ki ifade bulduğu en önemli haller, mültecilerin hukuki ve fiziki koruma ihtiyacı içerisinde olduğu durumlardır.²⁰² Hukuki ve fiziki koruma ihtiyacı, mültecilerin ilk sığınma ülkesinde karşılaşılabilecekleri geri gönderme riskinden, keyfi tutuklama veya gözaltı riskinden, fiziki güvenliğe veya insan haklarına yönelen tehditten kaynaklanabilir. Bu örnek durumların hepsi,

¹⁹⁹ Aslı itibarıyla, anılan ülkeler tarafından uygulamaya konulan yerleştirme faaliyetlerinin yeniden yerleştirme olarak anılması bir anlam kargaşasına mahal vermektedir. Bu ülkelerin yerleştirme faaliyetleri, tipik anlamda yeniden yerleştirme ile örtüşmemekte, tamamlayıcı yollara benzerlik göstermekte ve fakat, bu ayrık görünüme rağmen yeniden yerleştirme olarak anılmaktadır.

bkz. **HASHIMOTO**, s. 170.

²⁰⁰ **BEIRENS/FRATZKE**, s. 17.

²⁰¹ **UNHCR**, Resettlement Handbook, s. 246.

²⁰² **GOODWIN-GILL/MCADAM**, s. 499; **UNHCR**, Resettlement Handbook, s. 247.

sığınmayı ve uluslararası korumayı anlamsız hale getirmekte ve mültecinin korunma ihtiyacının, ilk sığınma ülkesinde de devam ettiği anlamına gelmektedir. Bu hallerde öncelikle UNHCR tarafından mültecinin korunmasına dair alınabilecek önlemler ve müdahaleler değerlendirilir. Müdahalelerin sonuçsuz kalması halinde ise mültecinin üçüncü ülkeye yerleştirilmesi için gerekli prosedür başlatılır.²⁰³

İkinci kategori ise işkence ve/veya şiddetten kurtulanlar mültecilere dairdir. Bu kategori asıl itibariyle, mültecilerin yaşadıkları travmadan etkilenen ruhsal ve fiziksel sağlıkları sebebiyle sağlık ve danışmanlık hizmetlerine ulaşamamaları ve sığınma ülkesinde daha fazla travma riskiyle karşı karşıya olmaları halinde gündeme gelir ve ayrıca bu hallerde mültecinin özel ihtiyaçları da yeniden yerleştirmeyi zorunlu kılmalıdır.²⁰⁴

Üçüncü kategori, tıbbi ihtiyaç sebebiyle yeniden yerleştirmedir. Şüphesiz ki bu kategori büyük ölçüde tıp bilimine dayanan bir değerlendirme gerektirmektedir. Genel itibariyle mültecinin bu kategori kapsamında yeniden yerleştirilebilmesi için hayatını tehdit eden veya tedavi edilmediği takdirde büyük ölçüde fonksiyon kaybına sebep olan bir hastalık veya engellilik hali ile mücadele ediyor olmakla birlikte ilk sığınma ülkesinde gerekli tedaviye erişememesi ve geçici olarak üçüncü bir ülkede tedavi görmesi halinde dahi yeterli tedavinin sağlanamaması gereklidir. Bu anlamı itibariyle, sığınma ülkesindeki koşullar mültecinin normal bir yaşam sürmesine engel olmalıdır ve mültecinin üçüncü bir ülkeye yerleştirildiği takdirde sağlık durumunda, engellilik halinde veya yaşam kalitesinde önemli ölçüde iyileşme beklenmelidir.²⁰⁵

Yeniden yerleştirme kategorilerinin dördüncüsü ise risk altındaki kadın ve kız çocuklarıdır. Kadınların ve kız çocuklarının, zulüm ve şiddetin diğer biçimlerinin yanında

²⁰³ UNHCR, Resettlement Handbook, s. 247.

²⁰⁴ UNHCR, Resettlement Handbook, s. 250.

²⁰⁵ UNHCR, Resettlement Handbook, s. 257.

toplumsal cinsiyet temelli biçimiyle de karşı karşıya kalabileceklerini ifade eden El Kitabı, kadın ve kız çocuklarının erkeklerle eşit koşullarda korumadan yararlanmaları ve kalıcı çözümlere erişimlerinin sağlanması için özel uygulamaların gerekliliğini ortaya koymuştur.²⁰⁶ Aslına bakıldığında bu kategori, toplumsal cinsiyet temelli zulüm ve şiddet (*gender-based persecution/violance*) kavramlarını merkez almıştır. Bu kategori altında yeniden yerleştirmenin mümkün olması için dört temel kriter bulunmaktadır ve mültecinin, bu kriterlerden en az biri kapsamında değerlendirilmesi gerekmektedir.²⁰⁷ Kriterlerin ilki, mültecinin toplumsal cinsiyeti sebebiyle karşılaştığı riskler dolayısıyla güvenlik ve koruma ihtiyacının bulunmasıdır. İkinci kriter, mültecinin geçmişte yaşadığı zulüm ve travmalar sebebiyle özel ihtiyaçlarının bulunması ve sığınma ülkesindeki koşulların mültecinin özel ihtiyaçlarına cevap verememesidir. Üçüncü kriter ise mültecinin sömürü ve istismar ile sonuçlanma riski olan ve sığınmayı savunulamaz hale getiren ciddi risklerle karşı karşıya olmasıdır. Son kriter ise iç çatışma ve yerinden edilme hallerinde sosyal norm, gelenek, yasa ve değerlerin askıya alınması sonucunda mültecin korunmasız kalması ve çeşitli insan hakları ihlallerine maruz kalmasıdır.²⁰⁸

UNHCR tarafından belirlenen beşinci kategori, aile birleşimidir. Aile birliği hakkı, ailenin evrensel olarak toplumun temel birimi olarak kabulüne ilişkin görülmektedir.²⁰⁹ Birçok devlet tarafından aile birleşimi için programlar yürütülmekte kimi devletlerise program olmaksızın bu durum ikamet iznine dair görmektedir. Aile birleşimi kategorisi altında yeniden yerleştirme için yeniden birleştirilecek aileden en az bir kişinin UNHCR mandası altındaki bir mülteci olması, bir araya getirilecek kişilerin UNHCR’ın kapsayıcı tanımına göre aile üyesi olarak kabul edilmesi, aile üyelerinin üçüncü bir ülkeye yeniden yerleştirilmiş aile üyesi ile

²⁰⁶ UNHCR, Resettlement Handbook, s. 261.

²⁰⁷ UNHCR, Resettlement Handbook, s. 265.

²⁰⁸ Kriterlerin ayrıntılı tahlili için bkz. 2. Bölüm.II.C.1

²⁰⁹ JASTRAM/NEULAND, s. 602-603.

birleştirilmesinin mümkün olması ve aile birleşiminin durumun şartlarına göre en uygun çözüm olarak değerlendirilmesi gereklidir.²¹⁰

Altıncı kategori ise, risk altındaki çocuk ve ergenlerdir. UNHCR tarafından, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 1. maddesindeki tanımla uyumlu olarak 18 yaşını doldurmamış her kişi çocuk kabul edilmektedir.²¹¹ Mülteci çocuk ve ergenler, diğer gruplardan ayrılan spesifik ihtiyaçları sebebiyle ayrı bir kategori olarak benimsenmiştir. Bu kategoride, sığınma ülkesinde karşılanamayan bir koruma ihtiyacı mevcut olmalı ve yapılacak üstün yarar değerlendirmesi (*best interests determination*) sonucu çocuk veya ergen için yeniden yerleştirmenin en uygun çözüm olduğu kanaatine varılmalıdır. Ayrıca vurgulamak gerekir ki çocuğun veya ergenin yeniden yerleştirilmesi için refakatsiz veya ailesinden ayrı düşmüş olması gerekli değildir.

Son yeniden yerleştirme kategorisi ise alternatif bir kalıcı çözümün yokluğu halidir. Bu kategori altında, mültecinin acil bir koruma ihtiyacı yoktur fakat mülteciye diğer kalıcı çözümler olan yerel entegrasyon ve gönüllü geri dönüşün uygulanabilir olmaması sebebiyle kalıcı çözüme ulaşılmasının tek yolu yeniden yerleştirme olarak öngörülmektedir. Günümüzde yeniden yerleştirmenin istenmeyen çözüm veya son çare olarak en son istenen çözüm olduğu dikkate alındığında bu kategorinin varlığı, mültecinin yerinden edilme döngüsüne son verilmesi, mülteciye kalıcı bir koruma sağlanması ve uzun süreli mültecilik halinin önlenmesi amaçları bakımından önem arz etmektedir. Bu kategori dahilinde, mültecinin içinde bulunduğu durumun dikkatli bir değerlendirilmesinin yapılması şarttır. Bu değerlendirmede, mülteciye sağlanan hukuki koruma, sığınma koşulları, sosyoekonomik ve bireyin psikososyal durumu göz önünde bulundurulmalıdır.

²¹⁰ UNHCR, Resettlement Handbook, s. 271.

²¹¹ UNHCR, Resettlement Handbook, s. 284.

Bu kategorilerin mültecilerin en kırılgan olanlarının tespitine özgülendiği açıktır. Yeniden yerleştirmenin üçüncü ülke kotaları sebebiyle az sayıda mülteci için erişilebilir olması, mültecilerin en kırılgan olanlarının ve yeniden yerleştirmeye en çok ihtiyaç duyanlarının tespitini zorunlu kılmaktadır.

Son olarak Göç İdaresi Başkanlığı da UNHCR Yeniden Yerleştirme El Kitabı'ndaki kategorilere benzer bir sistemi benimsemiştir. Tedavi ihtiyacı olan mülteciler, engelli mülteciler, şiddet ve işkence mağduru mülteciler, risk altındaki kadın ve çocuk mülteciler ile fiziki, hukuki ve psikososyal yönden korunmaya muhtaç mülteciler yeniden yerleştirme ihtiyacı içerisinde görülmektedir. Fiziki, hukuki ve psikososyal yönden korunmaya muhtaç mülteci kategorisi, genel bir kategori olup refakatsiz yaşlı mülteciler, yalnız ebeveynler, sosyo-ekonomik ve hayati risk altındaki mülteciler bu kategoride değerlendirilmektedir.

C. ULUSLARARASI KORUMA SORUMLULUĞUNU PAYLAŞTIRMA İŞLEVİ

Yeniden yerleştirmenin bir başka temel fonksiyonu ise uluslararası dayanışmanın bir ifadesi ve aynı zamanda devletler arasında uluslararası koruma konusundaki sorumluluk paylaşımının bir sonucu olarak uluslararası korumanın temel prensiplerinin sağlanmasına hizmet etmesidir.²¹² 2021 verileri uyarınca Dünya üzerindeki toplam mülteci nüfusunun %39'u 5 farklı ülkede ikamet etmektedir.²¹³ Türkiye, 3,7 milyon mülteci ile en çok mülteciye ev sahipliği yapan ülke konumundadır.²¹⁴ Gönüllü geri dönüşün bir kalıcı çözüm olarak mevcut olmadığı ve aynı zamanda yerel entegrasyon imkanının kısıtlı olduğu hallerde yeniden yerleştirme, sığınma ülkesindeki yükün niceliksel ve politik olarak azaltılmasına hizmet

²¹² **GOODWIN-GILL/MCADAM**, s. 498; **UNHCR**, Resettlement Handbook, 3; **THOMSON, J.:** The Role Of Resettlement In Refugee Responsibility Sharing, Ontario 2017, s. 2.; **ÇİÇEKLİ**, s. 351.

²¹³ **UNHCR**, Refugee Data.

²¹⁴ **UNHCR**, Refugee Data.

eder.²¹⁵ Bu sorumluluğun bütün devletlerce eşit olarak paylaşıldığı düşünülmemelidir zira UNHCR tarafından yürütülen yeniden yerleştirme faaliyetleri kapsamında 2020 yılında yalnızca 25 ülkeye yeniden yerleştirme yapılmıştır ve mültecilerin çoğunluğu yalnızca 8 ülkeye yerleştirilmiştir.²¹⁶ Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya ve Kanada yıllar içerisinde düzenli olarak yeniden yerleştirme için mülteci kabul etmeleriyle ve diğer ülkelere kıyasla cömert sayılabilecek kabul kotalarıyla öne çıkmaktadır.

Bununla birlikte yerel entegrasyon ve gönüllü geri dönüşle nispetle yeniden yerleştirme, en az uygulama alanı bulan kalıcı çözümdür. Şöyle ki 2011-2018 yılları arasındaki dönem mercek altına alındığında, küresel çapta mültecilerin %7'sinin yeniden yerleştirilme ihtiyacı içerisinde olduğu tahmin edilirken sadece %1'lik az bir kısmı yeniden yerleştirilmiştir.²¹⁷

Küresel güncel verilere bakıldığında 2021 yılı özelinde UNHCR verilerine göre 89,3 milyon kişi yerinden edilmiştir. Yerinden edilenlerin 52 milyonu, ülkesinde yerinden edilmiş kişi statüsündeyken 27 milyon kişi mülteci statüsünde ve yaklaşık 5 milyon kişi, sığınmacı statüsündedir. UNHCR tarafından 2020 yılında yaklaşık 1,4 milyon kişinin yeniden yerleştirilme ihtiyacı içerisinde olduğu tahmin edilirken ancak 22,800 mülteci UNHCR tarafından yeniden yerleştirilebilmiştir.²¹⁸ Ancak vurgulamak gerekir ki 2019 yılına kıyasla yeniden yerleştirme %69 oranında azalmıştır ve bunun en büyük sebebi Covid-19 salgını olarak görülmektedir.²¹⁹ 2021 yılında ise yeniden yerleştirilme ihtiyacı olan mülteciler bir önceki yıla

²¹⁵ GOODWIN-GILL/MCADAM, s. 498; ÇİÇEKLİ, s. 351.

²¹⁶ UNHCR: Projected Global Resettlement Needs 2022, < www.unhcr.org/protection/resettlement/60d320a64/projected-global-resettlement-needs-2022-pdf.html > (E.T. 01.02.2022), s. 12, 118.

²¹⁷ UNHCR: The History of Resettlement, < <https://www.unhcr.org/5d1633657.pdf> > (E.T. 03.02.2021), s. 17.

²¹⁸ UNHCR: Global Trends Forced Displacement 2020, < <https://www.unhcr.org/flagship-reports/globaltrends/> > (E.T. 01.02.2022); UNHCR: Projected Global Resettlement Needs 2021, < <https://www.unhcr.org/protection/resettlement/5cf34bfb7/projected-global-resettlement-needs-2021-pdf.html> > (E.T. 01.02.2022), s. 11.

²¹⁹ UNHCR, Projected Global Resettlement Needs 2022, s. 12. Ayrıca bkz. ÖZTÜRK, N. Ö.: “Türk Yabancılar Hukuku ve Uluslararası Mülteci Hukuku Ekseninde Covid 19 Küresel Salgınının Uluslararası Korumaya Erişim Üzerindeki Etkileri”, içinde Covid-19 Küresel Salgınının Hukuktaki Yansımaları (ed.Kemal Şenocak), (Covid 19), Ankara 2021, s. 687-784; UNHCR: UNHCR 2020'de Üçüncü Ülkeye Yerleştirilme Oranlarının Son Dönemin En Düşük Seviyelerine İnmesi Riskine Karşı Uyarıyor, 23.11.2020, < <https://www.unhcr.org/tr/26403->

kıyasla hafif bir artış göstermekle birlikte, 39,266 mülteci UNHCR tarafından yeniden yerleştirilmiştir.²²⁰ 2022 yılında ise yaklaşık 1,5 milyon mültecinin yeniden yerleştirme ihtiyacı içerisinde olacağı tahmin edilmektedir.²²¹

Küresel yeniden yerleştirme uygulamaları ve devletlerin neredeyse yeniden yerleştirmeyi nadir bir cevher haline getiren kotaları haklı olarak çeşitli çevrelerce eleştirilmekte ve üçüncü ülkelerin, uluslararası koruma sorumluluğunu paylaşmak adına daha somut adımlar atmaları gerektiği salık verilmektedir.²²²

D. ULUSLARARASI KORUMANIN ETKİN İŞLEYİŞİNİ SAĞLAMA İŞLEVİ

Yeniden yerleştirmenin kalıcı çözüm olma, koruma aygıtı olma ve uluslararası sorumluluğun paylaşımının bir ifadesi olma işlevleri dışında da çeşitli fonksiyonları mevcuttur.²²³ Bu diğer işlevler, uluslararası korumanın etkin işleyişine katkıda bulunmaktadır ve yeniden yerleştirmenin temel işlevlerinin hepsinin gözetildiği kapsamlı bir yaklaşımın benimsenmesi halinde ortaya çıkmaktadır. Bir başka ifade ile bu üç temel işlevin aynı anda gözetilmesi ile yeniden yerleştirmenin en etkili şekilde uygulanabileceği ve yeniden yerleştirmeden yararlanan bireylerin ötesinde faydalar sağlayabileceği belirtilmektedir.²²⁴ Yeniden yerleştirmenin stratejik uygulaması olarak anılan bu yaklaşım, sadece yeniden yerleştirmeden yararlanan mülteciler için değil aynı zamanda diğer mülteciler, ilk sığınma

[unhcr-2020de-ucuncu-ulkeye-yerlestirilme-oranlarinin-son-donemin-en-dusuk-seviyelerine-inmesi-riskine-karsi-uyariyor.html](https://www.unhcr.org/2020de-ucuncu-ulkeye-yerlestirilme-oranlarinin-son-donemin-en-dusuk-seviyelerine-inmesi-riskine-karsi-uyariyor.html) > (E.T. 14.03.2022).

²²⁰ UNHCR, Resettlement Data < <https://www.unhcr.org/resettlement-data.html> > (E.T. 01.02.2022).

²²¹ UNHCR, Projected Global Resettlement Needs 2022, s. 13.

²²² SOLF, B./REHBERG, K.: The Resettlement Gap: “A Record Number of Global Refugees, but Few Are Resettled”, < <https://www.migrationpolicy.org/article/refugee-resettlement-gap> > (E.T. 19.04.2022).

²²³ UNHCR, Resettlement Handbook, s. 55.

²²⁴ UNHCR, Refugee 2006, s. 143; van SELM, Resettlement, s. 514; van SELM, Strategic Use of Resettlement,, s. 39; van SELM, J.: “Strategic Use of Resettlement Enhancing Solutions for Greater Protection?”, (Greater Protection), içinde Refugee Resettlement: Power, Politics, and Humanitarian Governance (eds. Adle Garnier Liliana, Lyra Jubilit ve Kristin Bergtora Sandvik), New York 2018, s. 31-32.

lkeleri ve genel olarak uluslararası koruma rejimi açısından faydalı olma iddiasındadır.²²⁵ Son yıllarda yeniden yerleştirmeye dair politikalar da bu stratejik uygulamaya yönelik oluşturulmaktadır.

Yeniden yerleştirmenin stratejik uygulaması; uluslararası koruma alanındaki kapasitenin arttırılmasına katkıda bulunur, gönüllü geri dönüş ve yerel entegrasyonun mümkün olmadığı hallerde kalıcı çözüm sağlar ve kitlesel akın durumlarında ilk sığınma ülkelerine sınırlarını açık tutmaları için teşvik sağlar. Aynı zamanda mültecilerin kendilerine yetebilme konusunda desteklenmesiyle ekonomik katılımı teşvik eder ve böylelikle toplumsal uyuma hizmet eder. Durumun elverişli olduğu ölçüde mültecilerin kendi ülkelerinin yeniden inşası sürecinde katkıda bulunabilecekleri eğitim almalarına, beceri ve deneyimini kazanmalarına yardımcı olur. Sığınma lkelerindeki hareketliliğin kontrol edilmesine katkıda bulunur. Yeniden yerleştirme vasıtası ile ayrıca savaş veya yerinden edilme sebebiyle ayrı düşen ailelerin tekrar bir araya gelmeleri de sağlanabilmektedir. Görüldüğü üzere kapsamlı bir yeniden yerleştirme politikasının benimsenmesi halinde ortaya çıkabilecek olan bu olumlu sonuçlar, uluslararası korumanın etkin işleyişine katkıda bulunmaktadır.

IV.YENİDEN YERLEşTİRMENİN HUKUKİ NİTELİğİ

Yeniden yerleştirmenin hukuki niteliğine dair temel kabul, yeniden yerleştirmenin bir hak veya başvuruya dayalı bir süreç olmadığı yönündedir. Bu başlık altında öncelikle genel olarak kalıcı çözümlerin hukuki niteliği üzerinde durulacak ve sonrasında, yeniden yerleştirmenin özgün hukuki niteliği hak temelli bir perspektiften ortaya konulmaya çalışılacaktır.

²²⁵ **UNHCR**, Resettlement Handbook, s. 40; **UNHCR**: ExCom Standing Committee 27th Meeting, The Strategic Use of Resettlement (A Discussion Paper Prepared by the Working Group on Resettlement), 03.06.2003, < <https://www.refworld.org/docid/41597a824.html> > (E.T. 16.03.2022)

A. Kalıcı Çözümlerin Hakka Yaklaşan Niteliğinin Değerlendirilmesi

Hak kavramını açıklayan kuramlardan hangisi kabul edilirse edilsin, bir haktan söz edilebilmesi için hukuk düzeni tarafından tanınan ve korunan bir içeriğin mevcudiyeti gereklidir. Bu sebeple, yeniden yerleştirmenin bir hak teşkil edip etmediği bahsinde cevaplanması gereken ilk soru, yeniden yerleştirmenin bir hak olarak tanındığı ve korunduğu kaynağının var olup olmadığı olacaktır. Bu kapsamda yalnızca yeniden yerleştirmenin değil, kalıcı çözümlerin bir bütün olarak değerlendirilmesi gerektiği açıktır.

Kalıcı çözümler bakımından ne 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde ne de uluslararası hukukun başkaca bir kaynağında mülteci kabul eden devletler bakımından açıkça kalıcı çözüm sağlama zorunluluğuna yer verilmiştir. Devletlerin mültecilere kalıcı çözüm sağlaması konusunda açık ve doğrudan bir hükmün mevcut olmaması ve bu konuda herhangi bir yükümlülük getirebilecek hükümlere, uluslararası hukukun bağlayıcı kaynaklarında yer verilmemesi bilinçli bir tercihin sonucudur ve devletlerin yükümlülük altına girme konusundaki çağdaş isteksizliğini yansıtır.²²⁶ Fakat bu durum, kalıcı çözümlerin herhangi bir pozitif hukuk düzenlemesine dayanmadığı anlamına gelmez. Yıllar içerisinde ülkelerce ve Birleşmiş Milletler ile Avrupa Birliği başta olmak üzere uluslararası ve uluslararası örgütlerce geliştirilen yaklaşımlar, kalıcı çözümlerin bir hak olup olmadığı bahsinde öncelikli olarak değerlendirilmelidir.

Tercih edilen kalıcı çözüm olan gönüllü geri dönüş, Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 12. maddesinin 4. fıkrasındaki “*Kimse, kendi ülkesine girme hakkından yoksun bırakılamaz.*” hükmüne yer verilmiştir. Bu bağlamda ilgili hükmün gönüllü geri dönüş açısından mülteciler bakımından da etki doğurabileceği ve onlara yönelik bir dönüş hakkı

²²⁶ KHAN, F./ZIEGLER, R.: “Refugee Naturalisation and Integration”, içinde The Oxford Handbook of International Refugee Law (eds. Cathryn Costello, Michelle Foster, ve Jane McAdam), Oxford 2021, s. 1046.

tanıldığı düşünülebilir. Fakat mültecilik halinin özünün menşe ülkeden kaçmaya dayalı olduğu dikkate alındığında mültecinin menşe ülkesine geri dönebilmesinin bir hak olarak tanınması kanaatimizce büyük bir önem ifade etmemektedir.

Bir diğer kalıcı çözüm olan yerel entegrasyon bakımından ise mülteci kabul eden devletlerin egemenlik hakları saklı olduğu deklare edilmekte olup yerel entegrasyonun hukuki niteliğine dair bir uzlaşma söz konusu değildir. 1951 Cenevre Sözleşmesi, yerel entegrasyonun hukuki niteliğinin ne olduğuna dair net bir düzenleme yapmamakla birlikte Sözleşme'nin 34. maddesine göre,

“Taraf Devletler, mültecileri özümlemeyi (asimile) ve vatandaşlığa almayı her türlü imkân ölçüsünde kolaylaştıracaklardır. Vatandaşlığa alma işlemlerini çabuklaştırmaya ve bu işlemlerin masraf ve resimlerini her türlü imkân ölçüsünde azaltmaya özel çaba göstereceklerdir.”

Görüldüğü üzere Sözleşme'nin 34. maddesi yerel entegrasyonu ve vatandaşlığı bir hak olarak açıkça tanımlamaktan ziyade devletlerin, bu konudaki kolaylaştırma yükümlülüğünü ortaya koymaktadır. Mezkûr hüküm ve Sözleşme'nin mültecilerin sosyoekonomik haklarını düzenleyen diğer hükümleri nazara alındığında yerel entegrasyonun sağlanması için gerekli temellerin garantiye alındığı büyük ölçüde kabul edilmektedir.²²⁷ Yerel entegrasyonun bir hak olup olmadığı konusunda ise farklı kabuller mevcuttur. Kimi yazarlarca Sözleşme'nin 34. maddesi hükmünün mültecilere bir “entegrasyon hakkı” tanındığı savunulurken; mültecinin sığınma ülkesi vatandaşlığına alınmasını bir kalıcı çözüm olarak konumlandıran HATHAWAY, yerel entegrasyonun 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin garanti altına aldığı haklara

²²⁷ UNHCR: Note on the Integration of Refugees in the European Union, Mayıs 2007, < <https://www.unhcr.org/463b462c4.pdf> > (E.T. 16.07.2022); ÇİLİNGİR, S.: “Hak Mı? Görev Mi? Avrupa Ortak Sığınma Sistemi Ve İlgili Mevzuatta Uluslararası Koruma Altındaki Bireylerin Entegrasyonu”, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, 2021, vol. 20, S. 1, s. 137.

riayet edilmesi olduğunu ifade etmektedir.²²⁸ Kimi yazarlar ise yerel entegrasyonu iltica hakkına bağlı bir hak olarak görmektedir.²²⁹ Son olarak AB Hukuku ve Avrupa Ortak Sığınma Sistemi bakımından ise benimsenen güncel politikalar uyarınca yerel entegrasyon bir haktan çok mültecinin yerine getirmesi gereken bir görev olarak görülmeye başlanmıştır.²³⁰ Yerel entegrasyonun hukuki niteliğine dair anılan farklı yaklaşımlara rağmen yerel entegrasyonun son basamağını oluşturan vatandaşlığın kazanılması bakımından mültecilerin iradesi ve devletlerin takdirine dayalı yaklaşım büyük ölçüde kabul görmekte ve 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 34. maddesindeki vatandaşlığa almayı kolaylaştırmaya ilişkin hükmün, vatandaşlığa alma konusunda bir yükümlülük içermediği ifade edilmektedir.²³¹

Ayrıca AİHS ve AİHM'nin bilhassa özel ve aile hayatına saygı hakkını düzenleyen 8. madde dahilindeki kararlarının bu konuda oluşturduğu çerçeve yerel entegrasyonun bir hak olduğu iddiasını destekler görünmektedir. AİHM belirli şartlar altında vatandaşlık hakkını özel hayata dahil etmiştir ancak bu kararlar genellikle vatandaşlığın keyfi olarak reddi ve kaybedilmesine ilişkindir.²³² AİHM her ne kadar AİHS'nin 8. maddesinin oturum iznini garanti etmediğine hükmetse de bireyin toplum ve devlet ile kurduğu bağa ve geliştirilen insani, sosyal ve ekonomik şartlara sonuç bağlamıştır.²³³ AİHS'nin yaşayan bir metin olduğu göz önünde bulundurulduğunda Mahkeme'nin bu konuda gelecekte vereceği kararlar ile yerel entegrasyonun hukuki niteliğinin mülteciler lehine bir hak olarak tanınması olası görünmektedir.

²²⁸ KAYA, s. 62; HATHAWAY, s. 977-978.

²²⁹ ÇİLİNGİR, s. 136-137.

²³⁰ ÇİLİNGİR, s. 153-154.

²³¹ KAYA, s. 102; ÇİLİNGİR, s. 137.

²³² Bu husustaki AİHM kararları için bkz. *Slivenko v. Latvia*, App. No. 48321/99, 09.10.2003; *Genovese v. Malta*, App. No. 53124/09, 11.10.2011; *Ramadan v. Malta*, App. No. 76136/12, 21.06.2016;

²³³ AİHS'in 8. maddesinin oturum iznini garanti etmediği yönündeki kararlar için bkz. *Kaftailova v. Latvia*, App. No. 59643/00, 07.12.2007; *B.A.C. v. Greece*, App. No. 11981/15, 13.10.2016.

AİHM bu bağlamda yaptığı yorum ile ilgili olarak bkz. *Slivenko v. Latvia*, para. 95-97.

B. Yeniden Yerleştirmenin Özgün Hukuki Niteliğinin Değerlendirilmesi

Bir önceki başlık altında açıklananlar ışığında, gönüllü geri dönüş ve yerel entegrasyon bakımından mevcut çerçevenin kalıcı çözümlerin bir bütün olarak hak niteliğini desteklediği söylenebilecektir. Ancak en az uygulanan kalıcı çözüm olan yeniden yerleştirme bakımından ise bu sonuca ulaşılması daha güçtür.

1951 Cenevre Sözleşmesi yeniden yerleştirmeye dair doğrudan düzenleme yapmamaktadır. Sözleşme'nin yeniden yerleştirmeye ve taraf devletlerin sorumluluğuna dair herhangi bir hüküm barındırmamasının bir eksiklik olduğu iddia edilebilirse de aslı itibariyle, yeniden yerleştirme Sözleşme'ye içkindir. Şöyle ki Sözleşme ideali düzenleyerek devletlere uluslararası koruma ile mültecilerin temel hak ve özgürlüklerine dair sorumluluk yüklemiştir. Yeniden yerleştirme ise devletlerin bu sorumluluğu tamamen veya kısmen yerine getirmemeleri halinde söz konusu olmaktadır. Bu bakımdan devletlerin Sözleşme'de belirtilen sorumluluklara riayet etmeleri ve mültecilerin temel hak ve özgürlüklerini garanti altına almaları halinde günümüzde uygulandığı şekli ile yeniden yerleştirmeye gerek kalmayacaktır.²³⁴ Bu anlamı ile yeniden yerleştirme, uygulamadaki gerekliliklerden doğan bir kalıcı çözüm olarak geçmişten günümüze uygulanagelmıştır.

1951 Cenevre Sözleşmesi'nde doğrudan yeniden yerleştirmeyi düzenleyen herhangi bir hüküm bulunmasa da Sözleşme'nin 30. maddesi ve 31. maddesinin 2. fıkrası kısmen yeniden yerleştirmeye ilişkindir:

30. Madde

²³⁴ Belirtmek gerekir ki taraf devletlerin ülkelerinde bulunan mültecilere eksiksiz bir uluslararası koruma sağladıkları ideal bir halde dahi yeniden yerleştirmenin, sorumluluk paylaşımı odağında uygulanması muhtemeldir.

1. Her taraf devlet, kendi yasa ve yönetmeliklerine uygun olarak, mültecilerin, topraklarına getirdikleri değerli varlıkları, yerleşmek üzere kabul edildikleri bir başka ülkeye nakletmelerine izin verecektir.

2. Her taraf devlet, yerleşmek üzere kabul edildikleri bir başka ülkeye yerleşmeleri için gerekli olan her hangi değerli varlığı nakletmek amacıyla mültecilerin yapacakları izin başvurusunu, sıcak bir biçimde inceleyecektir.

31. Madde

...

2. Taraf devletler, bu mültecilerin hareketlerine gerekli olanların dışında kısıtlama uygulamayacaklardır ve bu kısıtlamalar ancak, ülkedeki statüleri belirleninceye veya bir başka ülkeye kabulleri sağlanıncaya kadar uygulanacaktır. Taraf devletler, bu mültecilerin diğer bir ülkeye kabullerini sağlamak için makul bir süre ve gerekli bütün kolaylıkları sağlarlar.

Görüldüğü üzere mezkûr hükümlerde ne devletlerin yeniden yerleştirmeye dair bir yükümlülüğü düzenlenmiş ne de mülteciler için yeniden yerleştirme bir hak olarak düzenlenmiştir. Dolayısıyla denilebilir ki yeniden yerleştirmeyi devletler için hukuki sorumluluk veya zorunluluk olarak düzenleyen herhangi bir yasal çerçeve yoktur.²³⁵ Bir başka ifade ile yeniden yerleştirme devletlerin gönüllü olarak gerçekleştirdikleri bir usuldür.²³⁶ Bu noktaların ortaya konulması ile gerçekten de yeniden yerleştirmenin uluslararası dayanışmanın ve sorumluluk paylaşımının bir sonucu olduğu gerçeği berraklaşmaktadır.

²³⁵ GARNIER, A./SANDVIK, K.B./JUBILUT, L.L.: “Introduction Refugee Resettlement as Humanitarian Governance”, içinde Refugee Resettlement: Power, Politics, and Humanitarian Governance (eds. Adle Garnier Liliana, Lyra Jubulut ve Kristin Bergtora Sandvik), New York 2018, 6.

²³⁶ KNEEBONE/MACKLIN, s. 1080.

1. Sığınma ve Sığınmadan Faydalanma Hakkı Bakımından

Yeniden yerleştirmeyi devlet açısından bir yükümlülük, mülteciler açısından ise açıkça bir hak olarak düzenleyen herhangi bir bağlayıcı normun yokluğu sebebiyle yeniden yerleştirmenin başka bir hakkın uzantısı olup olamayacağı sorusunun sorulması makuldür. Keza UNHCR kaynaklarında yeniden yerleştirmenin bir hak olmadığı ve ayrıca başvuruya dayalı bir süreç de olmadığı vurgulanmıştır.²³⁷ Bu bağlamda bireyin hakları söz konusu olduğunda ilk akla gelen hak şüphesiz ki sığınma hakkıdır ve yeniden yerleştirmenin başka bir hakkın uzantısı olup olmadığının tahlilinde ilk incelenmesi gereken haktır.

Sığınma hakkı, üzerinde uzlaşma sağlanmış bir tanımı mevcut olmamakla beraber öğretide iki farklı bakış açısıyla incelenmektedir. Bunlardan ilki, bir devlet hakkı olarak bireylere sığınma tanıma yetkisini ifade edecek şekilde konuya yaklaşırken diğer anlayış, sığınmanın başlı başına bir bireysel hak olduğu görüşündedir.²³⁸ Bu iki görüşten hangisinin kabul edileceği, sığınma hakkının niteliğini ve sonuçlarını değiştirecektir. Sığınma hakkı sahibinin birey olduğu kabul edilirse “sığınma sağlanma” hakkından bahsedilmesi gerekecek ve devletlerin, birtakım yükümlülükleri doğacaktır. Doktrinde bu yükümlülükler 5 başlık altında şu şekilde değerlendirilmektedir: (1) devletin sığınma talep eden kişiyi ülkesine kabul etmesi (2) devletin bireyin ülke içerisinde kalmasına izin vermesi (3) bireyin sınır dışı edilmemesi (4) bireyin iade edilmemesi (5) bireyin cezalandırılmaması ve özgürlüğünden alıkonulmaması.²³⁹ Sığınma hakkının bu geniş içeriği haiz şekilde bireye tanınması halinde, yeniden yerleştirmenin sığınma hakkına içkin olduğu; ilk sığınma devletinin bu hakka ilişkin yükümlülüklerini yerine getirmediği sürece anılan hakkın bir uzantısı olarak devletlerden talep

²³⁷ UNHCR: Üçüncü Ülkeye Yerleştirme, < <https://www.unhcr.org/tr/ucuncu-ulkeye-yerlestirme> > (E.T. 17.02.2022); UNHCR, Resettlement Handbook, s. 36.

²³⁸ KONYALI, s. 27; ÖZTÜRK, s. 58.

²³⁹ KONYALI, s. 29-30; ÖZTÜRK, s. 59.

edilebileceği söylenebilir. Bu halde yeniden yerleştirme, kişinin üçüncü ülkelere karşı ileri sürebileceği ve sığınma sağlanmasını talep edebileceği bir niteliği haiz olacaktır.

Vurgulanmalıdır ki bireysel sığınma hakkına ilişkin uluslararası hukukun herhangi bir bağlayıcı kaynağı bulunmamaktadır. 1951 Cenevre Sözleşmesi veya 1967 Protokolü sığınma hakkına dair herhangi bir hüküm içermemektedir. Ancak bağlayıcı bir kaynak olmayan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 14. maddesinin 1. fıkrası, sığınma arama hakkını şu şekilde hüküm altına almıştır: “*Herkesin, zulüm karşısında başka ülkelerden mülteci olarak kabulü talep etme ve mülteci olarak muamele görme hakkı vardır.*”²⁴⁰ Burada dikkat çekici olan nokta ise İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin, bireye doğrudan bir sığınma hakkı tanımamış olmasıdır. Bildirge'nin İngilizce esas metninde hak olarak tanımlanan, sığınma arama ve sığınmadan yararlanmadır.²⁴¹ Bu anlamı ile sığınma arama ve sığınmadan yararlanma hakları, sığınma sağlama hakkına göre daha dar bir içerik barındırmaktadır. Sığınma arama hakkı, bireyin menşe ülkesine karşı sahip olduğu bir hak olarak değerlendirilmekte, sığınmadan faydalanma hakkı ise sığınma talebi kabul edilen birey bakımından ortaya çıkabilecek bir hak olarak kabul edilmektedir.²⁴² Bu bağlamda yeniden yerleştirmenin bir hak olarak kabulü mümkün olmasa dahi devletler bakımından, mültecilerin korunma ve dolayısıyla yeniden yerleştirme ihtiyacının hasıl olmasını engelleme ve bu ihtiyacın ortaya çıkması halinde, bu ihtiyaca uygun eylem ve işlemler tesis etme gerekliliği şüphesiz ki mültecilerin sığınmadan faydalanma hakkı kapsamında kabul edilmelidir.

Sonuç olarak ne sığınma arama hakkı ne de sığınmadan faydalanma hakkı, sığınmacının kabul edilmesi yönünde devletlere herhangi bir yükümlülük yüklememektedir. Her ne kadar İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 14. maddesinin 1. fıkrasında düzenlendiği şekliyle

²⁴⁰ ÖZTÜRK, s. 58; ÖZBEK, s. 61; KONYALI, s. 91; KALABALIK, H.: İnsan Hakları Hukuku, Ankara 2017, s. 93; PAZARCI, H.: Uluslararası Hukuku, Ankara 2016, s. 215; UNHCR, Resettlement Handbook, s. 14.

²⁴¹ ÖZTÜRK, s. 58; ÖZBEK, s. 62.

²⁴² ÖZTÜRK, s. 60-61; KONYALI, s. 98.

sığınma arama ve sığınmadan yararlanma haklarının uluslararası teamül hukuku olarak kabul edilmesi gerekliliği doktrinde ifade ediliyor olsa da devletleri sığınma talep eden bireylerin taleplerini kabule zorlayacak bir yükümlülük bulunmamaktadır.²⁴³ Bu konuda mercek altına alınması gereken bir diğer hukuki kaynak, Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'dır. AB Hukuku bakımından bağlayıcı niteliği haiz Temel Haklar Şartı, 18. maddesinde sığınma hakkını düzenlemiştir. Sığınma arama hakkını garanti altına alan mezkûr hüküm sığınma hakkının içeriğinin, özünde tartışmalar barındırması sebebiyle yoruma muhtaçtır.²⁴⁴ Bu konuda genel kabul edilen anlayış, Temel Haklar Şartı'nda düzenlenen sığınma hakkının uluslararası hukukta genel kabul gören anlayışın bir uzantısı olduğu ve aslı itibariyle, sığınma arama ve sığınmadan yararlanma haklarını teminat altına aldığıdır.²⁴⁵

Açıklananlar ışığında sığınma hakkının bireye sağlanan bir hak olarak kabulü ile yeniden yerleştirmenin, bu hakka dahil olacak şekilde üçüncü ülkelere karşı ileri sürülmesi teorik olarak mümkün olmakla birlikte, uluslararası hukuk ekseninde sığınma hakkının bireysel bir hak olarak kabul edildiği bir pozitif hukuk kaynağının bulunmadığı açıktır. Sığınmadan faydalanma hakkı bakımından ise ilk sığınma ülkesinde sığınma başvurusu kabul edilen mültecinin, devletin yükümlülüklerini yerine getiremediği hallerde yeniden yerleştirme bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Fakat bu zorunluluğun bir başka devlete karşı ileri sürülebilecek bir hak yarattığı söylenemeyecektir. Zira sığınmadan faydalanma hakkı yalnızca sığınma talebi kabul edilmiş olan bireyin yararlanabileceği dar kapsamlı bir haktır.

Yeniden yerleştirmenin bir hak olup olmadığının tahlilinde mercek altına alınması gerekli olan bir diğer nokta ise sığınma kavramına dair 20. yüzyılda gelişen birey odaklı bakış

²⁴³ ÖZTÜRK, s. 64. Ayrıca AİHS bağlamında da bağlayıcı bir normun yokluğuna dair AİHM içtihatı için bkz. *A.G. and Others v. Turkey*, App. No. 40229/08, 15.06.1999.

²⁴⁴ ÖZTÜRK, N.Ö.: "Avrupa Birliği Temel Haklar Şartında Yer Alan Sığınma Hakkının Tahlili", (Temel Haklar Şartı), İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2012, vol. 3, S. 2, s. 195.

²⁴⁵ ÖZTÜRK, Temel Haklar Şartı, s. 221.

açısı ile ilişkilidir.²⁴⁶ İnsan haklarına saygı gösterme konusunda devletlerin *erga omnes* niteliği haiz bir yükümlülüğü olduğunun kabulü şüphesiz ki yeniden yerleştirmenin devletler için gönüllü ve bireyler için ise kısmen talihe dayalı görüntüsünün değişmesine sebebiyet verecektir. Fakat bu görünümün somutlaşması ve işlerlik kazanması açısından, uluslararası hukukta sığınmanın bir hak olarak kabul edilmesi ve içeriğinin bu görünümü destekleyecek şekilde düzenlenmesi gereklidir.²⁴⁷

2. Yerel Entegrasyon ile Olan Bağlantısı ve Temel Hak ve Özgürlüklere Erişim Üzerinde Doğuracağı Sonuçlar Bakımından

Açıklandığı üzere yerel entegrasyonun niteliği tartışmalı olmakla birlikte, mülteciler için yerel entegrasyonun sağlanması konusunda devletlerin yükümlülüğü büyük ölçüde kabul görmektedir. Fakat bu kabule rağmen devletler tarafından yerel entegrasyonun yerine getirilmemesi halinde herhangi bir denetim mekanizması öngörülmemiştir. Bu noktada anılan denetim mekanizmasının mevcut olması halinde, yeniden yerleştirmenin bir hak olarak kabulünün mümkün olabileceği iddia edilebilir. Yeniden yerleştirme ve yerel entegrasyon, birbirlerinden ayrı düşünülmesi mümkün olmayan iki kalıcı çözümdür. Şöyle ki bu varsayıma göre bir devletin, bir mülteciye yerel entegrasyon sağlamaması veya sağlayamaması durumda ve yeniden yerleştirmenin tek çözüm yolu olduğu hallerde; mültecinin yeniden yerleştirmeyi ilk sığınma ülkesinden talep etmesi ve devletin yeniden yerleştirmeyi sağlamasının bir zorunluluk olarak ortaya çıkması mümkündür. Bu varsayıma dayalı tespit, aynı zamanda birçok sorunu barındırmaktadır. Bu sorunlardan şüphesiz ki ilki ve en önemlisi, yeniden yerleştirmenin bir zorunluluk olarak ortaya çıkması halinde üçüncü ülkenin yeniden yerleştirme bakımından sığınmacıyı kabule zorlamasının mümkün olmamasıdır. Bir örnekle açıklamak gerekir ise bir mültecinin uluslararası korumasından yararlandığı A devletinin,

²⁴⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. ÖZTÜRK, s. 54.

²⁴⁷ ÖZTÜRK, s. 58.

mülteciye yerel entegrasyon imkânı sağlamadığını ve mülteci bakımından yeniden yerleştirmenin olası tek kalıcı çözüm olduğunu varsayalım. Bu halde mültecinin B devletine yeniden yerleştirilmeyi talep etmesi halinde, B devleti hangi hukuki mekanizma ile bu talebi kabule zorlanabilir ve bu talebi kabul etmezse bunun müeyyidesi ne olmalıdır? Bir başka soru ise, bu örnekte A devletinin yeniden yerleştirme kalıcı çözümünün uygulanabilmesi için bir başka devletle görüşme gerçekleştirme zorunluluğunun olup olmadığıdır.

Benzer bir akıl yürütmenin sığınma ülkesindeki mültecilerin sığınma ülkesi vatandaşları ile eşit haklardan yararlanamamasının orantısız ve haksız olduğu durumlar bakımından da geçerli olacağı söylenebilir. Bir başka ifade ile yerel entegrasyon sağlamanın zorunluluğu mutlak olarak kabul edilir ise mültecilerin vatandaşlar ile eşit haklardan yararlanamaması halinde bu mahrumiyet halinin süresiz ve kalıcı olarak devamı, yeniden yerleştirmenin bir zorunluluk olarak ortaya çıkmasına ve bir hak olarak tanınmasına imkân verecektir. Ayrıca yerel entegrasyonun bir hak olarak tanınması ile mültecilerin kamplarda uzun süreli kalmasının doğal sonucu olarak yerel entegrasyonun mümkün olmayışı yeniden yerleştirmeyi zorunlu kılacaktır ve bu durumda mültecilerin yeniden yerleştirmeyi bir hak olarak talep edebilmesi mümkün olacaktır.

Sonuç olarak yeniden yerleştirmenin devlet açısından sağlanması zorunlu olan bir yükümlülük ve mülteciler açısından talebi mümkün bir hak olarak nitelenmesini sağlayacak herhangi bir bağlayıcı norm bulunmadığı belirtilebilir. Bu noktada temel hak ve özgürlükler ile yakından ilişkili bir kavram olan yeniden yerleştirmenin bir hak olarak nitelendirilmesi gayreti önem arz eder çünkü bilhassa kırılgan grup mensubu mülteciler için yeniden yerleştirme, onurlu ve temel hak ve özgürlükleri etkin şekilde içeren bir hayat sürebilmenin tek yoludur. Bu konuda yeniden yerleştirmenin sığınma arama hakkı ve sığınma hakkının bir parçası olduğu savları tutarlı ve makul görünmektedir ve yeniden yerleştirme devletlerin insan haklarına saygı

gösterme konusunda yükümlülüğü dahilinde değerlendirilebilmektedir. Fakat bu yaklaşımlar, günümüz için yalnızca akademik bir uğraş ve uygulamaya birer yol gösterici niteliğindedir. Bu yaklaşımların pratikte kendilerine uygulama alanı bulabilmeleri, büyük ölçüde devletlerin bu konuda çaba göstermeleri ve uluslararası koruma sorumluluğu konusunda daha ayrıntılı ve yükümlülük içeren düzenlemeler akdetmeleri ile mümkündür. Her ne kadar yakın gelecekte bu düzenlemelerin yapılması çok olası görülmesine de kimi devletlerce, uluslararası göç ve mülteci hukukunun yeniden şekillendirilmesine dair iradenin varlığı önemlidir. BM Genel Kurulu'nda 19.09.2016 tarihinde kabul edilen New York Mülteciler ve Göçmenler Deklarasyonu²⁴⁸ ve 13.07.2018 tarihinde kabul edilen Güvenli, Sistemli ve Düzenli Göç için Küresel Mutabakat²⁴⁹ bağlayıcı bir metin olmamasına rağmen devletlerin iradelerini ortaya koymaları bakımından son derece dikkat çekicidir.

3. Değerlendirmemiz

Her ne kadar yeniden yerleştirmenin ne bir hak ne de başvuruya dayalı bir süreç olduğu kabulü büyük ölçüde istisnasız olarak benimseniyorsa da yeniden yerleştirmenin hukuki niteliğine dikkat çekmeyi amaçladığımız bu bölüm kapsamında sorduğumuz soruları bilinçli olarak cevapsız bırakmayı tercih ettik. Temennimiz bu soruların yeniden yerleştirmenin öneminin ortaya konulması amacıyla bu konuda çalışma yapacak kişilere ilham olmasıdır.

Yeniden yerleştirmeye başvuruya dayalı bir süreç olarak yaklaşılmasının, yeniden yerleştirme ihtiyacı olan mülteciler bakımından gerekli korumayı ve ayrıca bir usul güvencesi sağlayacağı açıktır. Yeniden yerleştirmeye hak temelli olarak yaklaşılmasının ise devletlerin

²⁴⁸ Deklarasyonun metni için bkz. **UN GENERAL ASSEMBLY: New York Declaration for Refugees and Migrants**, 19.09.2016, < https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/71/1 > (E.T. 14.03.2022)

²⁴⁹ Deklarasyonun metni için bkz. **GLOBAL COMPACT FOR MIGRATION: Global Compact For Safe, Orderly And Regular Migration**, 13.07.2018, < https://refugeesmigrants.un.org/sites/default/files/180713_agreed_outcome_global_compact_for_migration.pdf > (E.T. 14.03.2022).

bu konudaki çağdaş eğilimleri göz önünde bulundurulduğunda uzak olduğu tartışmasıdır. Ancak zorunlu göç olgusunun uluslararası toplumun göz ardı edemeyeceği bir noktaya geldiği günümüzde, yeniden yerleştirmenin niteliğinin tekrar belirlenmesi zorunludur. Bu zorunluluk, devletlerin uluslararası koruma sağlama bakımından kolektif sorumluluklarının bir parçasıdır.

V. YENİDEN YERLEŞTİRME USULÜ VE UYGULAMALARI

Yeniden yerleştirme; UNHCR, devletler, sivil toplum kuruluşları, uluslararası kuruluşlar, sivil toplum ve diğer ortaklar arasındaki iş birliğine dayanır.²⁵⁰

Yeniden yerleştirme prosedürü ülkeden ülkeye ve dönemden döneme değişiklik göstermekle birlikte, genel prosedür ve iş birliği şu şekilde özetlenebilir. UNHCR tarafından yeniden yerleştirme için seçilen adaylar, devletlerin göçün idaresinden sorumlu birimlerince seçilerek belirlenen kotalar uyarınca üçüncü ülkelere transfer edilir. Belirlenen adayların yeniden yerleştirilmesine dair nihai karar sahibi, yeniden yerleştirme için kota belirleyen üçüncü ülkedir.²⁵¹ Ayrıca kimi devletlerce her yıl UNHCR tarafından yapılacak belirli sayıda değerlendirmeyi kabul eden programlar yürütülürken kimi devletler ise *ad hoc* dönemlik yeniden yerleştirme programları uygularlar. Bu süreçte mültecilerin yeniden yerleştirme için hazırlık süreçleri ve üçüncü ülkeye ulaşmaları çoğunlukla IOM tarafından üstlenilir. Üçüncü ülkeye varılmasından sonra ise entegrasyon ve diğer konularda yardım ve danışmanlık sivil toplum kuruluşları ve devletlerce sağlanmaktadır.²⁵²

1950 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen UNHCR Tüzüğü uyarınca; UNHCR, BM Genel Kurulu'nun yetkisi altında mültecilere yönelik kalıcı çözüm arama görevini üstlenmiştir. Bu bakımdan diğer kalıcı çözümlerde olduğu gibi yeniden

²⁵⁰ UNHCR, Resettlement Handbook, s. 383; SCHNEIDER, s. 6; BEIRENS/FRTATZKE, s. 17.

²⁵¹ van SELM, Resettlement, s. 518.

²⁵² van SELM, Resettlement, s. 515.

yerleştirmede de UNHCR merkezi konumdadır ve yeniden yerleştirme UNHCR’ın merkezi faaliyetlerinden birini oluşturur.²⁵³

Fakat vurgulanmalıdır ki UNHCR’ın dahli olmadan gerçekleştirilen yeniden yerleştirme faaliyetleri her ne kadar sayıları az olsa da mevcuttur. 2015 yılının Eylül ayında Alan Kurdi isimli 3 yaşındaki Suriyeli mülteci çocuğın ailesiyle birlikte şişme bot ile Türkiye’den Yunan Adaları’na geçmeye çalışırken boğulması ve kıyıya vurmuş cansız bedeni uluslararası kamuoyu nezdinde infial yaratmıştır. Alan Kurdi ve ailesinin Kanada’ya ulaşmaya çalıştıkları bilgisi Kanada’nın göç ve mülteci politikasının şiddetli olarak eleştirilmesine yol açmış ve Kanada, bir yeniden yerleştirme projesi başlatmıştır.²⁵⁴ 2016 yılında doğrudan Göç İdaresi Başkanlığı ve Kanada devleti iş birliğı ile yürütölen proje, zaman içerisinde UNHCR’ın da katılımı ile devam etmiş ve bu kapsamda 2645 mülteci Kanada’ya yerleştirilmiştir.²⁵⁵

Yeniden yerleştirme, bireysel değerlendirmeye dayalı olarak işleyen bir süreçtir.²⁵⁶ Bireysel değerlendirme sebebiyle, yeniden yerleştirme faaliyetleri bakımından kişinin durumunun net olarak ortaya konulabilmesi için mülakat bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır ve kimi durumlarda bilirkişilerin mültecilerin durumuyla ilgili görüşlerinin alınması gerekmektedir. Bu açıdan yeniden yerleştirme bir prosedür olarak mülakat ve gerekli belgeler açısından mülteci statüsü belirleme süreci kadar kapsamlıdır.²⁵⁷ Fakat yeniden yerleştirmede benimsenen kişiselleştirilmiş yaklaşımın aksine, grup yeniden yerleştirme

²⁵³ **BEIRENS/FRATZKE**, s.17; **GARNIER, A.**: “Narratives of Accountability in UNHCR’s Refugee Resettlement Strategy”, (Narratives of Accountability), içinde UNHCR and the Struggle for Accountability (eds. Kristin Bergtora Sandvik ve Katja Lindskov Jacobsen), 2016 New York, s. 65; **SOLF, B./REHBERG, K.**: The Resettlement Gap: “A Record Number of Global Refugees, but Few Are Resettled”, < <https://www.migrationpolicy.org/article/refugee-resettlement-gap> > (E.T. 19.04.2022).

²⁵⁴ **MACLEAN’S**: “How Alan Kurdi’s Death Has Affected Canada, One Year Later”, < <https://www.macleans.ca/news/world/how-alan-kurdis-death-has-affected-canada-one-year-later/> > (E.T. 10.05.2022).

²⁵⁵ **GÖ İDARESİ BAşKANLIĞI**: Geçici Koruma, < <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> > (E.T. 03.05.2022); **IOM**: “Over 900 Syrian Refugees Depart Turkey for Canada”, < <https://www.iom.int/news/over-900-syrian-refugees-depart-turkey-canada> > (E.T. 10.05.2023).

²⁵⁶ **UNHCR**, Resettlement Handbook, s. 93.

²⁵⁷ **FISCHER**, s. 276.

metodolojisi de kullanılmaktadır. 2003 yılında geliştirilen grup yeniden yerleştirme yaklaşımı ile benzer durumu paylaşan mülteci gruplarının yeniden yerleştirilmesi söz konusu olmuştur.²⁵⁸ İdeal olarak, grup yeniden yerleştirmesinin uygulanması için yeniden yerleştirme ihtiyacı içerisindeki mültecilerin aynı vatandaşlığa sahip olmaları, ortak bir iltica sebebini paylaşmaları ve ayrıca cinsiyet, yaş, etnik köken, kırılganlık gibi belirli özellikleri taşıyor olmaları gereklidir.²⁵⁹

Bir mültecinin yeniden yerleştirme değerlendirmesine tabi tutulması için diğer kalıcı çözümler göz önünde bulundurularak kişinin durumuna en uygun kalıcı çözümün yeniden yerleştirme olduğunun tespiti gereklidir.²⁶⁰ Bir diğer ifade ile yeniden yerleştirme için kişinin yeniden yerleştirilme ihtiyacı ve UNHCR tarafından mülteci olarak kabulü önkoşuldur. Fakat bu önkoşullar istisnasız değildir. Şöyle ki mülteci statüsü sahibi olmamakla birlikte vatansız olan kişiler ve mültecilerin, mülteci statüsü sahibi olmayan fakat onlara bağımlı olan aile üyeleri için de yeniden yerleştirme değerlendirilmesi yapılmaktadır.²⁶¹

Yeniden yerleştirme, tipik olarak altı aşamadan ibarettir. İlk aşama, yeniden yerleştirmeye ihtiyaç duyan mültecilerin belirlenmesidir. Bu adım, hem UNHCR'nin kendi yürüttüğü değerlendirme prosedürleri yoluyla hem de ortak faaliyet yürütülen sivil toplum kuruluşları başta olmak üzere yerel paydaşlarının yönlendirmesiyle yürütülmektedir.²⁶² Bu amaç ile UNHCR yerel ve uluslararası birçok kurum ve kuruluş ile ortak çalışmaktadır.

Türkiye'de UNHCR'nin yeniden yerleştirme tespiti ile ilgili şüphesiz ki en önemli faaliyet ortağı, Göç İdaresi Başkanlığıdır. 10 Şubat 2018 tarihi itibarıyla, UNHCR Türkiye'de yürüttüğü kayıt alma ve mülteci statüsü belirleme işlemlerini sona ermiştir ve Göç İdaresi

²⁵⁸ UNHCR, Resettlement Handbook, s. 40, 233.

²⁵⁹ UNHCR, Resettlement Handbook, s. 234.

²⁶⁰ UNHCR, Resettlement Handbook, s. 75.

²⁶¹ UNHCR, Resettlement Handbook, s. 75.

²⁶² UNHCR, Resettlement Handbook, s. 304.

Başkanlığı, uluslararası koruma başvurularını kayıt altına almaya ve değerlendirmeye başlamıştır.²⁶³ Dolayısıyla UNHCR, kırılganlık ve yeniden yerleştirmenin tespiti için Göç İdaresi Başkanlığı ile ortak çalışmalar yürütmektedir. Aslı itibariyle UNHCR ve Göç İdaresi Başkanlığı arasındaki ortak danışma mekanizmasının temelleri 2015 yılında atılmıştır.²⁶⁴ İl Göç İdaresi Müdürlükleri ve 50 ilde faaliyet gösteren Sosyal Koruma Masaları tarafından özel ihtiyaç sahibi olduğu düşünülen uluslararası koruma statüsü sahipleri ve geçici koruma statüsü sahiplerinin, il valiliklerince kurulan komisyon onayının ardından Uluslararası Koruma Genel Müdürlüğü Yeniden Yerleştirme ve Gönüllü Geri Dönüş Daire Başkanlığınca yeniden yerleştirme ihtiyacı tespit edilmekte ve uygun görülen kişiler UNHCR'a bildirilmektedir. Ayrıca, şartlı mültecilik açısından ise yeniden yerleştirmeye endeksli bir statü olması bakımından bütün şartlı mülteci statüsü sahipleri UNHCR'a yönlendirilmektedir. Bir başka ortak çalışma pratiği örneği ise 2009 ila 2018 yılları arasında Türkiye'deki LGBTİ+ mültecilerin yeniden yerleştirme ihtiyaçlarının tespiti için UNHCR, ORAM²⁶⁵ ve yerel LGBTİ+ örgüt ve dernekleriyle birlikte yürüttüğü projelerdir.

İkinci aşama ise UNHCR tarafından mültecinin yeniden yerleştirme ihtiyacının değerlendirilmesidir. Bu kapsamda mültecinin dosyası ve bilgileri incelenerek UNHCR tarafından mültecinin yeniden yerleştirme ihtiyacı olup olmadığına dair tespit yapılır ve mülteci ile mülakatlar yapılarak sonuca ulaşılmaya çalışılır. Üçüncü aşama yeniden yerleştirme kayıt formunun (*Resettlement Registration Form / RRF*) hazırlanmasıdır.²⁶⁶ Dördüncü aşama ise UNHCR tarafından yeniden yerleştirme ihtiyacının mevcut olup olmadığına karar verilmesidir.

²⁶³ **ASYLUM INFORMATION DATABASE:** Resettlement Turkey, < https://asylumineurope.org/reports/country/turkey/content-international-protection/movement-and-mobility/resettlement/#_ftnref1 > (E.T. 03.05.2022); **UNHCR:** Resettlement Turkey, < <https://help.unhcr.org/turkey/resettlement/> > (E.T. 03.05.2022).

²⁶⁴ **UNHCR:** Turkey Resettlement Fact Sheet September 2018, < <https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2018/10/UNHCR-Turkey-Resettlement-Fact-Sheet-September-2018.pdf> > (E.T. 03.04.2022), s. 2.

²⁶⁵ ORAM, küresel olarak LGBTİ+ sığınmacı ve mültecilerin korunmasını ve güçlendirilmesini amaçlayan uluslararası bir örgüttür. bkz. **ORAM:** < tr.oramrefugee.org > (E.T. 03.05.2022).

²⁶⁶ **UNHCR,** Resettlement Handbook, s. 335.

UNHCR, mültecinin yeniden yerleştirme ihtiyacının olup olmadığına dair kesin kararını verirken aynı zamanda mültecinin dosyasının hangi ülkeye yönlendirileceğini mevcut yeniden yerleştirme kotaları ve mültecinin bireysel durumunu göz önünde bulundurarak belirler. UNHCR'ın yeniden yerleştirme ihtiyacını belirlemesi ve bu yönde karar vermesi, mültecinin yeniden yerleştirileceğini garanti altına almaz; bu konudaki nihai karar mercii yeniden yerleştirme ülkesinin yetkili makamlarıdır.²⁶⁷ Bu sebeple beşinci aşama, yeniden yerleştirme ülkesinin mülteciyi kabul edip etmeyeceğine dair karar vermesidir. Altıncı ve son aşamayı ise yeniden yerleştirilme için yeniden yerleştirme ülkesi tarafından kabul edilen mültecinin gidiş öncesi düzenlemeleri oluşturmaktadır. Önemle belirtmek gerekir ki yeniden yerleştirme süreci, anılan altı aşamada bitmemekte ve yeniden yerleştirilen mülteciyi kabul edildiği yeni ülkede yerel entegrasyon süreci beklemektedir.

Şüphesiz ki yeniden yerleştirme ile ilgili en önemli nokta, hangi mültecilerin yeniden yerleştirileceğinin tespitidir veya bir başka ifade ile hangi mültecilerin yeniden yerleştirme ihtiyacı içerisinde olduğunun tespitidir. Kimin yeniden yerleştirileceği sorusu, yeniden yerleştirme programının amacına ve yeniden yerleştirme ülkesi başta olmak üzere programın uygulanmasına dahil olan taraflara bağlıdır.²⁶⁸

1980'lerden sonra özellikle bireysel koruma fonksiyonu öne çıkan yeniden yerleştirme anlayışı ile hangi mültecilerin yeniden yerleştirme için seçileceği hayati bir sorudur.²⁶⁹ Birçok mültecinin yeniden yerleştirme ihtiyacı içerisinde olduğu ve fakat mültecilerin yaklaşık olarak yalnızca %1'inin yeniden yerleştirmeden yararlanabildiği düşünüldüğünde, yeniden yerleştirme için önceleme, önceliklendirme ve kategorizasyonun önemi ortaya çıkmaktadır.²⁷⁰

²⁶⁷ UNHCR, Resettlement Handbook, s. 361.

²⁶⁸ BEIRENS/FRATZKE, s. 16.

²⁶⁹ UNHCR, Resettlement Handbook, s. 49, 171.

²⁷⁰ UNHCR: The History of Resettlement, < <https://www.unhcr.org/5d1633657.pdf> > (E.T. 03.02.2021), s. 17.

UNHCR tarafından yürütülen yeniden yerleştirme faaliyetleri için belirlenmesi gereken muhtelif hususlar, UNHCR Yeniden Yerleştirme El Kitabı'nda hüküm altına alınmıştır. Bu kaynak, uygulamaya dair birçok konuyu aydınlatması, uygulama birliği sağlaması ve objektif olma amacını gütmesi sebebiyle çok önemlidir. UNHCR, yeniden yerleştirme hususunda eşit erişimin sağlanması ve eşitsizlik ile ayrımcılığın önlenmesi amaçlarıyla yaşa, cinsiyete ve çeşitliliğe duyarlı bir yaklaşım benimsemiştir.²⁷¹ Bu sebeple düzenlenen birçok belge ve dokümanda adil ulaşımı ve uygulamada istikrarı sağlayacak metotlar tercih edilmiştir.

Vurgulamak gerekir ki UNHCR tarafından Yeniden Yerleştirme El Kitabı'nda bilhassa yeniden yerleştirilecek mültecilerin seçimine ilişkin hususlar, UNHCR'ın yeniden yerleştirme konusundaki koruma odaklı ve kırılabilirlik temelli bakış açısını yansıtır.²⁷² İlticanın doğası gereği bütün mültecilerin kırılabilir olduğu düşünüldüğünde, Yeniden Yerleştirme El Kitabı'nda yeniden yerleştirme ihtiyacını ortaya koyan kriterler “en kırılabilir mültecilerin” tespitini hedefler.²⁷³ Yeniden yerleştirmenin ülkelerin sundukları kotalara ve mültecilerin seçimine dair koydukları diğer kriterlere bağlı olduğu, son sözün kotayı sunan ülkeye ait olduğu ve yeniden üçüncü ülkeyi UNHCR tarafından seçilen mültecilerin yerleştirilmesi için zorlayabilecek herhangi bir hukuki mekanizmanın bulunmadığı değerlendirildiğinde, anılan kaynaktaki hususlar genel bir çerçeve çizmektedir. Bu nedenle yeniden yerleştirme pratiğine dair istisnaları olan temel bir bilgi kaynağı olarak ele alınmalıdır fakat aynı zamanda El Kitabı'nın, birçok devlet ve sivil toplum kuruluşu tarafından referans olarak alındığı ve böylece mültecilerin doğrudan veya dolaylı olarak hayatlarına dokunduğu unutulmamalıdır.²⁷⁴

²⁷¹ UNHCR, Resettlement Handbook, s. 175.

²⁷² BEIRENS/FRATZKE, s.18; FREEDMAN, F.: “The Uses and Abuses of «Vulnerability» in EU Asylum and Refugee Protection: Protecting Women or Reducing Autonomy?”, (Protecting Women), International Journal on Collective Identity Research, 2019, vol. 1, s. 6.

²⁷³ THE CENTER FOR SOCIAL JUSTICE: The Syrian Refugee Crisis: A Resettlement Programme That Meets the Needs of the Most Vulnerable, 2017, s. 15, < <https://www.centreforsocialjustice.org.uk/wp-content/uploads/2018/03/The-Syrian-Refugee-Crisis-Final-002.pdf> > (E.T. 17.04.2022).

²⁷⁴ SANDVIK, K. B.: “Blurring Boundaries: Refugee Resettlement in Kampala —between the Formal, the Informal, and the Illegal”, Political and Legal Anthropology Review, 2011, vol, 34, S. 1, s. 2, 15-16.

UNHCR, yeniden yerleştirme için üç farklı öncelik kademesi öngörmüştür. Bu kademeler, kural esaslı ve kırılabilir odaklı kriterlerdir.²⁷⁵ Öncelik kademeleri, yeniden yerleştirmenin zamansal olarak aciliyetine vurgu yapmak üzere geliştirilmiştir ve acil öncelik (*emergency priority*), ivedi öncelik (*urgent priority*) ve normal öncelik (*normal priority*) olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Acil öncelikten anlaşılması gereken, kişinin ideal olarak birkaç gün içerisinde ilk sığınma ülkesinden üçüncü ülkeye transfer edilmesidir.²⁷⁶ İvedi öncelik ise yeniden yerleştirme ihtiyacı içerisindeki mültecinin, üçüncü ülkeye önerilmesini takiben yaklaşık 6 hafta içerisinde sığınma ülkesinden ayrılması gerektiğini belirten kademedir. Nihayet normal öncelik kategorisi ise yoğunluğu oluşturan ve herhangi bir aciliyet arz etmeyen durumları bildirir. Yeniden yerleştirmenin çoğu halde yıllar alabilen bir süreç olduğu düşünüldüğünde, açıklanan önceleme kademeleri mültecinin karşı karşıya kaldığı risklerin mümkün olan en kısa sürede bertaraf edilmesini amaçlayarak güvenlik risklerinin mümkün olan en kısa sürede ortadan kaldırılmasına hizmet eder.

Geçmişten günümüze yeniden yerleştirme için seçilecek mültecilerin tespitinde farklı yöntemler kullanılmıştır. Ayrıca bu yöntemler ülkelerin ve projelerin pratiklerine bağlı olarak da kayda değer ölçüde değişiklik göstermektedir.²⁷⁷

Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nde 1980 yılında çıkarılan Mülteci Yasası çerçevesinde yürütülen ve günümüzde de aktif olan Mülteci Kabul Programı kapsamında üç farklı öncelik kategorisi mevcuttur.²⁷⁸ Her ne kadar bu program, UNHCR tarafından yürütülen yeniden yerleştirme faaliyetlerinden niteliği itibarıyla ayrılrsa da kendine özgü önceliklendirme sistemi dolayısıyla incelemeye değerdir. Bu program kapsamında en öncelikli kategori,

²⁷⁵ GARNIER, Narratives of Accountability, s. 66.

²⁷⁶ UNHCR, Resettlement Handbook, s. 246.

²⁷⁷ BEIRENS/FRATZKE, s. 16-18.

²⁷⁸ US CITIZENSHIP AND IMMIGRATION SERVICES: The United States Refugee Admissions Program (USRAP) Consultation and Worldwide Processing Priorities, < <https://www.uscis.gov/humanitarian/refugees-and-asylum/urap> > (E.T. 15.03.2022)

UNHCR, ABD dış temsilcilikleri ve bazı sivil toplum kuruluşları tarafından belirlenen ve programa yönlendirilen kişilere ayrılmıştır. İkinci kategori ise program tarafından belirlenen özel insani endişe gruplarını içerirken son kategori, aile birleşimine ayrılmıştır.²⁷⁹

Bazı yeniden yerleştirme programlarında ise daha seçici kriterler uygulanmıştır. Bu kriterler birçok açıdan değişkenlik göstermektedir. Kimi program kapsamında mültecilerin menşe ülkesi dikkate alınmaktadır. Son yıllarda uygulanan Suriyeli mültecilerin yeniden yerleştirmesine özgülünmüş programlar örnek gösterilebilir.²⁸⁰ Uygulanan bir başka kriter ise iltica sebebine dairdir. Örneğin Avusturya, Almanya, Lüksemburg, Hollanda ve Slovakya dini sebeplerle iltica eden mültecilerin yeniden yerleştirmede önceliklendirmektedir.²⁸¹ Benzer şekilde birçok Avrupa Birliği ülkesi ailelerin yeniden yerleştirilmesini önceliklendirmekte kimi ülkeler ise belirli grupların, örneğin bekar erkek mültecilerin, yeniden yerleştirilme konusunda tercih edilmeyeceklerini işaret etmektedir.²⁸² Ayrıca önemle belirtmek gerekir ki Avrupa Birliği'ne üye ülkeler, ilk sığınma ülkesi Türkiye olan mültecilerin yeniden yerleştirilmesi bakımından genellikle geçici koruma altında olan mültecileri kabul etmekte ve istisnai olarak şartlı mülteci statüsüne sahip olanları kabul etmektedir.

²⁷⁹ van SELM, Resettlement, s. 515-516.

²⁸⁰ BEIRENS/FRATZKE, s.18.

²⁸¹ BEIRENS/FRATZKE, s.18.

²⁸² BEIRENS/FRATZKE, s.18.

İKİNCİ BÖLÜM

YENİDEN YERLEŞTİRME ve KIRILGANLIK İLİŞKİSİ

Bu bölümün çalışmamızın araştırma sorularının cevaplanmasındaki önemi büyüktür. Öncelikle kırılğanlığın hukuki görünümü üzerinde durulacaktır. Anılan kapsamda kırılğanlık kavramını açıklayan felsefi görüşlere odaklanılacak ve sonrasında özellikle insan hakları hukukunda bu kavrama atfedilen değer, AİHM içtihatları doğrultusunda açıklanacaktır. Sonrasında uluslararası koruma ve mülteci hukuku bakımından da önemli ve işlevsel bir kavram olan kırılğanlığın yeniden yerleştirmeye ilişkisi, kadın ve LGBTİ+ mülteciler odağında ortaya konulacaktır.

I. KIRILGANLIĞIN HUKUKİ GÖRÜNÜMÜ

İnsanın gerek psikolojik gerekse fiziksel olarak yara alabileceği gerçeği dikkate alındığında herkesin kırılğan olduğu söylenebilir.²⁸³ İnsanın varoluşuna dair değişmez bir nitelik olan kırılğanlık hali (*vulnerability*)²⁸⁴ insanın yaralanabilir oluşuna vurgu yapar, keza kırılğanlığı ifade eden İngilizce terim *vulnerability* etimolojik köken olarak Latince yara anlamına gelen *vulnus* ve yaralamak anlamına gelen *vulnerare* kelimelerinden türemiştir.²⁸⁵ İnsanın evrensel acı çekme kapasitesiyle ilgili olan kırılğanlık, temelde hem bireyin toplumsal oluşuyla, yani diğer insanlara, topluma ve devlete bağlı oluşuyla, hem de acı ve zararlara açık

²⁸³ GÖTTSCHE, S.: “The Accumulation of Vulnerability Aspects in the Figure of the Migrant: A Theoretical Approach”, içinde Power in Vulnerability A Multi-Dimensional Review of Migrants’ Vulnerabilities (eds. Nicolas Fromm, Annette Jünemann ve Hamza Safouane), Wiesbaden 2021, s. 3; TURNER, B. S.: Vulnerability And Human Rights, Pennsylvania 2006, s. 26.

²⁸⁴ Vulnerability terimi, Türkçe’ye genellikle kırılğanlık olarak çevrilmekte ve literatürde bu şekilde kullanılmaktadır. Fakat vurgulamakta fayda görüyoruz ki kimi yazarlarca yaralanabilirlik, örselenebilirlik, savunmasızlık, hassas grup, dezavantajlı grup, özel ihtiyaç sahibi, ihtiyaçları özelleşen gruplar, korunmaya muhtaç gruplar terimleri de aynı kavramı ifade edecek şekilde kullanılmaktadır. Bu tez kapsamında ise kırılğanlık teriminin kullanılması tercih edilmiştir.

²⁸⁵ TURNER, s. 28; ÖZDEMİR, N.: “Kırılğanlık Kavramı ve Özerklik Değeri Işığında Devletin Sorumluluğu”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 2020, vol. 33, S. 151, s. 362; ANDORNO, R.: “Is Vulnerability The Foundation Of Human Rights?”, içinde Human Dignity of the Vulnerable in the Age of Rights (eds. A. Masferrer ve E. García Sánchez), New York 2016, s. 257.

oluşuyla ilgilidir.²⁸⁶ Kırılğanlığın bu temel tanımından ve değışmez niteliğinden hareketle, her disiplin ve bilim kırılğanlığa farklı ölçülerde değeri atfetmekte ve kendi perspektifinden konuyu incelemektedir.

Bu başlık altında öncelikle kırılğanlık kavramının genel görünümü üzerinde durulacak ve sonrasında ise kırılğanlığın hukuki perspektiften görünümü ve önemi açıklanacaktır.

A. KIRILGANLIK KAVRAMINA GENEL BAKIŞ

Kırılğanlık, kavramsal olarak beşerî eylemlerin ve bilginin dünyayı şekillendirme konusunda gücünün farkına varılması ile ve katı bir kader merkezli hayat anlayışının değışmeye başlaması ile tartışılmaya başlanmıştır.²⁸⁷ Bu kavramsal tartışmalar bakımından, insan hayatının en belirleyici unsuru kırılğanlık kabul edilmiştir. Kırılğanlığın açıklanmasında ve kuramsallaştırılması noktasında ise insanın maddi yapısı, bir başka deyişle insanın bedenselliği temel bir noktadır.²⁸⁸ Bedensellik, her ne kadar felsefe ve politika alanlarında geri planda kalmış bir kavram olsa da insanın zarar ve tehlikelere açık olmasının başat sebebi olması itibariyle kırılğanlığın açıklanmasında büyük rol oynar.²⁸⁹ İnsan, bedensel bir varlık olması itibariyle hem zarar ve tehlikelere açıktır hem de diğer insanlara, topluluklara, devlete ve doğaya bağımlı haldedir. Bir başka ifade ile insan maddi yapısı sebebiyle her türlü tehlikeye ve değışime açıktır ve bu açıklığın ucu bucağı yoktur.²⁹⁰

Kırılğanlık, çoğunlukla üstesinden gelinmesi gereken bir zorluk, yönetilmesi gereken bir risk ve tamamıyla olumsuz bir nitelik olarak görülmektedir.²⁹¹ Fakat aslı itibariyle insana

²⁸⁶ NEAL, M.: “Not Gods But Animals: Human Dignity and Vulnerable Subjecthood”, *Liverpool Law Review*, 2012, vol. 23, S. 3, s. 186-187; ÇELİK, E.: “İnsan Onurundan İnsanın Kırılğanlığına: İnsan Haklarının Temelinde Yatan Kavramları Yeniden Ele Almak” (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2015, s. 75-76.

²⁸⁷ GÖTTSCHE, s. 3-4.

²⁸⁸ ÇELİK, s. 78.

²⁸⁹ ÇELİK, s. 79-80.

²⁹⁰ FINEMANN, M. A.: “The Vulnerable Subject: Anchoring Equality in the Human Condition”, *Yale Journal of Law and Feminism*, 2008, vol. 20, S. 1, s. 9.

²⁹¹ GÖTTSCHE, s. 4.

dair çok temel bir kavram olan kırılğanlığın bu denli menfi ve kaçınılması gereken bir hal olarak görülmesi, toplumu ve insan hayatının temaz ettiği her noktayı daha da zorlaştırır. Aslına bakıldığında kırılğanlık hayatın ve toplumun kaçınılmaz bir gerçeği ve aynı zamanda toplumsal gelişmenin de önemli bir kaynağıdır.²⁹²

B. KIRILGANLIK KAVRAMININ HUKUKTAKİ YANSIMALARI

Birçok düşünür, kırılğanlığın öneminden hareketle bu kavramın hukuki, politik ve sosyal politikaların özünde yer alması gereken temel bir kavram olduğunu ifade etmektedir.²⁹³ Bu bakımdan şüphesiz ki sosyal bilimler kökenli bir kavram olan kırılğanlık, hukuk ve özellikle de insan hakları hukuku ile yakın bir temas içerisindedir.

Bir kırılğanlık tezi ortaya koyan FINEMAN, insan haklarının öznesi olan insana vurgu yaparak bu tezini oluşturur ve kırılğanlığın evrensel ve değişmez niteliğinden yola çıkar.²⁹⁴ Ayrıca kırılğanlığın sosyal adalet ve devletin sorumluluğu kavramlarının merkezinde olması gerektiğini ileri sürer.²⁹⁵ FINEMAN, son derece isabetli bir şekilde kırılğanlığın tipik olarak mağdur olma, yoksunluk hali, bağımlılık ve patolojik durumlar ile ilişkilendirildiği ve olumsuz görüldüğü saptamasını yapar ve bu durumu eleştirir çünkü devletin eşitlik sağlama yükümlülüğü bakımından güçlü bir kavramsal araç olduğunu ifade eder.²⁹⁶

Bu hususta anılması gereken bir başka düşünür ise şüphesiz ki TURNER'dır. Kırılğanlık ve İnsan Hakları isimli çalışmasında TURNER, insanın bedenselliğini sosyal ve politik teorilerin temeline yerleştirerek insan haklarını bedensellik üzerinden temellendirir.²⁹⁷ İnsanın bedenselliğinden kaynaklanan kırılğanlığı sebebiyle, kolektif güvenliğin tesisi için

²⁹² GÖTTSCHE, s. 4-5.

²⁹³ FINEMANN, s. 10-12; TURNER, s. 25, 44-55; GREAR, A.: Redirecting Human Rights: Facing the Challenge of Corporate Legal Humanity, Basingstoke 2010, s. 115.

²⁹⁴ FINEMANN, s. 1.

²⁹⁵ FINEMANN, s. 8; ÇELİK, s. 88-89.

²⁹⁶ FINEMANN, s. 8-9.

²⁹⁷ TURNER, s. 25.

politik kurumların kurulduğu saptamasını yapan TURNER, insanların ortak kırılganlığının insan haklarının temelini oluşturduğunu savunur.²⁹⁸

GREAR da diğer düşünürler gibi, insanın bedenselliğinden kaynaklanan kırılganlığın insan hakları alanında temel bir önemi haiz olduğunu belirtir.²⁹⁹ Ayrıca GREAR, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde düzenlenen hakları, insanda somutlaşan kırılganlığın bir savunması olarak görür ve kırılganlığın merkeze alındığı bir insan hakları sistemi vasıtasıyla hukukun özne olarak kabul ettiği insan ile gerçek ve bedenlenmiş insan arasındaki farkın kapanacağını savunur.³⁰⁰ Bu noktada WALLBANK ve HERRING çarpıcı bir tespit ile hukukun öznesi olan insanın “ayrıcalıklı, varlıklı, sağlıklı, yetişkin erkek” olduğu tespitini yapar.³⁰¹

Sunulmak istenen bu kısa kuramsal çerçeve dahilinde son bir nokta, insan onuruna dairdir. İnsan onuru kavramı, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ile evrensel hukuk dilinde benimsenmiştir.³⁰² Uluslararası hukukta açıkça belirtildiği üzere, insan haklarının insanın doğuştan gelen onurunun tanınması olduğu kabul edilir.³⁰³ Kimi yazarlara göre, insan onurunun çağrıştırdığı yüce ve kutsal bütünlük yanında kırılganlığın bir bakıma menfi ve hassas görüntüsü çatışır görünmektedir.³⁰⁴ ANDORNO, insanın kırılganlığının ancak ve ancak insanın doğuştan gelen bir değere sahip olduğu varsayıldığında insan hakları ile alakalı hale gelebileceğini ve hem insan onurunun hem de kırılganlığın insan hakları için farklı rollere sahip iki esas olduğunu ileri sürer.³⁰⁵

²⁹⁸ TURNER, s. 1, 113.

²⁹⁹ GREAR, s. 114-116.

³⁰⁰ GREAR, s. 143, 205.

³⁰¹ WALLBANK, J./HERRING, J.: “Introduction: Vulnerabilities, Care and Family Law”, içinde Vulnerabilities, Care and Family Law (eds. Julie Wallbank ve Jonathan Herring), Oxon 2014, s. 12, ÖZDEMİR, s. 371.

³⁰² ÇELİK, s. 13, 25.

³⁰³ ANDORNO, s. 8.

³⁰⁴ ÇELİK, s. 85.

³⁰⁵ ANDORNO, s. 7.

Her ne kadar kırılganlık, anılan düşünürler tarafından ontolojik bir kavram olarak bütün bireyleri ifade eder şekilde kullanılsa da çoğu kez bu kavram, belirli bireyleri ve grupları ifade edecek biçimde kullanılır.³⁰⁶ Bu kullanım asıl itibarıyla kırılganlığın tasnifi ile ilgilidir. Şöyle ki herkesin bedensellik sebebiyle değişmez nitelikteki kırılganlığı, evrensel kırılganlık veya geniş anlamda kırılganlık olarak adlandırılırken yalnızca belli grupların özel durumları göz önünde bulundurularak tespit edilen kırılganlık hali ise dar anlamda kırılganlık olarak adlandırılmaktadır. İfade edilmesi gerekir ki evrensel kırılganlık, insan haklarının teorisinde tartışılrsa dahi bu tartışmaların güncel hukuk uygulamalarına etki ettiğini söylemek zordur.³⁰⁷

Dar anlamda kırılganlık ile ilgili sorulması gereken belki de en önemli soru, kimlerin ve hangi grupların kırılgan kabul edilmesi gerektiği ve bu tespitin hangi objektif kriterler üzerinden yapılması gerektiğine dairdir. Bu soruların cevaplanması, tespit edilecek kişi ve gruplara koruma sağlanması bakımından bilhassa insan hakları hukuku özelinde çok önemlidir.³⁰⁸

Genellikle özel destek, yardım veya koruma ihtiyacı içerisindeki insanları tanımlamak için kullanılan kırılganlık, uluslararası insan hakları hukuku bakımından yaş, cinsiyet, etnik köken, sağlık, fiziksel yetenek, özgürlük durumu veya diğer yasal statü üzerinden yapılan bir değerlendirme ile tespit edilmektedir.³⁰⁹ Ancak bu değerlendirmenin uluslararası hukuk açısından pozitif bir temeli olduğu söylenemez, nitekim uluslararası hukuk metinleri kırılganlığın tespiti için ne açık bir tanım yapmış ne de kırılgan grupları kesin bir ifade ile tespit etmiştir.³¹⁰ Böylesi bir tanımın olmamasının olumsuzluğu açıktır. Ancak sınırlayıcı bir tanımın

³⁰⁶ ANDORNO, s. 2; GÖTTSCHE, s. 32.

³⁰⁷ ÇELİK, s. 99.

³⁰⁸ ANDORNO, s. 2; ÇELİK, s. 88.

³⁰⁹ GÖTTSCHE, s. 33; MORAWA, s. 141.

³¹⁰ MORAWA, A. H. E.: “Vulnerability' as a Concept in International Human Rights Law”, Journal of International Relations and Development, 2002, vol. 10, s. 139; ÇELİK, s. 100.

olmaması sebebiyle günümüzde değişkenlik göstermekle birlikte kırılgan gruplara ilişkin geniş bir kategori yelpazesi mevcuttur.³¹¹

Kırılgan grupların tespitini doğrudan düzenleyen veya hangi grupların kırılgan olarak kabul edilmesi gerektiğini ifade eden herhangi bir uluslararası sözleşme bulunmamakla beraber, çeşitli kırılgan gruplara yönelik ve bu grupların haklarını düzenleyen birçok sözleşme mevcuttur. İstanbul Sözleşmesi olarak da anılan Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi, Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Cenevre Sözleşmesi, Çocuk Hakları Sözleşmesi ve Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin İnsan Hakları Sözleşmesi bu sözleşmelerin temel örnekleridir.

Genellikle kırılgan grup olarak kabul gören gruplar şöyledir: kadınlar, hamile kadınlar, çocuklar, mülteciler ve sığınmacılar, göçmenler, vatansızlar, azınlıklar, LGBTİ+'lar, engelli bireyler, yerli halklar, yaşlılar, göçmen işçiler, tutuklu ve hükümlüler, Romanlar, evsizler, ekonomik olarak dezavantajlılar, ruhsal bozukluk ile yaşayanlar, kronik hastalık ile yaşayanlar, HIV ile yaşayanlar.³¹²

Görüldüğü üzere kırılgan gruplara dair yelpaze bir hayli geniştir. Bağlamsal olarak bu yelpazeden çeşitli grupların çıkarılması mümkün olduğu gibi bu yelpazeye farklı kırılgan grupların eklenmesi de mümkündür. Kırılgan grupları kategorize eden birçok metinde, sayılan grupların sonunda “diğer” ifadesinin olduğu görülmektedir. Bu metinlerdeki genel amaç, sınırlı sayımın doğurabileceği olumsuzluklardan kaçınmak ve kategorileri mümkün olduğunca geniş tutarak ihtiyaçlara cevap verecek nitelikte bir düzenleme ortaya koymaktır.³¹³

³¹¹ MORAWA, s. 140.

³¹² UN: Vulnerable Groups, < <https://www.un.org/en/fight-racism/vulnerable-groups> > (E.T. 23.08.2022); ICELANDIC HUMAN RIGHTS CENTER: Human Rights Protection of Vulnerable Groups, < <https://www.humanrights.is/en/human-rights-education-project/human-rights-concepts-ideas-and-fora/the-human-rights-protection-of-vulnerable-groups> > (E.T. 23.08.2022).

³¹³ MORAWA, s. 141.

Açıklananlar ışığında, dar anlamıyla kırılabilirlik mutlak bir niteliği haiz değildir. Sayılan grupların kırılabilirliği veya kırılabilirliğinin şiddeti değişkenlik gösterebilmektedir. Mutlak olmaması ve değişkenlik göstermesi sebebiyle kırılabilirlik, değersiz ve işlevsiz bir kavram olarak değerlendirilmemelidir. Aksine, kırılabilir gruplar metodolojisi ortak ihtiyaçları olan kimselere yönelik korumanın artırılmasına doğrudan hizmet etmektedir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra insan haklarının kuramsal alandan çıkıp uygulama alanına girmesiyle başlayan süreçte Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve ek protokolleri ile üye devletlerin yüklenildiği taahhütlere uymasını sağlamak amacıyla bir denetim ve koruma mekanizması olarak kurulmuştur.³¹⁴ Bu çerçevede, AİHM içtihatları hem zaman içerisinde gelişen ve büyüyen Avrupa insan hakları sisteminin anlaşılması için hem de AİHM kararlarının taraf devletler için bağlayıcı nitelikte olması bakımından büyük önemi haizdir.³¹⁵

Kırılabilirlik hali aslı itibariyle AİHM'ne yabancı bir kavram veya nitelendirme değildir. Örneğin, Mahkeme 1996 yılında verdiği *Aksoy v. Turkey* kararında işkence mağdurlarının kırılabilir durumda olduklarını hüküm altına almış ve 2000 yılında verdiği *Salman v. Turkey* kararında ise gözaltındaki kişilerin kırılabilir bir durumda olduklarını belirterek resmi makamların bu kişileri korumaları gerektiğini belirtmiştir.³¹⁶ *C.A.S. and C.S. v. Romania* kararında ise “genç insanların kırılabilirliği” ifadesini kullanmıştır.³¹⁷ Mahkeme diğer bazı kararlarında ise üreme sağlığı açısından riskli olan kadınlar, göstericiler, gazeteciler, çocuklar

³¹⁴ KARAMAN, E.: “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Kararlarının Yerine Getirilmemesinden Doğan Sorumluluk”, İÜHFM, 2014, vol. 72, S. 1, s. 411.

³¹⁵ KARAMAN, s. 412-413.

³¹⁶ *Aksoy v. Turkey*, App. No. 21987/93, 18.12.1996, para. 98; *Salman v. Turkey*, App. No. 21986/93, 27.06.2000, para. 99.

³¹⁷ *C.A.S. and C.S. v. Romania*, App. No. 26692/05, 20.03.2012, para. 81.

ve sağığı bozulmuş kişiler bakımından kırılğanlığı tespit etmiştir.³¹⁸ Görüldüğü üzere, Mahkeme içtihatlarında belirtilen kırılğanlık, istisnai ve çoğunlukla grup odaklıdır.³¹⁹

“Kırılğan grup” kavramına dair AİHM’nin ilk kararı, 18.01.2001 tarihli *Chapman v. The United Kingdom*’dır.³²⁰ Kırılğan grup kavramının Avrupa coğrafyasında, bir anlamda pozitif hukuk sahnesine çıktığı bu ilk karar, kendi arazisi üzerinde karavanında yaşamak isteyen bir Roman olan *Chapman*’ın izni olmaması gerekçesiyle para cezasına çarptırılmasıyla ilgilidir. *Chapman* özel hayatına ve aile hayatına saygı hakkının, adil yargılanma hakkının, ayrımcılık yasağıının ve mülkiyet hakkının ihlal edildiği iddiasındadır. Her ne kadar dava başvuran lehine sonuçlanmamış ve kırılğanlık kararın oluşturulmasında kilit bir rol oynamamış olsa da kırılğanlığa dair önemli bir belirleme yapılmıştır.³²¹ Şöyle ki Mahkeme, “*Romanların azınlık olarak kırılğan durumu hem ilgili düzenleyici planlama çerçevesinde hem de belirli durumlarda karara varılırken ihtiyaçlarına ve farklı yaşam tarzlarına özel bir önem verilmesi gerektiği anlamına gelir.*” belirlemesini yaparak Romanları kırılğan grup olarak tespit etmiş ve kırılğanlık halinin hukuken dikkate alınması gerekliliğini hüküm altına almıştır.³²² Ayrımcılık yasağına dair 2005 yılında verilmiş olan *D.H. and Others v. The Czech Republic* kararında, kırılğan gruplara dair içtihat daha net olarak görünür olmuş ve Mahkeme, Romanların kırılğan bir grup olmaları sebebiyle ihtiyaçlarına ve yaşam tarzlarına özel önem verilmesi gerektiğini tekrarlamıştır.³²³

³¹⁸ BOSSUYT, s. 721.

³¹⁹ ÇELİK, s. 104.

³²⁰ *Chapman v. The United Kingdom*, App. No. 27238/95, 18.01.2001.

³²¹ PERONI, L./TIMMER, A.: “Vulnerable groups: The Promise of an Emerging Concept in European Human Rights Convention Law”, *International Journal of Constitutional Law*, 2013, vol. 11, S. 4, s. 1063; KIM, S. Y.: “Les Vulnérables : Evaluating The Vulnerability Criterion in Article 14 Cases by the European Court of Human Rights”, *Legal Studies*, 2021, vol. 41, S. 4, s. 621.

³²² *Chapman v. The United Kingdom*, para. 96.

³²³ *D.H. and Others v. The Czech Republic*, App. No. 57325/00, 13.11.2007, para. 181; ARNARDOTTIR, O. M.: “Vulnerability under Article 14 of the European Convention on Human Rights”, *Oslo Law Review*, 2017, vol. 4, S. 3, s. 157-158; KIM, s. 621. Ayrıca bkz. Oršuš and Others v. Croatia, App. No. 15766/03, 16/03/2010, para. 147-148; *V.C. v. Slovakia*, App. No. 18968/07, 08.11.2011, para. 146, 179.

Yıllar içinde Mahkeme'nin kırılmalık tespitleri de çeşitlenmiştir. 2009 yılında Mahkeme'nin *Opuz v. Turkey* kararı bu bakımdan önemlidir. Aslı itibariyle devletin aile içi şiddetteki koruyucu rolüne dair verilmiş olan kararda, Mahkeme başvurucuyu “devletin korumasına ihtiyaç duyan kırılmalık kişiler grubuna dahil” olarak değerlendirmiştir ve bu değerlendirmesini yaparken başvurucunun maruz kaldığı şiddeti, muhtemel şiddet riskini ve başvurucunun sosyal koşullarını dikkate almıştır.³²⁴ Vurgulamak gerekir ki Mahkeme bu tespitinde, başvurucunun Türkiye'nin Güneydoğu bölgesinden geliyor olmasını da göz önünde bulundurmuş ve bu bölgedeki kadınların kırılmalık durumunu da belirtmiştir. Kararında Mahkeme, kadınları doğrudan bir kırılmalık grup olarak ele almamış fakat başvuru özelinde içinde bulunduğu şart ve koşulları dikkate alarak kırılmalıklığı tespit etmiştir.³²⁵ Mahkeme'nin toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılık ile ilgili başvurularda uygulaması kırılmalık grup anlayışından ziyade bireysel kırılmalıklığa dayalıdır.³²⁶ Ayrıca Mahkeme, 2014 yılında verdiği *Rumor v. Italy* kararında da başvuru bakımından kırılmalıklığı tespit etmiş ve özellikle çocuklar ile diğer kırılmalık bireylerin devletin korumasına mazhar olduklarının altını çizmiştir.³²⁷

2010 yılında verilen *Alajos Kiss v. Hungary* kararında Mahkeme, bu kez zihinsel engellileri toplum içerisinde kırılmalık bir grup olarak nitelemiştir.³²⁸ Manik depresyon sebebiyle kısmi vesayet altına alınan başvuru, Macaristan Anayasası'nın ilgili hükmü dolayısıyla oy verme hakkından yoksun kalmıştır. Seçmen listesinde adının olmadığını fark eden başvuru, Macaristan Mahkemelerine başvurmuş fakat mahkeme başvuruyu reddetmiştir. Başvuruyu inceleyen AİHM, başvurucunun serbest seçim hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir. Mahkeme, kısmi vesayet altındaki herkesin oy hakkından mahrum bırakılmasını kabul

³²⁴ *Opuz v. Turkey*, App. No. 33401/02, 09.06.2009, para. 160.

³²⁵ ÇELİK, s. 106.

³²⁶ ARNARDOTTIR, s. 161.

³²⁷ *Rumor v Italy*, App. No. 72964/10, 27.05.2014, para. 58-60.

³²⁸ *Alajos Kiss v. Hungary*, App. No. 38832/06, 20.05.2010.

edilebilir takdir yetkisi/alanı (takdir marjı) sınırları dahilinde görmemiş ve temel haklar üzerindeki bir sınırlandırmanın, zihinsel engelliler gibi geçmişte ciddi ölçüde ayrımcılığa uğramış toplumdaki kırılgan bir gruba uygulanması halinde, devletin takdir alanının önemli ölçüde daralacağına ve somut olay ekseninde devletin söz konusu hakkı sınırlandırma için çok güçlü nedenlere sahip olması gerektiğine hükmetmiştir.³²⁹

2011 yılında verilen *Kiyutin v. Russia* kararında ise Mahkeme, geçmişteki önyargı ve damgalamaları dikkate alarak HIV ile yaşayan kişilerin de kırılgan grup olduğunu hüküm altına almış ve devletlerin, kişileri HIV statülerin göre farklı muameleye tabi tutan tedbirleri alma konusunda dar bir takdir yetkisini haiz bulunduklarının kabulü gerektiğine hükmetmiştir.³³⁰ Ayrıca bu kararında Mahkeme, önemli ölçüde ayrımcılığa maruz kalmış bir kırılgan grup için geçerli olan temel haklara yönelik bir kısıtlamanın varlığı halinde devletin takdir yetkisinin oldukça dar olması gerektiğini ve söz konusu kısıtlamalar için de çok ağır gerekçelerin mevcut olması gerektiğine hükmetmiştir.³³¹ Vurgulamak gerekir ki Mahkeme bu kararında; cinsiyet, ırk veya etnik köken, cinsel yönelim ve engelliliği potansiyel olarak kırılgan gruplarla ilgili ayrımcılık gerekçeleri olarak açıkça sıralamıştır.³³² Mahkemenin bu gerekçeleri sayarak yeni kırılgan gruplar ihdas edip etmediği ise anlaşılır değildir.

M.S.S. v. Belgium and Greece kararında ise Mahkeme, başvurucunun sığınmacı statüsü sebebiyle kırılgan grup mensubu olduğunu ve dolayısıyla özel koruma ihtiyacı içerisinde olduğunu belirtmiştir.³³³ Kabil'i terk edip Yunanistan'dan Avrupa Birliği'ne girerek Belçika'da sığınma başvurusu yapan M.S.S. Dublin Tüzüğü hükümlerine uygun şekilde Yunanistan'a transfer edilmiştir. Yunanistan'da elverişsiz koşullarda gözetim altında kalan

³²⁹ *Alajos Kiss v. Hungary*, para. 42

³³⁰ *Kiyutin v. Russia*, App. No. 2700/10, 10.03.2011, para. 63-64. Aynı yöndeki başka bir karar için bkz. *Novruk And Others v. Russia*, App. Nos. 31039/11, 48511/11, 76810/12, 14618/13, 13817/14, 15.06.2016.

³³¹ *Kiyutin v. Russia*, para. 63.

³³² *Kiyutin v. Russia*, para. 63.

³³³ *M.S.S. v. Belgium and Greece*, App. No. 30696/09, 21.01.2011, para. 251.

M.S.S. daha sonra hiçbir destek almaksızın sokaklarda yaşamaya mahkûm olmuştur. Başvurucu yaşam hakkı, işkence yasağı ve etkili başvuru hakkının ihlal edildiği iddiasıyla Belçika ve Yunanistan aleyhine başvuruda bulunmuştur. Mahkeme, sığınmacıların da özel koruma ihtiyacı içerisindeki bir kırılgan grup olduğu tespitini yaparak ihlal kararı vermiştir.

Böylelikle Mahkeme 2010 ve 2011 yıllarında verdiği kararları ile Romanları, zihinsel engelli bireyleri, sığınmacıları ve HIV ile yaşayanları kırılgan grup olarak belirlemiştir.³³⁴

2016 yılında verilen *O.M. v. Hungary* kararı hem uluslararası korumaya hem de kırılganlığa dair olması bakımından önemlidir.³³⁵ Cinsel yönelimi sebebiyle menşe ülkesi İran'dan kaçarak Macaristan'a düzensiz yoldan giren ve mülteci statüsünün tanınması talebiyle Macar resmi makamlarına başvuran *O.M.*, kimliği ve vatandaşlığı netleştirilemediği için idari gözetim altına alınmıştır. Macaristan'da azami idari gözetim süresi, karar idari otorite tarafından alındığı takdirde 72 saattir. Macar otoritesi, yerel mahkemeye başvurarak gözetim süresinin arttırılmasını talep etmiş ve mahkeme talebi kabul etmiştir. Yerel mahkeme kararında, *O.M.*'nin düzensiz yollarla geldiğini, Macaristan ile herhangi bir bağlantısı veya geçim kaynağı olmadığını hüküm altına almış ve idari gözetim dışındaki diğer tedbirlerin uygulanabilir olmadığına karar vermiştir. Fakat yerel mahkeme kararında, başvurucunun bireysel durumuna veya cinsel yönelimine herhangi bir atıf yapılmamıştır. Bir süre sonra, Macar otoritesi gözetimin uzatılması için tekrar yerel mahkemeye başvurmuş fakat yerel mahkeme, bu talebi gözetimin sığınmacının sorumlu tutulamayacağı gecikmeler sebebiyle uzatılamayacağına ve gözetimin devamını gerektiren herhangi bir gerekçe belirtilmediğine hükmederek reddetmiştir. Akabinde, *O.M.* hakkındaki gözetim sona erdirilmiş ve mülteci

³³⁴ **BOSSUYT, M.:** "Categorical Rights And Vulnerable Groups: Moving Away From The Universal Human Being", The George Washington International Law Review, 2016, vol. 48, S. 4, s. 726; **PERONI/TIMMER,** s. 1064.

³³⁵ *O.M. v. Hungary*, App. No. 9912/15, 05.07.2016; **SIĞINMACILAR ve GÖÇMENLER DAYANIŞMA DERNERĞİ:** Özel İhtiyaç Sahiplerinin Korunması El Kitabı, Ankara 2022, s. 238.

statüsü tanınmıştır. Başvurucu, özgürlük ve güvenlik hakkının ihlal edildiği iddiasıyla AİHM'ne başvurmuştur. Mahkeme, kararında statü belirleme sürecine dair ihlalleri ortaya koymuştur. Ayrıca idari otoritelerin, menşe ülkesinde bir kırılgan gruba mensup olduğunu iddia eden sığınmacının yerleştirilmesi sırasında sığınmacıyı menşe ülkesini terke zorlayan kötü durumların yeniden oluşturabilecek hal ve şartlardan kaçınmak için gerekli özeni göstermeleri ve tedbirleri almaları gerektiğini belirtmiştir.³³⁶ Somut olayda ise başvurunun diğer sığınmacılar arasında güvende olup olmayacağını tespit edilmediğini ve başvurunun bireysel koşulları hakkında yeterli mülahazanın mevcut olmadığını belirtmiştir. Sonuç olarak ise Mahkeme ihlal kararı vermiştir. Ancak belirtmek gerekir ki Mahkeme, kararında doğrudan bir kırılgan grup tespiti yapmamış yalnızca başvurunun menşe ülkesinde bir kırılgan gruba mensup olduğu iddiasına hukuken bir değer atfetmiştir.

Ayrıca Mahkeme'nin LGBTI+'lara yönelik verdiği kararların tahlili de bu noktada önemlidir. AİHM, *Kiyutin v. Russia* kararında, genel olarak yerleşik kırılgan grup içtihadını açıklarken eşcinsellerin de kırılgan grup olduklarını belirtmiştir.³³⁷ *Identoba and Others v. Georgia* kararında Mahkeme, Gürcistan'daki LGBT+ topluluğuna yönelik kamu düşmanlığının tarihini göz önünde bulundurarak başvuru konusu olay dahilinde kırılgan topluluk ifadesine başvurmuştur.³³⁸ 2016 yılında verilen *M.C. and A.C. v. Romania* kararında ise kırılgan bireylerin etkili korunmaya layık oldukları ve Romanya'daki LGBTI+ topluluğunun olumsuz tutumlara maruz kalmaları sebebiyle güvencesiz oldukları belirtilmiştir.³³⁹ Her ne kadar ARNARDOTTIR tarafından AİHM kararları ile çizilen çerçeve değerlendirildiğinde LGBTI+'ın kırılgan grup olarak kabulünün "güvenli" olduğu ifade edilse de AİHM'nin bu konuyla ilgili açık bir ifadesinin olmaması sebebiyle bu kabul teyide muhtaçtır.³⁴⁰ Ayrıca

³³⁶ *O.M. v. Hungary*, para. 53.

³³⁷ *Kiyutin v. Russia*, para. 48.

³³⁸ *Identoba and Others v. Georgia*, App. No. 73235/12, 12.05.2015, para. 72.

³³⁹ *M.C. and A.C. v. Romania*, App. No. 12060/12, 12.04.2016, para. 114, 118.

³⁴⁰ ARNARDOTTIR, s. 163. Benzer bir diğer görüş için bkz: PERONI/TIMMER, s. 1070.

Mahkeme, son yıllarda verdiği *Gas and Dubois v. France*, *Zhdanov and Others v. Russia*, ve *Aghdgomelashvili and Japaridze v. Georgia* gibi başvurucunun cinsel yönelimleri sebebiyle ayrımcılığa maruz kaldıklarını ortaya koyduğu kararlarında kırılğan grup mensubiyetine dair açık bir ifadede bulunmamıştır.³⁴¹

Kırılğanlık ve kırılğan grup kavramları her ne kadar benzer olsalar da Mahkeme'nin içtihatları dikkatle incelendiğinde, kırılğanlığın ve bir terim olarak “kırılğan grup” ifadesinin anlam ve sonuçlarının farklı olduğu anlaşılmaktadır.³⁴² Mahkeme birçok kararında başvurucunun kırılğanlığını tespit etmiş ve bu tespite hukuki sonuç bağlamıştır. Kırılğan grup kavramı ise nadir ve istisnai olarak yalnızca Romanlar, zihinsel engelli bireyler, sığınmacılar ve HIV ile yaşayanlar için kullanılmıştır ve bu bakımdan Mahkeme, kırılğanlığı ve kırılğan grup mensubiyetini birbirinden farklı amaç ve saptamalarla kullanmaktadır.

Kırılğan grup terimi ile Mahkeme, içtihatları vasıtasıyla kırılğan grup olarak belirlediği gruplara mensup başvuruçular için *prima facie* kırılğanlığı kabul etmektedir. Mahkeme her ne kadar kırılğan grupların tespitine dair açıkça bir kriter belirlememişse de içtihatlarında tespiti dair uyguladığı yöntemin üç temel niteliği mevcuttur: ilişkisellik (*relational*), belirlilik/özellik (*particular*) ve zarar temelli olma (*harm-based*).³⁴³ İlişkisellik, Mahkeme'nin kırılğanlığın yalnızca bireyin kendisinde değil bireyin içinde bulunduğu sosyal koşulları da göz önünde bulundurarak tespit etmesini ve bir grubun kırılğanlığının tarihsel, toplumsal ve kurumsal etkilerle şekillendirilmesini ifade eder.³⁴⁴ Belirlilik ise kişinin kırılğanlığının grup temelli deneyimler ile şekillenmiş olmasıdır.³⁴⁵ Bir başka ifade ile

³⁴¹ *Gas and Dubois v. France*, App. No. 25951/07, 15.03.2012; *Zhdanov and Others v. Russia*, App. Nos. 12200/08, 35949/11, 58282/12, 16.07.2019; *Aghdgomelashvili and Japaridze v. Georgia*, App. No. 7224/11, 08.10.2020.

³⁴² BAUMGARTEL, M.: “Facing the Challenge of Migratory Vulnerability in the European Court”, Netherlands Quarterly of Human Rights, 2020, vol. 38, S.1, s. 16.

³⁴³ O'BOYLE, M.: The Notion of “Vulnerable Groups” in the Case Law of the European Court of Human Rights, Strasbourg 2016, s. 2; PERONI/TIMMER, s. 1064; ÇELİK, s. 107.

³⁴⁴ PERONI/TIMMER, s. 1064; ÇELİK, s. 107.

³⁴⁵ PERONI/TIMMER, s. 1064.

Mahkeme, kimi gruplara sosyal gruplara mensup kişilerin, toplumdaki diğer bireylerden daha kırılgan olduğu gerçeğini gözetmektedir. Keza Mahkeme'nin birçok içtihadında doğrudan “kırılgan grup” ıstılahını kullanmak yerine kırılganlığı niteleyecek şekilde “bilhassa kırılgan olan gruplar” (*particularly vulnerable groups*) ıstılahını tercih etmesi de bu durumu doğrular niteliktedir.³⁴⁶ Nihayet zarar temelli olma ise kırılganlıktan dolayı bir zarar görme tehlikesi altında olmayı ifade eder.³⁴⁷ Kırılgan grupların tespitinde nazara alınan zarar, önyargı ve damgalama şeklinde varit olabileceği gibi özellikle işkence yasağı ile özel hayat ve aile hayatına saygı hakkı bağlamında sosyal dezavantaj ve maddi yoksunluk ile bağlantılı da olabilir.³⁴⁸

Şüphesiz ki AİHM tarafından kullanılan kırılgan grup terminolojisi edebi uğraştan veya salt bir nitelemeden ibaret değildir. AİHM, bu terminoloji ile eşitsizliğin farklı yönlerini daha somut olarak ele alır.³⁴⁹ FREDMAN, AİHM'nin bu terminolojiyi kullanma amacını; kırılgan grupların hayata ve toplumsal yaşama katılımının arttırılması, farklılığa bağlı olan zararın ortadan kaldırılması, dezavantaj döngüsünün kırılması ve damgalanmanın önüne geçilerek onur ve değere dayalı saygının ortaya konulması olarak açıklamaktadır.³⁵⁰

AİHM'nin kırılgan grup tespiti akabinde bu tespite bağladığı sonuç ise değişkenlik göstermektedir. Bu sonuçlardan ilki; işkence yasağı, özel hayat ve aile hayatına saygı hakkı ve eğitim hakkı bağlamında daha belirgin hale gelen kırılgan gruplara yönelik pozitif yükümlülüklerin tesis edilmesidir. AİHM, bu pozitif yükümlülükler ile maddi eşitliğin

³⁴⁶ Burada vurgulamak gerekir ki bu terimin Türkçe'ye çevrilmesi kolay değildir. AİHM, bu terimi kullanarak belirli bir grup mensuplarının bu grup mensubu olmayanlara göre daha kırılgan olduğunun altını çizmektedir. Bu noktada terimin “kırılganlığı özellik arz eden gruplar” olarak çevrilmesi mümkün olmakla beraber bu çeviri de orijinaliyle aynı anlamı şüphesiz ki ifade etmeyecektir.

PERONI/TIMMER, s. 1064.

³⁴⁷ **PERONI/TIMMER**, s. 1064; **ÇELİK**, s. 108.

³⁴⁸ **PERONI/TIMMER**, s. 1065.

³⁴⁹ **PERONI/TIMMER**, s. 1074.

³⁵⁰ **FREDMAN, S.:** Discrimination Law, Oxford, 2011, s. 24-35.

sağlanması amacını güder.³⁵¹ İkinci sonuç ise işkence yasağının kapsamı ile ve özel ve aile hayatına saygı hakkı bağlamında orantılılık ile ilgilidir. Aslı itibarıyla bu sonuç, kişinin maruz kaldığı kötü muamelenin kırılğan grup mensubu olması halinde daha büyük bir boyut kazanması ile ilişkilidir. PERONI ve TIMMER, bu durumu bir büyütece benzeterek kötü muamelenin, kırılğan grup mensubiyeti merceğinden daha büyük görüldüğünün altını çizmiştir.³⁵² Son olarak ise kırılğan grup mensubiyetinin AİHS'nin 14. maddesinde düzenlenen ayrımcılık yasağı açısından takdir marjının daraltmasıdır.³⁵³ Mahkeme, bu hallerde gerekçenin objektif ve makul olarak kabul edilmesi için devletlerin çok ağır gerekçeleri olması gerektiğini belirtmiştir.³⁵⁴

Her ne kadar bir süredir kırılğan grup kavramı AİHM kararlarında kullanılmakta olsa ve dairelerin kararları yoluyla geliştirilse de özellikle Büyük Daire'nin yaklaşımı bu kavrama karşı mesafeli görünmektedir.³⁵⁵ Eleştirileri de beraberinde getiren kırılğan gruplar kavramının kabulü şüphesiz ki zaman içinde daha da olgunlaşarak AİHM kararlarında istikrarlı bir uygulamaya kavuşacaktır.

II. KIRILGANLIĞIN YENİDEN YERLEŞTİRME ÜZERİNDEKİ GÖRÜNÜMÜ

İlk sığınma ülkesindeki hangi mültecilerin yeniden yerleştirme ihtiyacı içerisinde görülmesi gerektiği sorusu, yeniden yerleştirmenin bir uluslararası koruma aygıtı olma işlevi ile yanıtlanmaktadır. Bunun anlamı, üçüncü bir ülkenin korumasına en çok ihtiyaç duyan

³⁵¹ PERONI/TIMMER, s. 1076.

³⁵² PERONI/TIMMER, s. 1079.

³⁵³ PERONI/TIMMER, s. 1080-1082.

³⁵⁴ bkz. *Kiyutin v. Russia*, para. 63.

³⁵⁵ ARNARDOTTIR, s. 169. Benzer bir görüşteki azınlık oyu için ayrıca bkz. *V.M. and Others v. Belgium*, App. No. 60125/11, 17.11.2016.

mültecilerin yeniden yerleştirilmesidir. Üçüncü bir ülkenin korumasına duyulan ihtiyaç, mültecinin ilk sığınma ülkesindeki kırılganlığa işaret eder.

Bu başlık kapsamında yeniden yerleştirme ile kırılganlığın iç içe hali açıklanmadan önce, genel olarak uluslararası koruma ve kırılganlık ilişkisine odaklanılacaktır. Sonrasında ise yeniden yerleştirme ile kırılganlık ilişkisi, büyük ölçüde kadın mülteciler ve LGBTİ+ mülteciler özelinde ele alınarak açıklanacaktır.

A. GENEL OLARAK ULUSLARARASI KORUMA VE KIRILGANLIK

Kırılganlık, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin ortaya koyduğu mülteci tanımında yer almamaktadır ve ayrıca Sözleşme'nin diğer maddelerinde de kendine yer bulmuş bir kavram değildir.³⁵⁶ Bu açıdan 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin kırılganlığa devletler açısından sorumluluk ve Sözleşme'nin kapsamına girenler için doğrudan doğruya hak doğuracak bir sonuç bağlamadığı açıktır.

Kırılganlık kavramının mülteci tanımının yorumlanmasında rol oynayabileceği kabul edilmektedir.³⁵⁷ Mülteci tanımında yer alan “haklı nedenlere dayanan zulüm korkusu” mülteci statüsünün tanınmasına dair düzenlenmiş olan en temel ölçüttür.³⁵⁸ Haklı nedenlere dayanan korku ifadesi, objektif ve subjektif unsura dayanan ikili bir yapı olarak ele alınmakta olup tanımdaki “zulüm” subjektif bir hali nitelerken “haklı nedenler” ise subjektif unsurun objektif bir temelde ele alınması gerekliliğini ortaya koyar.³⁵⁹ Bu subjektif unsurun yorumlanması, bireyin psikolojik yapısından ayrılmaz bir niteliktedir ve bireyin muhtelif faktörler sebebiyle

³⁵⁶ FREEDMAN, Protecting Women, s. 5.

³⁵⁷ HASSOURI, P.: “Vulnerable by Category: A Critical Assessment of Constructions of Vulnerability in International Refugee Law” içinde Power in Vulnerability A Multi-Dimensional Review of Migrants' Vulnerabilities (eds. Nicolas Fromm, Annette Jünemann ve Hamza Safouane), Wiesbaden 2021, s. 35.

³⁵⁸ ÖZTÜRK, s. 207.

³⁵⁹ UNHCR: Handbook on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status under the 1951 Convention and the 1967 Protocol relating to the Status of Refugees, Geneva 2019, < <https://www.unhcr.org/publications/legal/5ddfdcd47/handbook-procedures-criteria-determining-refugee-status-under-1951-convention.html> > (E.T. 01.04.2022), s. 19; ÖZTÜRK, s. 208.

zulme karşı daha kırılgan olması ve/veya zulmü farklı şekilde deneyimlemesinin göz önünde bulundurulmasını zorunlu kılar.³⁶⁰ Ayrıca kırılganlığın mülteci tanımının yorumlanmasındaki bir başka rolü, zulüm ihtimali ile bağlantılı olması gereken nedenlerden “belirli bir sosyal gruba mensubiyet” ile ilgilidir. Sözleşmeye has bir neden olarak kabul edilen ancak sözleşmede açıkça tanımlanmamış olan “belirli bir sosyal gruba mensubiyet” kavramının yorumlanmasında, birbiriyle ilişkili olan değiştirilemez nitelikler yaklaşımı ve sosyal algı yaklaşımı kullanılmaktadır.³⁶¹ Bu iki yaklaşım vasıtasıyla, “belirli bir sosyal gruba mensubiyet” unsuru değerlendirilirken kırılganlık ve kırılgan gruplar kavramları öne çıkmaktadır.³⁶² Ayrıca şüphesiz ki zulüm ihtimali ile bağlantılı olması gereken diğer nedenler olan ırk, din, milliyet ve siyasi düşüncenin de değerlendirmesi ve yorumlanmasına da kırılganlık ve kırılgan grup kavramları hizmet etmektedir. Mülteci tanımının yorumlanmasına ve değerlendirilmesine hizmet eden kırılganlık kavramı, mülteci koruma rejimi içinde de merkezi bir konum teşkil etmeye başlamıştır.³⁶³

Korunma ihtiyacı perspektifinden değerlendirildiğinde, bireyin temel haklarını ikame etme görevi görmesi sebebiyle sığınma kavramı da kırılganlık ve kırılgan gruplar kavramı ile yakınlık gösterecektir. Keza AİHM de *M.S.S. v. Belgium and Greece* kararında, sığınmacıların korunma ihtiyacı içerisinde olan imtiyazsız ve bilhassa kırılgan bir grup olduklarına hükmetmiştir.³⁶⁴ Mezkûr karardaki, mülteciler ve kırılganlık ile ilgili bütün makalelerde üstünde durulan kısmen mutabık kısmen karşı görüşteki Hakim Sajo’nun görüşünün incelenmesi bir hayli önemlidir. Hakim Sajo, sığınmacıların kırılgan grup olarak kabulünün, AİHM’nin bu konudaki içtihatlarıyla çelişir nitelikte olduğunu ifade etmiştir. Sığınmacıların sosyal olarak dışlanmalarına yol açan kalıcı sonuçları olan önyargıya tarih

³⁶⁰ HASSOURI, s. 35.

³⁶¹ ÖZTÜRK, s. 275-280.

³⁶² HASSOURI, s. 36.

³⁶³ HASSOURI, s. 32.

³⁶⁴ *M.S.S. v. Belgium and Greece*, para. 251.

boyunca maruz kalmadıkları ve sığınmacıların bu bakımdan homojen bir grup olarak kabulünün mümkün olmadığı belirtilmiştir. Hakim Sajo'nun kısmen mutabık kısmen karşı görüşü, kimi yazarlarca kırılğan gruplar arasında statülerinin tanınması açısından rekabet yaratabileceği için eleştirilmiş kimi yazarlarca ise AİHM'nin kırılğan grup içtihadının sınırlandırılabilmesi bakımından önemli görülmüştür.³⁶⁵ Kanaatimizce de Mahkeme'nin özel bir terminoloji ve neredeyse bir statü olarak ihdas ettiği kırılğan gruplar kavramı ve kırılğan grupların tespiti için Mahkeme'nin kullandığı yöntem göz önüne alındığında, sığınmacıların kırılğan grup sayılması tutarlı olarak görülmemektedir. Fakat sığınmacıların kırılğan oldukları doğrultusundaki haklı ve genel kabulünün Mahkeme içtihadına yansımaları şüphesiz ki olumludur.

Ayrıca mültecilerin ve sığınmacıların homojen bir grup olmadıkları hem Hakim Sajo'nun mezkûr kısmi muhalefet şerhinde hem de doktrinde ifade edilen bir savdır. Keza bu sav çoğunlukla gerçeği yansıtmaktadır. Hem kitlesel hem bireysel sığınma hallerinde, bireyler birçok açıdan çeşitlilik gösterir. Bir başka ifadeyle her sığınmacının ve mültecinin öyküsü bambaşkadır. Fakat şüphesiz ki bu birbirinden farklı öykülerin ortak noktası, menşe ülkenin ulusal korumasından mahrumiyet halidir. Bu mahrumiyet halinin merkezi ve önemli niteliği, sığınmacıların ve mültecilerin homojen olmayan bir kırılğan grup olarak tanınmaları için yeterlidir.

UNHCR ise kırılğanlığa belirli risklere yüksek düzeyde maruz kalma, bu risklere karşı kendini savunamama ve bu risklerin olumsuz sonuçlarıyla başa çıkamama olarak geniş bir tanım yapmıştır.³⁶⁶ Fakat çeşitli projeler kapsamında kırılğanlığın farklı tanımları ile karşılaşmak da mümkündür. Örneğin VAF – Vulnerability - Models and Thresholds

³⁶⁵ PERONI/TIMMER, s. 1072; BAUMGARTEL, s.22; ÇELİK, s. 108; BRANDL, U./CZECH, P.: “General and Specific Vulnerability of Protection-Seekers in the EU: Is there an Adequate Response to their Needs?”, içinde Protecting Vulnerable Groups (eds. Francesca Ippolito ve Sara Iglesias Sánchez), Oregon 2015, s. 250.

³⁶⁶ BEIRENS/FRATZKE, s. 18.

kapsamında kırılğanlık, Suriyeli mültecilerin zarara açık olması, temel ihtiyaçlarının karşılanamaması, temel hizmetlere erişimlerinin sınırlı olması, gıda güvensizliği ve bunların zararlı sonuçlarıyla başa çıkamama hali olarak tanımlanmıştır.³⁶⁷

6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda ise kırılğanlık, “Özel ihtiyaç sahipleri” kenar başlıklı 67. maddede düzenlenmiştir. Mezkûr hükme göre özel ihtiyaç sahibi kişilere Kanun'un üçüncü kısmında düzenlenen hak ve işlemlerde öncelik tanınacaktır. Kimlerin özel ihtiyaç sahibi olduğu ise Kanun'un 3. maddesinin 1. fıkrasının (I) bendinde düzenlenmiştir. Hükme göre başvuru sahibi ile uluslararası koruma statüsü sahibi kişilerden; refakatsiz çocuk, engelli, yaşlı, hamile, beraberinde çocuğu olan yalnız anne ya da baba veya işkence, cinsel saldırı ya da diğer ciddi psikolojik, bedensel ya da cinsel şiddete maruz kalmış kişiler özel ihtiyaç sahibi kişilerdir. Anılan hükmün lafzı, özel ihtiyaç sahiplerinin sınırlı sayıda kabul edilmesi ve dolayısıyla özellikle hasta ve LGBTİ+ mültecilerin özel ihtiyaç sahibi kabul edilmemesi riskini barındırmaktadır. Bu hükmün, niteliği gereği teleolojik yoruma tabi tutularak hükümde açıkça sayılmayan gruplar için de uygulanabileceği kanaatindeyiz.

Vurgulamak gerekir ki günümüzde kırılğanlık kavramı, özellikle Avrupa göç ve iltica mevzuatı ile göç politikaları bakımından merkezi bir rol üstlenmektedir.³⁶⁸ Bu bakımdan kırılğanlık; Suriye İç Savaşı ile başlayan, mülteci krizi olarak adlandırılan ve günümüzde hala devam eden süreçte bu merkezi rolünü edinmiştir.³⁶⁹ Artış gösteren güvenlik tehditlerinin ve zafiyetlerinin yetişkinler bakımından kadın ve erkek mültecileri aynı ve eşit oranda etkilemediğinden bahisle kırılğanlık ve kırılğan grup kavramları uluslararası koruma ve mülteci hukukunda özellikle kadınlar ve toplumsal cinsiyet ekseninde tartışılmakta ve

³⁶⁷ **UNHCR:** VAF – Vulnerability - Models and Thresholds, Geneva 2015, < <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/42980> > (E.T. 05.04.2022); **BEIRENS/FRATZKE**, s. 18.

³⁶⁸ **FREEDMAN**, Protecting Women, s. 1.

³⁶⁹ **FREEDMAN**, Protecting Women, s. 2; **CRAWLEY, H./SKLEPARIS, D.:** “Refugees, Migrants, Neither, Both: Categorical Fetishism and The Politics of Bounding in Europe’s ‘Migration Crisis’”, Journal of Ethnic and Migration Studies, 2018, vol. 44, S. 1, s. 48; **GILBERT, G.:** “Why Europe Does Not Have a Refugee Crisis”, International Journal of Refugee Law, 2015, vol. 27, S. 4, s. 533.

açıklanmaya çalışılmaktadır. Kırılğanlık kavramına ve dolayısıyla kırılğanlığın tespiti için ortaya konulan kategorilere yöneltilen eleştiriler, bu kavramın uluslararası koruma ve mülteci hukukunda kullanılıyor olmasını da kapsamaktadır. Bu açıdan kimi mültecilerin daha kırılğan olarak etiketlenmesi, mültecilerin hür olmalarının önünde bir engel olarak görülmekte ve ayrıca onlara çocuk benzeri bir statü verilmesi dolayısıyla eleştirilmektedir.³⁷⁰ Kimi yazarlar tarafından ise kırılğanlık yaklaşımı, mültecilerin bütün kırılğanlıklarının görünür olmadığı ve anlaşılması zor bir kavram olduğu için eleştirilmekte ve çeşitli aktörler tarafından tutarsız, çelişkili ve yıkıcı şekilde uygulanma olasılığı olduğu ifade edilmektedir.³⁷¹ Fakat kırılğanlık ve kırılğan gruplar kavramı, aslı itibariyle gerçekliğin doğru okunması için hem bir mercecek görevi görmekte hem de önceliklendirmeyi sağlamak açısından tutarlı bir kategorik yaklaşım sunmaktadır.

B. YENİDEN YERLEŞTİRME BAĞLAMINDA KIRILGANLIĞIN MERKEZİ ROLÜ

İlk sığınma ülkesine ulaştıktan ve UNHCR veya ilk sığınma ülkesinin yetkili otoriteleri tarafından mülteci statüsü tanındıktan sonra dahi kimi mülteciler ayrımcılık ve şiddet ile karşılaşmaya devam etmektedir. Kimi hallerde ise sığınma ülkesindeki koşullar ile mültecinin kırılğanlık yaratan durumu birlikte değerlendirildiğinde, mülteciye sağlanan korumanın savunulması mümkün olmaz. Bir başka ifadeyle anılan durumlarda, mülteciye uluslararası korumanın amaçladığı korumayı tam olarak sağlayamaması veya hiç sağlayamaması söz konusudur.

³⁷⁰ **FREEDMAN**, Protecting Women, s. 2; **GILSON, E.C.**: “Vulnerability and Victimization: Rethinking Key Concepts in Feminist Discourses on Sexual Violence”, Journal of Women in Culture and Society, 2016, vol. 42, S. 1, s. 82, 94.

³⁷¹ **SÖZER, H.**: “Categories that Blind Us, Categories that Bind Them: The Deployment of the Notion of Vulnerability for Syrian Refugees in Turkey”, Journal of Refugee Studies, 2019, vol. 34, S. 3, s. 2778.

Günümüzde yeniden yerleştirmenin koruma fonksiyonu öne çıkarılmış bir kalıcı çözüm olarak kabul görmesi³⁷², yeniden yerleştirme ihtiyacı içerisindeki mültecilerin seçilmesine dayalıdır. Yeniden yerleştirme ihtiyacının tayini ve yeniden yerleştirilecek mültecilerin seçimi ise koruma fonksiyonu dikkate alındığında büyük oranda kırılganlık odaklıdır.³⁷³ Bu yaklaşım ile yeniden yerleştirme, yeniden yerleştirme ihtiyacı içerisindeki mülteci için koruyucu ve onarıcı bir rol üstlenerek hem uluslararası korumanın tam olarak sağlanabilmesini hem de mültecinin kalıcı bir çözüme ulaşabilmesini mümkün kılar.

Mülteci, sığınma ülkesinde risk altındaysa veya UNHCR Yeniden Yerleştirme El Kitabı'nda belirlenmiş olan kategorilerdeki kırılganlıkları ve/veya ihtiyaçları taşıyorsa yeniden yerleştirme ihtiyacı içerisinde görülür.³⁷⁴ Bir başka ifade ile yeniden yerleştirme ihtiyacı içerisindeki mülteci, sığınma ülkesinin korumasından bireysel ve sığınma ülkesindeki faktörler sebebiyle etkili şekilde yararlanamayan mültecidir. Vurgulamak gerekir ki 2003-2018 yılları arasında yapılan yeniden yerleştirmelerin %70'i işkence ve/veya şiddetten kurtulan mülteciler, risk altındaki kadınlar ve kız çocukları ile hukuki ve/veya fiziki koruma ihtiyacı kategorileri altında gerçekleştirilmiştir.³⁷⁵

Şüphesiz ki bu kategoriler, yeniden yerleştirme bakımından ihdas edilmiş bir kırılgan gruplar metodolojisinin temelini oluşturmaktadır. Bir başka ifade ile belirlenen bu kategorilerin temelinde kırılganlık sebebiyle ortaya çıkan korunma ihtiyacı yatmaktadır. Öyle ki sığınma ülkesindeki korumadan etkili bir şekilde yararlanan mülteciler için geçerli olan yerel entegrasyon ve dolayısıyla yerinden edilme döngüsünün sona ererek kalıcı güvenliğinin ve makul

³⁷² SANDVIK, K. B.: "The Digital Transformation of Refugee Governance", içinde The Oxford Handbook of International Refugee Law (eds. Cathryn Costello, Michelle Foster, ve Jane McAdam), Oxford 2021, s. 1023.

³⁷³ GARNIER, Narratives of Accountability, s. 66; BEIRENS/FRATZKE, s. 31; WESTERBY, R.: When Refugees Become Migrants: State 'Cherry-Picking' For Refugee Protection, < <https://rli.blogs.sas.ac.uk/2020/10/20/when-refugees-become-migrants-state-cherry-picking-for-refugee-protection> > (E.T. 05.04.2022).

³⁷⁴ UNHCR, Resettlement Handbook, s. 245.

³⁷⁵ UNHCR, The History of Resettlement, s. 16.

hayat şartlarının sağlanması hali, yeniden yerleştirme ihtiyacı içerisindeki mülteciler için söz konusu değildir.

Yeniden yerleştirme ihtiyacı ile ilgili kırılabilirliğin çeşitli görünüşleri olduğu söylenebilir. Bu görünüşlerden ilki, mülteciye sığınmanın sağlanamaması halidir. Mültecinin ilk sığınma ülkesinde geri gönderilme riski ile veya fiziksel şiddet tehdidi ile karşı karşıya kalması veya insan onuruna aykırı muamele görmesi; mülteciye sığınmanın sağlanamaması sebebiyle ortaya çıkan kırılabilirlik hali olup yeniden yerleştirme ihtiyacını doğurur. Bir başka ifade ile bu görünüm, hukuki ve fiziki korunma ihtiyacının mevcut olduğu mülteciler bakımından kırılabilirliğin kaynağı, uluslararası korumanın sağlanamıyor olmasıdır. İkinci görünüm, mülteciye sığınmanın sağlanmış olması fakat ilk sığınma ülkesindeki koşulların mültecinin ihtiyaçlarına cevap vermemesi, mültecinin kırılabilirliğini artırması ve uluslararası korumayı yetersiz kılması durumudur. Bu halde, sığınmadan ve uluslararası korumadan temelde bir yoksunluk söz konusu değildir ancak mültecinin bireysel durumu ve sığınma ülkesindeki koşullar değerlendirildiğinde mülteci açısından gerekli olan şartlar tam anlamıyla yaratılamamıştır. Bir başka ifade ile ilk sığınma ülkesindeki koşullar, mülteci bakımından kırılabilirlik doğurmuş veya mültecinin kırılabilirliğinin artmasında büyük rol oynamıştır. Bu halin en açık örneği, mültecinin ihtiyaç duyduğu tedavinin veya desteğin sağlanamıyor olmasıdır. Bu örneğin haricinde, mültecinin kendine yeterliliği açısından destekleyici bir korumanın sağlanamıyor olması da bu kapsamda değerlendirilebilir. Son hal ise mültecinin ilk sığınma ülkesinde kalıcı çözüme ulaşamaması ve üçüncü bir ülkede yerel entegrasyonun daha kolay olması durumudur. Aile birleşimi, bu son hale dair verilebilecek en temel örnektir. Her ne kadar bu son halde, mültecinin kırılabilirliğin diğer haller kadar yoğun olmadığı ileri

sürülebilirse de özel hayat ve aile hayatına saygı gösterilmesi hakkının bir temel hak olarak tanındığı unutulmamalıdır.³⁷⁶

UNHCR, kırılganlık odaklı kategoriler altında, mültecilerin yeniden yerleştirilmesi için göz önünde bulundurulacak unsurları ayrıntılı olarak ortaya koymuştur. Bu kategorilerin hepsi detaylı bireysel değerlendirme gerektirir. Aksi takdirde kategoriler altında belirtilmiş olan unsurların somutlaşması mümkün olmayacaktır. Ayrıca bu kategoriler ile somut ve kapsayıcı kırılgan grupların oluşturulduğunu ve bu kırılgan gruplara mensup kişilerin yeniden yerleştirilmesinin öngörüldüğünü söylemek mümkün değildir. Örneğin HIV ile yaşayan kişiler, istisnasız olarak kırılgan grup olarak kabul edilmektedir. Keza, AİHM de HIV ile yaşayan kişilerin bir kırılgan grup oluşturduğunu hüküm altına almıştır.³⁷⁷ Ancak, El Kitabı somut ve genel kırılgan gruplar yaklaşımını tercih etmemiştir. Aynı örnek üzerinden devam etmek gerekirse Ek Kitabı, HIV ile yaşayan mültecilere dair hem Özel Koruma Hususları ve Riskleri başlığı altında ayrıntılı düzenlemeler yapmış hem de tıbbi ihtiyacı olan mültecilere dair yeniden yerleştirme ihtiyacını düzenleyerek konuya değinmiştir.³⁷⁸ Bu ayrıntılı düzenlemelerin yanında UNHCR'nin HIV ile yaşayan mültecilere dair ayrıntılı bir notu da bulunmaktadır.³⁷⁹ Bu ayrıntılı düzenlemelere rağmen El Kitabı HIV ile yaşayanların her hal ve şart altında yeniden yerleştirilmelerine dair bir ifadeden kaçınmıştır. Böylesi bir yaklaşım, mülteci hukukunun ve ilticanın doğasıyla da uyumlu olmayacaktır. El Kitabı her ne kadar yakın tarihi ve güncel mülteci hareketliliğini dikkate alsa da genel nitelikte bir kaynaktır. Keza mülteciler ve mülteci hareketliliği genellemeye elverişli olsa da değişkenlik göstermektedir. El Kitabı'nın bu

³⁷⁶ UNHCR, Resettlement Handbook, s. 176.

³⁷⁷ bkz. *Kiyutin v. Russia*

³⁷⁸ UNHCR, Resettlement Handbook, s. 212, 260.

³⁷⁹ UNHCR: Note on HIV/AIDS and the Protection of Refugees, IDPs and other Persons of Concern, 2006, < <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4444f0884.html> > (E.T. 06.04.2022).

yaklaşımı; kadın mülteciler, LGBTİ+ mülteciler, engelli ve hasta mülteciler dahil olmak üzere kırılgan grup olarak telakki edilen bütün mülteciler için geçerlidir.

Açıklananlar ışığında denilebilir ki El Kitabı'ndaki kırılganlık temelli yaklaşım, risk kavramı etrafında düzenlenmiştir. Bu riskler, uluslararası korumadan yararlanamama, insan haklarına ilişkin saygı görememe ve makul bir hayat sürememe riskleridir. Mülteci olmanın ve ulusal korumadan mahrum kalmanın doğası itibariyle kırılganlık yaratacağı ve mevcut kırılganlığı arttırıcı rol oynayacağı açıktır. Bu noktada El Kitabı, en kırılgan mültecilerin tespitine ve yeniden yerleştirme ile riskin ortadan kaldırılabilir oluşuna özgülenmiştir.

C. YENİDEN YERLEŞTİRME VE KIRILGANLIK İLİŞKİSİNDE ÖZELLİK ARZ EDEN BAZI GRUPLAR

Bu başlık altında, kadın mülteciler ve LGBTİ+ mülteciler bakımından kırılganlık ve yeniden yerleştirme ilişkisi incelenecektir. Şüphesiz ki bu inceleme, birçok kırılgan grup bakımından yapılabilir. Her kırılgan grubun kendine has özellikleri de dikkate alındığında ulaşılabilecek sonuçlar ve çözüm önerileri çeşitlilik gösterecektir. Bu çalışma kapsamında ise yalnızca toplumsal cinsiyet, cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim bakımından kırılgan sayılan gruplara mensup mültecilerin yeniden yerleştirmesine ilişkisine odaklanılmıştır. Bu tercihin ardında birçok sebep yatmaktadır. Bu sebeplerden ilki, anılan mülteci gruplarının değişken kırılganlıklarının ve yeniden yerleştirme ihtiyaçlarının tespitinin son yıllarda uluslararası korumanın pratiğinde önem kazanması, kadın ve LGBTİ+ mültecilere yönelik yeniden yerleştirme proje ve faaliyetleri yürütülmesi ve akademinin bu pratikleri mercek altına almasıdır. Bir başka sebep ise kırılganlığın yeniden yerleştirme ile olan ilişkisinin, bu gruplar bakımından diğer mülteci gruplarına nispetle daha görünür olmasıdır. Bu amaç doğrultusunda ilk alt bölüm kadın mültecilere ve ikinci alt bölüm ise LGBTİ+ mültecilere ayrılmıştır.

1. KADIN MÜLTECİLER

Kadınların bir kırılğan grup olup olmadığı ya da kadınlara biyolojik cinsiyetleri, cinsiyet kimlikleri veya toplumsal cinsiyet rolleri sebebiyle kırılğanlık atfedilip atfedilemeyeceği bu tezin yanıtlamaya çalıştığı sorulardan biri değildir. Fakat bu tez kapsamında, mülteci kadınların kırılğanlığı ve kırılğan grup oluşturup oluşturmadıkları sorusu merkezi bir rol oynamaktadır.

Mülteci kadınlar çoğu halde kırılğan grup olarak kabul edilmektedir.³⁸⁰ Her ne kadar mülteci kadınların kırılğanlığı geniş ölçüde kullanılan ve kabul edilen bir durum olsa da birçok eleştiriyi de beraberinde getirmektedir. Kırılğanlık ve kırılğan grup kavramlarına dair sahip olunan önyargılar sebebiyle ve kadınların erkeklere göre tabiatları itibarıyla daha kırılğan olduğuna dair ortaya çıkabilecek yanlış bir algının önlenmesi amacıyla, kimi yazarlar mülteci kadınları kırılğan olarak nitelememektedir.³⁸¹

Tipik mülteci figürünün uzun yıllardır genç erkek olduğu düşünüldüğünde, son yıllardaki kadın ve çocuk mülteci sayısındaki artış bu algının değişmesine sebep olmuştur. Böylece iltica ve uluslararası korumaya “cinsiyetlendirilmiş yaklaşımın” (*gendered approach*) sunduğu bakış açısı ile bu tipik mülteci algısı değişmiş ve daha kapsayıcı şekilde her bir mültecinin kırılğanlıklarına odaklanabilen bir yaklaşım ortaya çıkmıştır.³⁸² Toplam mülteci nüfusunun %50’sini kadınların oluşturduğu düşünüldüğünde, kadın mültecilerin için bir azınlık

³⁸⁰ MANGRIO, E./ZDRAVKOVIC, S./CARLSON, E.: “Refugee Women’s Experience of the Resettlement Process: A Qualitative Study”, BMC Women’s Health, 2019, vol. 19, S. 1, s. 1; PITTAWAY E./PITTAWAY, E.: “Refuge Women: A Dangerous Label”, Australian Journal of Human Rights, 2004, vol. 10, S. 2, s. 119; HAFEEJEE, B./EAST, J. F.: “African Women Refugee Resettlement: A Womanist Analysis, Affilia: Journal of Women and Social Work, 2015, vol. 31, S. 2, s. 232; PULVIRENTI, M./MASON, G.: “Resilience and Survival: Refugee Women and Violence”, Current Issues in Criminal Justice, 2011, vol. 23, S. 1, s. 38; FREEDMAN, J.: “Women’s Experience of Forced Migration: Gender-Based Forms of Insecurity and the Uses of “Vulnerability” “, (Vulnerability), içinde A Gendered Approach to the Syrian Refugee Crisis (eds. Jane Freedman, Zeynep Kivilcim ve Nurcan Özgür Baklacıoğlu, New York 2017, s. 137-138.

³⁸¹ FORCED MIGRATION RESEARCH NETWORK: “The World’s Biggest Minority?”, 2017, < <https://www.unhcr.org/events/conferences/59e5f4447/worlds-largest-minority-women-girls-global-compact-refugees-extended.html> > (E.T. 10.04.2022), s. 2.

³⁸² FREEDMAN, Vulnerability, s. 126.

olduğunu ve azınlık olmanın getirdiği bir kırılganlığın ortaya çıktığını söylemek mümkün değildir.³⁸³ Mülteci kadınların kırılganlığının temelinde, yerinden edilme ile başlayan süreçte insan hakları ihlallerine daha fazla maruz kalma riski, bireysel kırılganlıkların artması riski ve erkek mültecilere kıyasla maruz kalabilecekleri risklerin değişmesi yatmaktadır.³⁸⁴ Bu risklerin kaynağı patriarkal düzen ile ilgilidir. Erkek egemen toplum yapısının kadını, statü olarak düşük ve erkeğe bağlı bir konuma itmesi dolayısıyla kadınların hizmetlere, eğitim ve geçim fırsatlarına erişimde zorluk yaşaması mülteci kadınların karşı karşıya oldukları risklerdir. Ayrıca toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, kadın mültecilerin erkek mültecilerden farklılaşan kırılganlıkları arasında şüphesiz ki en önemli olanıdır.³⁸⁵

Kadın mültecilerin kırılganlığının anılan farklı veçheleri yalnızca akademik belirlemelerden ibaret olmayıp kadın mültecilerin içinde bulunduğu ve erkek mültecilerden ayrılan gayri insani durum ve trajedilere işaret eder. Örneğin kamplarda yaşayan birçok Suriyeli kadın ve kız çocuğu zorla evlendirilmiştir ve bu evliliklerin %20'si çocuk yaşta evliliktir.³⁸⁶ Geçim fırsatlarına erişimde zorluk yaşayan birçok Suriyeli mülteci kadın için fuhuş tek çare olmakta ve bu durum birçok problemi de beraberinde getirmektedir.³⁸⁷ Ayrıca erkek mültecilere kıyasla sağlık ve barınma gibi temel haklara erişim bakımından Suriyeli mülteci kadınların zorluk yaşadığı ortaya konulmuştur.³⁸⁸ Somut örnekler, mültecilik halinin

³⁸³ UNHCR: Women, < <https://www.unhcr.org/women.html> > (E.T. 10.04.2022); HAFJEJEE/EAST, s. 1; THE CENTER FOR SOCIAL JUSTICE, s. 22.

³⁸⁴ BARTOLOMEI, L./ECKERT, R./PITTAWAY, E.: “What happens there ... follows us here”: Resettled but Still at Risk: Refugee Women and Girls in Australia”, Refuge, 2014, vol. 30, S.2, s. 45; PULVIRENTI/MASON, s. 38, MANGRIO/ZDRAVKOVIC/CARLSON, s. 1; FORCED MIGRATION RESEARCH NETWORK, s. 2; UNHCR: The Resettlement of Women and Children Refugees, Geneva 2013, s. 5.

³⁸⁵ RESEARCH NETWORK, s. 2; UNHCR: Survivors, Protectors, Providers: Refugee Women Speak Out, 2011, < <https://www.refworld.org/docid/4f310baa2.html> > (E.T. 11.04.2022), s. 39.

³⁸⁶ MERCY CORPS: Violence and Child Marriage: The Many Risks Refugee Girls Face, 07.10.2015, < <https://europe.mercycorps.org/en-gb/blog/risks-refugee-girls> > (E.T. 14.02.2022); THE CENTER FOR SOCIAL JUSTICE, s. 22.

³⁸⁷ THE CENTER FOR SOCIAL JUSTICE, s. 22.

³⁸⁸ THE CENTER FOR SOCIAL JUSTICE, s. 22.

yarattığı kırılganlığın, çoğu halde kadınlar özelinde kırılganlığı ve güvenlik risklerini arttırdığını kanıtlar niteliktedir.

Kadın mültecilerin risk altında oldukları ilk sığınma ülkesinden, üçüncü bir ülkeye yeniden yerleştirilmeleri çoğu halde en uygun çözüm olmaktadır. Mülteci kadınların kırılganlığı bakımından yeniden yerleştirme, temel olarak mülteci kadınların toplumsal cinsiyet temelli risklerden uzaklaştırılmasını amaçlar. UNHCR Yeniden Yerleştirme El Kitabı'nda da risk altındaki kadınlara yönelik oluşturulan yeniden yerleştirme kategorisinde, toplumsal cinsiyet temelli koruma sorunları ve korumadan yoksunluğu nazara almıştır.³⁸⁹

UNHCR'nin risk altındaki mülteci kadınlara yönelik yaklaşımının tarihi, 1985 yılında gerçekleşen 3. Dünya Kadın Konferansı'nın sonrasında oluşturulan ve mülteci kamplarındaki taciz, fiziksel veya cinsel şiddet ve geri gönderme konusunda aşırı risk altında olan kadınları tespit etmeyi ve yeniden yerleştirmeyi hedefleyen Risk Altındaki Kadın programına dayanmaktadır.³⁹⁰

Risk altındaki kadın mültecilerin yeniden yerleştirilmesinin gerekçesini açıklayan El Kitabı, üç ana sebepten hareket etmektedir.³⁹¹ Bunların ilki, risk altındaki kadın ve kız çocuklarının ilk sığınma ülkesinde uluslararası korumaya tam anlamıyla erişememeleri ve uluslararası korumanın ancak üçüncü bir ülkeye yerleştirilmeleri vasıtasıyla tam anlamıyla sağlanabileceğidir. İkinci sebep, risk altındaki kadın ve kız çocuklarının tespiti doğrultusunda öncelikle ve süreci hızlandırmanın gerekliliğidir. Son sebep ise kalıcı çözümlerin temeli ve öncüsü niteliğinde olan kendine yetebilmenin ve sosyoekonomik entegrasyonun sağlanması amacıyla, destek ve kişinin bireysel durumunun gerektirdiği ölçüde özel bakımın yeniden

³⁸⁹ UNHCR, Resettlement Handbook, s. 263.

³⁹⁰ FREEDMAN, J.: Gendering the International Asylum and Refugee Debate, (Gendering the International Asylum), London 2015, s. 119.

³⁹¹ UNHCR, Resettlement Handbook, s. 262.

yerleştirme ülkesinde sağlanmasıdır. Ayrıca mültecinin korunma ihtiyaçları ve kırılganlıklarının hassas ve cinsiyete duyarlı olacak şekilde tespitinin kritik olduğunun altı çizilmiştir.³⁹²

Görüldüğü üzere risk altındaki kadınların yeniden yerleştirilmesinin gerekçeleri, kırılganlıkla doğrudan bir ilişki halindedir. Mültecinin bireysel kırılganlığı ve bu kırılganlığa ilk sığınma ülkesinde cevap verilememesi, uluslararası korumanın işlevini tam olarak yerine getirmesine engel teşkil edecek ve uluslararası korumanın kalıcı çözüme ulaşma amacına gölge düşürecektir. Bir başka ifade ile ilk sığınma ülkesinde risk altındaki kadın ve kız çocuklarının tespiti ve ivedilikle üçüncü ülkeye yeniden yerleştirilmesi, uluslararası korumanın tesisi için bir zorunluluk olarak görülmelidir. UNHCR Yeniden Yerleştirme El Kitabı da risk altındaki kadın ve kız çocuklarının yeniden yerleştirmesinde bu yaklaşımı benimsemiştir.

UNHCR Yeniden Yerleştirme El Kitabı, risk altındaki kadın mültecinin tespit edilmesi sürecinin ardından acil koruma gereksinimlerinin giderilmesi gerektiğini ve akabinde, uzun vadeli koruma ihtiyaçlarının değerlendirilmesi gerektiğini düzenlemiştir.³⁹³ İsabetle belirtildiği üzere risk altındaki mülteci kadınların yeniden yerleştirilmesi her koşulda en uygun çözüm olmayabilir veya her durum yeniden yerleştirmeyi gerektirmeyebilir. Bu açıdan toplumsal cinsiyet temelli riskin mevcudiyetinin hangi hallerde yeniden yerleştirmeyi gerektireceği ortaya konulmalıdır. Aksi halde yeniden yerleştirmenin koruma işleviyle bağdaşmayacak ve sürdürülebilir olmayan uygulamalar ortaya çıkacaktır ve dolayısıyla kısıtlı kotalar sebebiyle yeniden yerleştirme ihtiyacı içerisindeki mültecilerin bu kalıcı çözümden yararlanamaması sonucu doğacaktır.

³⁹² UNHCR, Resettlement Handbook, s. 263.

³⁹³ UNHCR, Resettlement Handbook, s. 265.

El Kitabı, risk altındaki mülteci kadınların yeniden yerleştirilmesiyle ilgili 4 farklı alt kategori belirlemiştir. Bunlarda ilki kadın mültecinin toplumsal cinsiyetinin bir sonucu olarak güvenlik ve fiziksel koruma riskleri ile karşı karşıya kalma tehlikesidir. Anılan tehditlerin geri gönderilme riski ve sınır dışı edilme riski olabileceğini vurgulayan El Kitabı, aynı zamanda bu risklerin cinsel şiddet ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet olabileceğini de belirtmiştir.³⁹⁴ Görüldüğü üzere bu kategori birbirini büyüten iki kırılganlık halini olan mülteci olma ve toplumsal cinsiyet temelli kırılganlığı nazara almıştır. İkinci alt kategori ise geçmiş zulüm ve/veya travmalardan kaynaklanan özel ihtiyaç sahibi mülteci kadınlardır. İstisnasız olarak neredeyse tüm mültecilerin travma ve zulümden kaynaklanan özel ihtiyaçları olduğu düşünüldüğünde bu kategori, aşırı kapsayıcı veya gereksiz olarak görülebilirse de asıl itibariyle, mülteci kadınların bu özel ihtiyaçlara ilk sığınma ülkesinde erişememesiyle ilgilidir.³⁹⁵ Üçüncü alt kategori ise mülteci kadınların sömürü ve istismara maruz kalması ile sonuçlanan ve sığınmayı savunulamaz kılan zorluklarla karşı karşıya kalmasıdır. Görüldüğü üzere bu kategori, aslı itibariyle birden fazla kırılganlık temelinde kesişme halinin uluslararası korumayı savunulmaz hale getirebileceğinden yola çıkarak ilk sığınma ülkesindeki zorlukların güvencesiz bir yasal ve sosyal statü sebebiyle sömürü riskini arttırabileceğini göz önüne almıştır. Ayrıca El Kitabı kentlerde mülteci kadınların muhtelif sebeplerle ayrımcılığa maruz kalabileceği ve kadınların geçimlerini sağlamak için fuhuşa zorlanabileceğini öngörerek bu kategoriyi somutlaştırmıştır.³⁹⁶ Nihayet son alt kategori ise sosyal statü ve normlardaki değişiklik sebebiyle geleneksel koruma ve çatışma çözme mekanizmalarının askıya alınması veya bunlardan sapılması sonucunda sığınmanın savunulamaz hale gelmesidir. El Kitabı bu kategoriyi somutlaştırmak üzere, sivil çatışma ve yerinden edilme durumlarında ortaya çıkan

³⁹⁴ UNHCR, Resettlement Handbook, s. 266.

³⁹⁵ UNHCR, Resettlement Handbook, s. 266-267; UNHCR, The Resettlement of Women and Children Refugees, s. 11.

³⁹⁶ UNHCR, Resettlement Handbook, s. 267.

değerlerin askıya alınması hallerinde kadınların korumasız ve insan hakları ihlallerine maruz kalması sonucunu doğurduğunu ortaya koymuştur.³⁹⁷

Anılan dört kategori, güvenlik ve iyilik haline karşı risk tehditleri altındaki mülteci kadının yalnızca bireysel durumunu değil, aynı zamanda ilk sığınma ülkesindeki yerel ve kültürel koşullarını da dikkate almıştır.³⁹⁸ Kimi ülke ve bölgelerde, günümüzde çağ dışı şekilde toplumsal cinsiyet temelli şiddet mağduru kadınların damgalanmasının yaygın olduğu ve hatta “kültürel bir unsur” olduğu dikkate alındığında El Kitabı’nın yaklaşımının detaylı, kapsayıcı ve son derece haklı olduğu ortaya çıkmaktadır.

El Kitabı’nın yeniden yerleştirmeye dair ilk kategorisi olan hukuki ve fiziki koruma ihtiyacı ile risk altındaki kadın kategorisi bir arada değerlendirildiğinde, sunulan çerçevenin geniş ve yeniden yerleştirme ihtiyacının tespiti kapsayıcı olduğu söylenebilir. Bu iki kategorinin birçok halde örtüştüğü, bir başka ifade ile risk altındaki mülteci kadınların aynı zamanda birçok durumda hukuki ve fiziki koruma ihtiyacı içerisinde olduğu ve El Kitabı’ndaki düzenlemelerin yeniden yerleştirme ihtiyacını tespiti bakımından yeterli olduğu söylenebilecektir.

Kimi ülkelerin risk altındaki kadınlara yönelik oluşturduğu yeniden yerleştirme programlarında ek şartların mevcut olduğu görülmektedir.³⁹⁹ Örneğin Avustralya’nın 1989 yılında başlattığı risk altındaki kadınlara yönelik yeniden yerleştirme programında, mülteci kadınların yeniden yerleştirmeye kabul edilebilmeleri için bir erkek akrabasının korumasından yoksun olarak yaşaması, toplumsal cinsiyet temelli şiddet mağduru olması ve çeşitli sağlık prosedürlerini geçmiş olması aranmıştır.⁴⁰⁰ Günümüzde de geçerliliğini sürdüren, bir erkeğin

³⁹⁷ UNHCR, Resettlement Handbook, s. 266-268.

³⁹⁸ UNHCR, The Resettlement of Women and Children Refugees, s. 11.

³⁹⁹ FREEDMAN, Gendering the International Asylum, s. 120.

⁴⁰⁰ FREEDMAN, Gendering the International Asylum, s. 119; MANDERSON, L./KELAHER, M./MARKOCIC, M./McMANUS, K.: “A Woman Without a Man is a Woman at Risk: Woman at Risk in

korumasından yoksun olma kriteri sebebini anlaması zor, cinsiyetçi ve uluslararası korumanın nitelikleri ile bağdaşmayan bir kriterdir. Çeşitli başka örneklerde ise entegrasyon kriterlerinin mevcut olduğu görülmektedir.⁴⁰¹ Kadınların birçok ülkede erkeklere göre eğitim fırsatlarına zor eriştikleri düşünüldüğünde, anılan entegrasyon kriterleri ayrımcı kriterlerdir.⁴⁰² Her ne kadar bu kriterlerin gerek yeniden yerleştirme ülkesinin menfaatleri gerekse yeniden yerleştirmede mültecinin öncelenmesi bakımından savunulabilecek gerekçeleri bulunsa dahi bu kriterlerin kabul edilebilir oldukları düşünülmemelidir.

1951 Cenevre Sözleşmesi'ne ve/veya 1967 Protokolü'ne taraf olmayan ve uluslararası koruma rejiminin mülteciler için sağladığı asgari güvenceleri ulusal düzenlemeleri ile de benimsememiş ülkelere sığınan kadın mültecilerin durumunun değerlendirilmesi ve yeniden yerleştirme ihtiyaçlarının tespiti önem arz etmektedir. Her ne kadar birçok ülke 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne ve/veya 1967 Protokolü'ne taraf olsa dahi günümüzde önem arz eden göç ve iltica güzergahlarında bulunan Hindistan, Irak, Suriye ve Ürdün başta olmak üzere az sayıda ülke taraf değildir.⁴⁰³ Anılan ülkelere sığınmış sığınmacı ve mültecilere, ülkenin iç hukuku vasıtasıyla uluslararası koruma rejiminin belirlediği asgari standartlar ve güvenceler sağlanmıyor ise, kadın mültecilerin yeniden yerleştirme ihtiyacı içerisinde görülmesi gerekmektedir. Önemle belirtmek gerekir ki bu durum yalnızca kadın mülteciler için geçerli olmayacak, aynı zamanda o ülkeye sığınmış erkek mülteciler ve sığınmacılar için de geçerli olacaktır. Başta geri gönderilme riski olmak üzere ilk sığınma ülkesinde mültecilerin

Australian Humanitarian Programs", *Jornal of Refugee Studies*, 1998, vol. 11, S. 3, s. 272; **AUSTRALIAN GOVERNMENTS DEPARTMENT OF HOME AFFAIRS**: Discussion Paper Australia's Humanitarian Program 2021–22, s. 5, < <https://www.homeaffairs.gov.au/reports-and-pubs/files/2021-22-discussion-paper.pdf> > (E.T. 15.04.2022); **AUSTRALIAN GOVERNMENTS DEPARTMENT OF HOME AFFAIRS**: Australia's Offshore Humanitarian Program: 2020–21, Belconnen 2021, s. 24.

⁴⁰¹ **FREEDMAN**, *Gendering the International Asylum*, s. 119.

⁴⁰² **FREEDMAN**, *Gendering the International Asylum*, s. 119.

⁴⁰³ **UNITED NATIONS TREATY COLLECTION**: Convention relating to the Status of Refugees, < https://treaties.un.org/pages/ViewDetailsII.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=V-2&chapter=5&Temp=mtdsg2&clang=en > (E.T. 19.04.2022); **UNITED NATIONS TREATY COLLECTION**: Protocol relating to the Status of Refugees, < https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=V-5&chapter=5 > (E.T. 19.04.2022).

karşılaşılabilecekleri olası risklerin, mülteciler için tehdit oluşturacağı ve kırılganlık yaratacağı aşikardır. Bu riskin tespiti için ilk sığınma ülkesinin mevzuatının ve uluslararası koruma konusundaki pratiğinin değerlendirilmesi uygun olacaktır. Aynı zamanda bir ülkenin, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne ve/veya 1967 Protokolü'ne taraf olmasına rağmen sığınmacılar için koruma sağlamaması ve uluslararası koruma taleplerini düzenli bir uygulama ile reddetmesi halinde de benzer bir risk tartışmasız olarak ortaya çıkacaktır. Anılan risklerin mevcudiyeti halinde, farazi olarak ülkedeki bütün sığınmacı ve mültecilerin yeniden yerleştirme ihtiyacı içerisinde görülmesi uygundur. Fakat bu kabulün yeniden yerleştirme açısından sürdürülebilir olması, yeniden yerleştirmenin az uygulanır niteliği ve ülkelerin belirlediği sınırlı kotalar dikkate alındığında mümkün değildir. Bu hallerde de öncelikli olarak en kırılgan mültecilerin yeniden yerleştirilmesi sürdürülebilir bir yeniden yerleştirme için izlenmesi gereken bir ilkedir.

Mülteci kadınların kırılganlığı ve yeniden yerleştirme ile ilgili irdelenmesi gereken bir diğer husus, kadınların sosyoekonomik hayata katılımının yasalar ile veya pratikte sınırlandırıldığı ülkelere sığınan mülteci kadınların yeniden yerleştirme ihtiyaçlarıdır.⁴⁰⁴ Bu durum, sürdürülebilir bir yeniden yerleştirmenin gerçekleştirilebilmesi bakımından kompleks bir yaklaşımı gerektirir. Eğer ki ilk sığınma ülkesi, konumu itibariyle sığınmacıları yoğun olarak uluslararası koruma talep ettiği bir ülkeyse veya göç rotaları üzerinde yer alıyorsa yaklaşımın uluslararası toplumun, mültecilerin ve sığınma ülkesinin menfaat ve taleplerine cevap veriyor şekilde kurgulanması gerekmektedir. Kadınların en temelde sosyoekonomik

⁴⁰⁴ Bu paragrafta asıl itibariyle farazi bir duruma dair hukuki bir bakış sunulması amaçlanmıştır. Okuyucuya kolaylık olması bakımından bu farazi durumu paylaşmanın faydalı olacağına inanıyoruz:

Pakistan'da yaşayan iç savaş sebebiyle, Pakistan'dan Afganistan'a birçok mülteci sığındı. Bu mültecilerin arasında birçok kadın bekar kadın mülteci de var. Afganistan'ın kadınların sosyoekonomik faaliyetleri katılması konusunda yasaklamalar uygulaması sebebiyle Afganistan'a sığınan kadın mülteciler için yeniden yerleştirme nasıl kurgulanmalı? (Benzer farazi bir örnek Umman veya Yemen'den Suudi Arabistan'a sığınan mülteciler için de oluşturulabilir.)

Dünya Ekonomik Forumu'nun 2021 Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Raporu'na göre, dünyada en fazla mülteciye ev sahipliği yapan ilk ülke Türkiye 156 ülke arasında 133. sırada, en çok mülteci ağırlayan 4. ülke olan Pakistan'ın ise 153. sırada yer aldığı göz önünde bulundurulduğunda söz konusu hususun önemi anlaşılmaktadır. Ayrıca bkz.

WEF: Global Gender Gap Report, Geneva 2021, s. 10, <https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2021.pdf> (E.T. 19.04.2022); **UNHCR**, Refugee Data.

hayata katılmalarının engellenmesi, hem kalıcı çözümlere ulaşmayı imkansızlaştıran hem de El Kitabı nezdinde korumayı savunulamaz kılan bir faktördür ki bu durumda, uluslararası korumanın tam anlamıyla sağlandığı da kabul edilemeyecektir.

Anılan durumda önerilebilecek ilk çözüm, “kadınlar için güvensiz sığınma ülkesi” pratiği ortaya koyularak mülteci kadınların üçüncü ülkeye yerleştirilmesidir. Bir başka ifade ile sığınma ülkesinden kaynaklanan sebepleri nazara alarak bireysel değerlendirmeye gerek kalmaksızın sığınma ülkesindeki bütün mülteci kadınların, veya bekar/yalnız mülteci kadınların, yeniden yerleştirme ihtiyacı içerisinde görülerek genel kapsamlı bir yeniden yerleştirmenin gerçekleştirilmesidir. Her ne kadar en insani yaklaşım olarak kabul edilse dahi bu yaklaşımın sürdürülebilir olmadığı açıktır. Bu sürdürülebilir olmama hali birçok sebebe dayanır. Bunlardan ilki yeniden yerleştirmenin, grup yeniden yerleştirme metodolojisi mevcut olsa da artık bireysel koruma odaklı olması ve nadir uygulanır olmasıdır. Diğer bir sebep ise sığınma ülkesinin kadınlar için dezavantajlı olmasının yeniden yerleştirme sonucunu doğurmasının, o ülkenin kadın vatandaşları için de dolaylı da olsa makul bir iltica sebebi teşkil edebilecek olma ihtimalidir.

Sığınma ülkesinin, kadınların kendine yetebilmesi için gerekli sosyoekonomik ve kültürel olgunluğa erişmemiş olması halinde, mülteci kadınlar için daha makul olabilecek yaklaşım yeniden yerleştirmenin *ultima ratio* niteliği dikkate alınarak en kırılgan kadın mültecilerin yeniden yerleştirilmesine öncelik tanınması olacaktır. Burada bir çekince koymak gerekir ki böyle bir durumda riskin doğrudan mevcudiyetinin aranması koşulu gevşetilmelidir. Bir başka ifade ile sığınma ülkesinde hayatını devam ettirmek için çalışması gereken ve fakat çalışamayan bir kadının zorluklarla karşı karşıya kalması ve sömürü ve/veya istismar ile sonuçlanan gayri insani bir duruma düşmesi beklenmemelidir. Böylesi bir önceleme, mülteci kadının bir erkek akrabasının ekonomik desteğinden yoksun olup olmadığının tespitiyle

yapılabilir.⁴⁰⁵ Aynı zamanda böylesi bir durumda sivil toplum kuruluşları ve sığınma ülkesinin desteğiyle mülteci kadınlara yönelik ekonomik kırılganlığın giderilmesine dair çalışmaların yürütülmesi zorunludur. Ayrıca bu gibi kompleks yaklaşımların temelinde yer alması ve cevaplanması gereken temel sorular mevcuttur: Uluslararası koruma, mülteciler için “yeryüzündeki cenneti” sağlamalı mı ve bunu bir hedef olarak almalı mıdır? Bu hedef gerçekçi ve ulaşılabilir midir? Aksi takdirde uluslararası koruma yalnızca, koruma statüsü sahibinin dayandığı 5 sebepten birinin ortaya çıkardığı zulüm korkusunun bertaraf edilmesini mi amaçlar?

Kırılganlık ve kırılgan gruplar yaklaşımının, günümüzde bireysel korumaya odaklı yeniden yerleştirmenin nüvesini oluşturduğu açıktır. Bu yaklaşım, mülteci kadınların yeniden yerleştirme ve koruma ihtiyaçlarının tespitinde istikrarlı ve sürdürülebilir bir pratik sunar ve ayrıca öngörülemeyen sorunlara da cevap verme kapasitesini haizdir. Şüphesiz ki mülteci kadınlara koruma sağlanması, çok faktörlü ve muhtelif enstrümanlardan beslenen bir bütündür. Her ne kadar yeniden yerleştirme nadir uygulanır bir kalıcı çözüm olsa da mülteci kadınların bireysel koruma ihtiyaçlarına odaklanması ve kırılganlık yaklaşımını benimsemesi bakımından, bu bütünün önemli ve yeri doldurulamaz bir parçasıdır.

2. LGBTİ+ MÜLTECİLER

Sosyolojiden halk sağlığına birçok alanda LGBTİ+’lar kırılgan grup olarak kabul görmekte ve bu kırılganlığın merkeze alındığı çalışmalar yürütülmektedir. Bu kırılganlığın temel sebebi, toplumun LGBTİ+’lara karşı kimi zaman yok sayıcı ve kimi zaman ise

⁴⁰⁵ Burada bir noktanın altına çizmek gerektiğine inanıyoruz. Şöyle ki risk altındaki mülteci kadınların yeniden yerleştirilmesi kapsamında; Avustralya’nın risk altındaki kadınlara yönelik yürüttüğü yeniden yerleştirme programında, mülteci kadının erkek bir akrabasının korumasından yoksunluğu seçici kriter olarak uygulandığından bahsetmiş ve bu kriteri haklı olarak eleştirmiştik. Buradaki saptamamızdan, benzer bir noktaya ulaştığımız ve bu kriteri haklı bulduğumuz anlamı kesinlikle çıkmamalıdır. Buradaki saptamamız salt olarak kadınların ekonomik hayata katılmasının güç olduğu ülkelerde, herhangi bir çalışan ferdi bulunmayan ailelere yönelik bir öncelikleme tespittir.

düşmanlaştırıcı ve hedef gösterici tutumdur.⁴⁰⁶ Birçok halde LGBTİ+'ların kırılganlığı bakımından iltica ve göç süreçlerinin, bu kırılganlığı çarpıcı biçimde arttıracak açıktır.⁴⁰⁷ Bu durum LGBTİ+'ların hem menşe ülkelerindeki ayrımcılığı hem de sığınma ülkelerindeki ayrımcılığı ifade eder şekilde çifte ayrımcılık/çifte kırılganlık olarak ifade edilmektedir.⁴⁰⁸ Anılan hususlar dahilinde, LGBTİ+'ların kırılganlığı çerçevesinde yeniden yerleştirmenin değerlendirilmesi bu tez bakımından bir zorunluluk olarak kabul edilmiştir. İfade edilmesi gerekir ki bu değerlendirmenin lezbiyenler, gayler, biseksüel, trans, interseksler ve diğer cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine sahip mülteciler bakımından farklılık arz eden yönleri tabiatı itibariyle mevcuttur. Yapılacak değerlendirme kapsamında farklılık arz eden yönler, yeri geldiğinde ifade edilecek ve fakat genel değerlendirme şemsiye kavram olan LGBTİ+ çerçevesinde ortak noktalar, soru ve sorunlar üzerinden yapılacaktır.⁴⁰⁹

LGBTİ+ mülteciler, ilk sığınma ülkesinin LGBTİ+ vatandaşları gibi ev sahibi topluluktan zulme uğrama korkusuyla karşı karşıya kalabilir, birçok halde diğer mültecilerin sahip oldukları aile desteği ve sosyal destekten mahrum durumda olabilir ve LGBTİ+ statüleri sebebiyle ilk sığınma ülkesinin korumasından yararlanamayabilir veya yararlanmaktan

⁴⁰⁶ Çalışmamızın üçüncü bölümünde ayrıntılı olarak değindiğimiz gibi AIHM, LGBTİ+'ları kırılgan grup olarak tespit etmemiş ve fakat birçok LGBTİ+ başvuru bakımından kırılganlık tespiti yapmıştır.

⁴⁰⁷ FISCHER, s. 275; THE CENTER FOR SOCIAL JUSTICE, s. 22.

⁴⁰⁸ MENZIES, R./NAWRATH, J.: "Germany, a Gay H(E)aven? Heteronormativity in LGBTIQ + Asylum Cases", içinde Power in Vulnerability A Multi-Dimensional Review of Migrants' Vulnerabilities (eds. Nicolas Fromm, Annette Jünemann ve Hamza Safouane), Wiesbaden 2021, s. 132; SİVİL TOPLUM GELİŞTİRME MERKEZİ: Azınlığın da Azınlığı: Mülteci LGBTİ+'lar, < <https://www.stgm.org.tr/azinligin-da-azinligi-multeci-lgbtilar> > (E.T. 29.05.2022); HUMAN RIGHTS FIRST: Persistent Needs and Gaps: the Protection of Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender and Intersex (LGBTI) Refugees: An Overview of UNHCR's Response to LGBTI Refugees and Recommendations to Enhance Protection, 30.09.2010, < https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/28B71CC0CDA87A79852577CF0058D1A8-HRF_Sept2010.pdf > (E.T. 30.04.2022, s. 2; FISCHER, s. 278.

⁴⁰⁹ Mülteci hukuku bakımından lezbiyenler, gayler, biseksüel trans ve interseksler mülteciler için mevcut olan ve birbirlerinden ayrıran risklere dair bir değerlendirme için bkz. UNHCR: The Protection Of Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender and Intersex Asylum-Seekers And Refugees (Discussion Paper), Cenevre 2010, < <https://www.refworld.org/pdfid/4cff9a8f2.pdf> > (E.T. 01.05.2022), s. 13-15.

çekinebilir. Bu koruma risk ve sorunları değerlendirildiğinde yeniden yerleştirme, LGBTİ+ mülteciler bakımından hayati bir koruma aracıdır.⁴¹⁰

UNHCR Yeniden Yerleştirme El Kitabı, özel koruma ihtiyaçları ve potansiyel kırılganlıklara dair belirlemeler yaparken LGBTİ+'ların nefret suçlarının hedefi haline gelebileceklerini ve infaz, hapis ve cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet dahil olmak üzere temel hak ihlalleriyle karşı karşıya kalabileceklerini belirtmiş, ilk sığınma ülkelerinde intolerans ve yüksek riskle karşı karşıya kalan LGBTİ+ mülteciler için yeniden yerleştirmenin tek geçerli kalıcı çözüm olarak ortaya çıkabileceğini ve acil işlem veya tahliye gerekebileceğini ortaya koymuştur.⁴¹¹ Bu belirlemelere rağmen LGBTİ+ mültecilere dair yeniden yerleştirme ihtiyacını ortaya koyan El Kitabı, LGBTİ+ mültecilerin yeniden yerleştirilmesine dair müstakil bir kategori oluşturmamıştır ve fakat 2013 yılında yayımlanan ve 2019 yılında güncellenen LGBTİ Mülteciler için Yeniden Yerleştirme Değerlendirme Aracı başlıklı bir doküman vasıtasıyla bu konuyu düzenlemiştir.⁴¹² Fakat bu belgenin temel amacının, UNHCR çalışanlarının desteklenmesi olduğu belirtilmiştir. Önemle vurgulamak gerekir ki UNHCR El Kitabı'nda belirlenen kategorilerin birçok ülke tarafından benimsendiği de dikkate alındığında LGBTİ+'lara özgülenmiş ayrı bir kategorinin yokluğu bir eksiklik olarak ortaya çıkmaktadır.

UNHCR Yeniden Yerleştirme El Kitabı'nda belirlenen yedi yeniden yerleştirme kategorisinin, LGBTİ+ mültecilerin ilk sığınma ülkesinde karşı karşıya kalabilecekleri olay ve durumlar sonucunda yeniden yerleştirme ihtiyaçlarına tam olarak cevap verdiği söylenemez. Şöyle ki LGBTİ+ mültecilerin ilk sığınma ülkesinde maruz kalabilecekleri fiziksel ve cinsel şiddet dolayısıyla ortaya çıkacak yeniden yerleştirme ihtiyacı, El Kitabı'nda düzenlenen ilk kategori olan hukuki ve/veya fiziki koruma ihtiyacı kapsamında değerlendirilebilecektir.

⁴¹⁰ FISCHER, s. 276.

⁴¹¹ UNHCR, Resettlement Handbook, s. 198-200.

⁴¹² UNHCR: Resettlement Assessment Tool: Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender and Intersex Refugees, (LGBTI Resettlement), 2019, < <https://www.refworld.org/pdfid/5d2731c64.pdf> > (E.T. 25.04.2022), s. 2.

Ayrıca trans mültecilerin geçiş süreçlerinde tıbbi prosedüre ulaşamamaları halinde ise tıbbi ihtiyaç kategorisi dahilinde değerlendirilme imkanı olmakla beraber El Kitabı'nın bu kategoriye dair ortaya koyduğu sıkı ölçütler sebebiyle her geçiş sürecindeki trans mültecinin bu kategori dahilinde değerlendirilmesi mümkün görünmemektedir.⁴¹³ Vurgulamak gerekir ki bir önceki alt başlıkta sunulan risk altındaki kadın mülteci kategorisinden de mülteci trans kadınların, şartları sağladıkları ölçüde yararlanmalarının önünde bir engel yoktur ancak trans kadın haricindeki LGBTİ+ mülteciler bakımından toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, geçmişteki zulüm ve/veya travmadan kaynaklanan özel ihtiyaç ve sömürü ve istismara maruz kalınması ile sonuçlanan ve sığınmayı savunulamaz kılan zorluklar bağlamından doğrudan değerlendirilme yapılması mümkün olmayacaktır.

LGBTİ+ mülteciler bakımından ilk sığınma ülkesinde ortaya çıkabilecek riskler, anılanlarla da sınırlı değildir. Şiddet tehdidi dolayısıyla cinsel kimliğini saklamak zorunda kalma, toplumdan dışlanma, destek mekanizmalarından yoksun kalma, ilk sığınma ülkesinde eşcinsel ilişkinin suç olarak kabul edilmiş olması, düzenli hakaret ve tacizler, ayrımcı yasalar ve önyargılı sağlık hizmetleri LGBTİ+ mültecilerin, ilk sığınma ülkesinde cinsel yönelim ve cinsiyet kimlikleri dolayısıyla karşılaşabilecekleri, kırılganlıklarını arttırıcı ve bazı hallerde yeniden yerleştirme ihtiyacına işaret eden durumlardır.⁴¹⁴ LGBTİ+ mültecilerin ilk sığınma ülkesinde maruz kalabilecekleri ve yeniden yerleştirme ihtiyacını doğurması muhtemelen olan anılan riskler, mültecilerin kendine yetebilmeleri bakımından önemli bir engel oluşturacaktır.

Anılan risklerin birçoğu bakımından, El Kitabı'nın LGBTİ+ mültecilerin yeniden yerleştirme ihtiyacının tespitine doğrudan cevap verdiği söylenemeyecektir. Bu durum, LGBTİ+ mültecilerin diğer mültecilerden ayrılan riskler ile karşı karşıya olmalarından

⁴¹³ UNHCR, Resettlement Handbook, s. 257.

⁴¹⁴ UNHCR, LGBTI Resettlement, s. 4-5.

kaynaklanır ve bu risklerin değerlendirilmesi bakımından, LGBTİ+ mültecilere özgü bir yaklaşımın benimsenmesi gerekir. Bir örnek ile açıklamak gerekirse, LGBTİ+ ilişkilerin suç olarak kabul edildiği veya açıkça suç olarak tanımlanmamakla beraber yaygın toplumsal yaptırımların icra edildiği bir ülkeye sığınan mülteci bakımından, herhangi bir toplumsal ve/veya cezai yaptırım ortaya çıkmamış olsa dahi böylesi bir yaptırım tehdidinin mülteciyi topluma entegre olmaktan, kendine yetebilmekten ve onurlu bir hayat sürmekten alıkoyacağı açıktır. Ayrıca LGBTİ+'lar bakımından ortaya çıkabilecek bu riskler, soyut ve gerçekleşmesi muhtemel olan riskler değil, gerçekleşeceği neredeyse kesin olan, yalnızca ne zaman gerçekleşeceği belli olmayan müstakbel risklerdir.⁴¹⁵ Bu risklerin ortaya çıkmasının ve fiziksel koruma ihtiyacının tam anlamıyla somutlaşmasının beklenmesi, onurlu bir hayata ve korumaya odaklanan yeniden yerleştirme faaliyetleri ile bağdaşmayacaktır. Bir diğer örnek ise, LGBTİ+ mültecinin cinsel yönelimini ve/veya cinsel kimliğini saklayarak yaşamak zorunda olması (*concealment of sexual orientation and/or gender identity*) halidir.⁴¹⁶ Mültecinin ilk sığınma ülkesinde cinsel yönelim ve/veya cinsel kimliğini saklayarak yaşamak zorunda kalması, LGBTİ+ mültecilere özgü bir risk olarak görülmekte ve mültecinin yeniden yerleştirme ihtiyacın tespit edilirken nazara alınmaktadır.⁴¹⁷

Görüldüğü üzere, LGBTİ+'lar bakımından yeniden yerleştirme ihtiyacının değerlendirilmesi için bu amaca özgülümlenmiş bir yaklaşımın benimsenmesi gerekir. UNHCR Yeniden Yerleştirme El Kitabı, bu durumu ayrı bir kategori altında ele almamıştır fakat LGBTİ

⁴¹⁵ Anılan riskler, statü belirleme prosedürlerinde de benzer şekilde değerlendirilmektedir. bkz. **UNHCR**, Guidelines for International Protection No: 9, s. 8-9; **GÜLER, A.**: "Refugee Status Determination Process for LGBTI Asylum Seekers: (In) Consistencies of States' Implementations with UNHCR's Authoritative Guidance", içinde LGBTI Asylum Seekers and Refugees from a Legal and Political Perspective (eds. Arzu Güler, Maryna Shevtsova ve Denise Venturi), Cham. 2019, s. 124.

⁴¹⁶ Konuya dair, statü belirleme prosedürlerinde benimsenen yaklaşımlar ile ilgili olarak bkz. **UNHCR**, Guidelines for International Protection No: 9, s. 9; **GÜLER**, s. 133-136.

Ayrıca konuyla ilgili AIHM kararı için bkz. *I.K. v. Switzerland*, App. No. 21417/17, 18.01.2018, para. 24.

⁴¹⁷ **UNHCR**, LGBTI Resettlement, s.4, 19.

Yeniden Yerleştirme Değerlendirme Aracı isimli doküman, konunun geniş çaplı olarak değerlendirilmesi için yedi başlık altında muhtelif ölçütler sunmuştur.⁴¹⁸

Bu başlıkların ilki, hukuki korumaya dairdir. Bu başlık altında, ilk sığınma ülkesinde rızaya dayalı eşcinsel ilişkilerin suç teşkil edip etmediği, ülke mevzuatının LGBTİ+’lara karşı orantısız ve/veya ayrımcı bir şekilde kullanılıp kullanılmadığı, LGBTİ+ mültecilerin ulusal sığınma prosedürlerine erişimleri olup olmadığı, fiziksel ve cinsel şiddet hakkında kolluk kuvvetlerinin koruma sağlayıp sağlamadıkları ve son olarak, LGBTİ+’lara yönelik istihdama, barınmaya, sağlık hizmetlerine, eğitime ve benzeri temel haklara erişimin kısıtlanıp kısıtlanmadığı değerlendirilir.⁴¹⁹

İkinci başlık altında ise mültecinin barınma ve konaklama durumu değerlendirilir. Mültecinin uygun ve güvenli barınmaya erişip erişemediği ve LGBTİ+ olarak stigmatize edilmemek amacıyla veya kimliği dolayısıyla tehdit, şiddet veya zorla tahliye sebebiyle taşınmak zorunda kalıp kalmadığı saptanır.⁴²⁰

LGBTİ+ mültecilerin yeniden yerleştirme ihtiyacının tespitine yönelik üçüncü başlık ise fiziksel, psikolojik ve cinsel şiddete dairdir. Bu başlıkta düzenlenen ölçütler aracılığıyla, mültecinin cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği sebebiyle taciz, tehdit ve hakaretlere maruz kalıp kalmadığı, fiziksel veya cinsel şiddet görüp görmediği, tutuklama, gözaltı, kovuşturma ve/veya cezaya maruz kalıp kalmadığı veya bunlardan bahisle tehdit edilip edilmediği, mültecinin hayatta kalabilmek için seks işçiliğine muhtaç olup olmadığı ve fiziksel tehlikelere ve sağlık risklerine maruz kalıp kalmadığı değerlendirilir. Ayrıca bu kapsamda, mültecinin cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinden kaynaklanan fiziksel ve cinsel şiddet, dışlanma ve diğer zararlarla ilgili psikolojik etkilerle karşı karşıya kalıp kalmadığı da değerlendirilir. Bu başlık

⁴¹⁸ UNHCR, LGBTI Resettlement, s. 15-18.

⁴¹⁹ UNHCR, LGBTI Resettlement, s. 15.

⁴²⁰ UNHCR, LGBTI Resettlement, s. 15.

altında son olarak mültecinin cinsel yönelimini ve/veya cinsiyet kimliğini açıklamasının taciz ve/veya şiddete yol açıp açmayacağına dair inancı, değerlendirme konusu yapılır.⁴²¹

Dördüncü başlık ise mültecinin aile ilişkilerine dairdir. Bu başlık altında mültecinin zorla evlendirilip evlendirilmediği, ilk sığınma ülkesi otoritelerinin engelleyemediği veya engellemek istemediği aile içi şiddete maruz kalıp kalmadığı, ret dolayısıyla aile desteğinden mahrum olup olmadığı belirlenir. Ayrıca mültecinin ailesinden gördüğü desteğin cinsel yönelimini ve/veya cinsiyet kimliğini açıklamamasına bağlı olup olmadığı ve koruma, barınma ve beslenme gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması için istismarcı ilişkilere bağımlı olup olmadığı da tespit edilmesi gereken hususlardandır.⁴²²

Bu kapsamda insanın toplumsal yapısı gereği, LGBTİ+ mültecilerin yeniden yerleştirme ihtiyacının tespitinde göz önünde bulundurulacak tek husus aile ile olan ilişki değildir. Aynı zamanda LGBTİ+ mültecinin ilk sığınma ülkesinde ikamet eden diğer insanlarla olan ilişkileri de göz önünde bulundurulmalıdır. LGBTİ Yeniden Yerleştirme Değerlendirme Aracı beşinci başlıkta bu konuda araştırma yapılmasını hedeflemiştir. Bu açıdan mültecinin diğer mültecilerden ve yerel toplumun diğer üyelerinden şiddet görüp görmediği ve tehditlere maruz kalıp kalmadığı araştırılmaktadır ve mültecinin sosyal destekten yoksun olup olmadığı ortaya konulmaktadır.⁴²³

Bir başka husus ise LGBTİ+ mültecinin sağlık hizmetlerine erişimi ile ilgilidir. Bu başlık altında, sağlık hizmetlerine erişimde ve HIV ile ilgili önleyici metotlar ve tedaviye erişim konusunda ciddi engellerin mevcut olup olmadığı ve özel tıbbi ihtiyaç sahibi trans ve interseks mültecilerin bu ihtiyaçlara ulaşım ulaşılamadığı tespit edilir.⁴²⁴ LGBTİ+ mülteciler

⁴²¹ UNHCR, LGBTI Resettlement, s. 16.

⁴²² UNHCR, LGBTI Resettlement, s. 16.

⁴²³ UNHCR, LGBTI Resettlement, s. 16.

⁴²⁴ UNHCR, LGBTI Resettlement, s. 16.

bakımından bu başlık altında yapılan değerlendirme, UNHCR Yeniden Yerleştirme El Kitabı'nın düzenlediği tıbbi ihtiyaç sebebiyle yeniden yerleştirme kategorisine göre daha kapsayıcı ve esnek bir yapıdadır.

Nihayet, LGBTİ Yeniden Yerleştirme Değerlendirme Aracı'nın yedinci başlığı sosyal ve ekonomik haklara ilişkindir. Bu son başlık altında mültecinin istihdamdan yoksun olup olmadığı, işyerinde istismar riski karşı karşıya olup olmadığı, işten çıkarılma riskinin olup olmadığı ve ayrımcılık sebebiyle yeterli gıdaya erişip erişemediği tespit edilir.⁴²⁵

Görüldüğü üzere LGBTİ Yeniden Yerleştirme Değerlendirme Aracı, yedi farklı başlık altında mültecinin kırılganlığını ve dolayısıyla yeniden yerleştirme ihtiyacını tespit ederken mülteci LGBTİ+'ların birden fazla ayrımcılık temelinde kesişen bir grup olduklarını dikkate almaktadır. LGBTİ+ mülteciler için farklı ayrımcılık temellerinin birbirini beslediği ve dolayısıyla kırılganlığın büyük ölçüde arttığı göz önünde bulundurulmaktadır. Mülteci bakımından birden fazla güvenlik riski birleşerek ilk sığınma ülkesinde hayatı yaşanmaz hale getirebilecek bir ortam yaratmakta ve yeniden yerleştirme ihtiyacı ortaya çıkmaktadır.

LGBTİ Yeniden Yerleştirme Değerlendirme Aracı'nın ortaya koyduğu kriterler, birçok halde ilk sığınma ülkesi vatandaşı LGBTİ+'lar için de zulüm ihtimaline işaret eder niteliktedir. Fakat anılan bu belge, ilk sığınma ülkesi vatandaşı LGBTİ+'lar açısından temel hak ve özgürlüklere veya sağlanması gereken asgari hukuki ve fiziksel ulusal korumaya ilişkin olarak ele alınmamalıdır. Bir örnek ile açıklamak gerekirse rızaya dayalı eşcinsel ilişkinin suç olarak düzenlendiği bir ülkede mukim ve ülke vatandaşı bir LGBTİ+ kişi ile bu ülkeye sığınan bir LGBTİ+ mülteci bakımından zulüm ihtimalinin kaynağı aynı hukuki norm olsa dahi bu iki kişi

⁴²⁵ UNHCR, LGBTI Resettlement, s. 17.

bakımından bu normun yarattığı kırılmalık birbirinden farklı görünümlere sahiptir ve bağımsız olarak değerlendirilmelidir.

Yeniden yerleştirmenin ilk sığınma ülkesinde koruma ihtiyacını doğuran riskten mülteciyi koruyarak ve kendine yetebilmesi yönünde teşvik ve desteklenmesini amaçladığı göz önüne alındığında, mültecinin hangi üçüncü ülkeye yerleştirileceğı önem arz eder. Bir başka ifade ile mültecinin yeniden yerleştirme ihtiyacının sebebi ilk sığınma ülkesinde bir risk ise bu riskin ortaya çıkmayacağı üçüncü bir ülkeye yerleştirme söz konusu olmalı, eğer yeniden yerleştirme ihtiyacı ilk sığınma ülkesindeki bir eksiklikten kaynaklanıyorsa bu eksikliğin giderilebileceğı bir üçüncü ülkeye yerleştirme söz konusu olmalıdır. Yeniden yerleştirme ihtiyacı içerisindeki birçok mülteci bakımından, doğru üçüncü ülkenin tespiti kompleks bir değerlendirme gerektirmeyebilir. Yeniden yerleştirmenin çoğunlukla üçüncü ülkelerin belirlediğı kotalar dikkate alınarak işletilen bir süreç olduğu dikkate alındığında, birçok halde bir üçüncü ülke seçiminin dahi söz konusu olmaması ihtimal dahilindedir. Ancak LGBTİ+ mülteciler bakımından yeniden yerleştirme ülkesinin seçimi, diğer kırılmalık grupların yeniden yerleştirilmesine göre daha detaylı bir inceleme gerektirmektedir. İsaletle LGBTİ Yeniden Yerleştirme Değerlendirme Aracı bu konuda muhtelif tespitlerde bulunmuştur.⁴²⁶ Üçüncü ülkenin yasaları ve politikalarının cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğı bakımından ayrımcı olup olmadığı, LGBTİ+ dostu bir ülke olup olmadığı, temel hak ve özgürlüklerin LGBTİ+'lar bakımından güvence altına alınıp alınmadığı temel olarak dikkate alınması gereken unsurlardır. Bu kapsamda eşcinsel evliliğın yeniden yerleştirme ülkesinde hukuken mümkün olması veya kayıtlı birliktelik benzeri bir statü ile tanınıyor olması öncelenmesi gereken faktörlerden birisidir. Ayrıca üçüncü ülkenin LGBTİ+ mülteciler ve eşleri/partnerleri bakımından aile birleşimine izin verip vermediğı de göz önünde bulundurulmalıdır. Böylesi kapsamlı bir

⁴²⁶ UNHCR, LGBTI Resettlement, s. 13.

değerlendirmenin yapılmadığı ve salt olarak LGBTİ+ mültecinin yeniden yerleştirme ihtiyacını doğuran sebebin dikkate alındığı bir yeniden yerleştirmenin, kalıcı çözüm yaratma amacıyla uyum içerisinde olmayacağı ve mültecinin üçüncü ülkede başka bir sebeple yeniden koruma ihtiyacının doğabileceği açıktır.

LGBTİ+ mültecilerin yeniden yerleştirme ihtiyaçlarının tespiti ile ilgili önemli hususlardan ilki, mültecilerin cinsiyet kimliği ve cinsel yönelimi hakkında açıklama yaparken güvende olacakları bir ortamın yaratılmasıdır. Mültecilere yönelik kayıt ve mülakat işlemleri sırasında, mültecinin ayrımcı muameleden kaçınmak amacıyla bu yönde beyanda bulunmak istememesi çözülmesi zor bir sorundur. Bu durum kapsamında birçok uluslararası kurum ve kuruluş, mülakat tekniklerinden kullanılması gereken terminolojiye kadar kapsamlı ve detaylı rehberler yayımlamak suretiyle, mültecinin ayrımcı bir muamele görmeyeceği bir ortam yaratmak konusunda çaba göstermekte, çalışanlarını en optimum koşulları sağlaması için eğitimler düzenlemekte ve denetim mekanizmaları oluşturmaktadır.

LGBTİ+ mültecilerin yeniden yerleştirilmesiyle ilgili bir başka önemli durum ise ispata dairdir. Mültecinin yeniden yerleştirme ihtiyacının tespiti için cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine yönelik beyanda bulunma zorunluluğu, bu beyanda birçok halde yeniden yerleştirme ihtiyacının kaynağı olan koruma risklerini yaratan ilk sığınma ülkesi otoriteleri önünde bulunulması gerekliliği ve gerçek dışı beyanlar ve iddialar çözümü zor bir sorunlar silsilesi yaratmaktadır.⁴²⁷ Bu sorun özellikle kitlesel göç ile ilk sığınma ülkesine gelmiş veya cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği harici bir neden dolayısıyla sığınma talep etmiş mülteciler bakımından önemlidir. Zira cinsiyet kimliği veya cinsel yönelimi sebebiyle zulüm göreceğinden bahisle ilk sığınma ülkesine sığınan mülteci bakımından, mülteci statüsünün

⁴²⁷ **ZISAKOU, S.:** “Credibility Assessment in Asylum Claims Based on Sexual Orientation by the Greek Asylum Service: A Deep-Rooted Culture of Disbelief”, *Frontiers in Human Dynamics*, 2021, vol. 3, 693308, s. 1; **KOÇAK, M.:** “Who is “Queerer” and Deserves Resettlement?: Queer Asylum Seekers and Their Deservingness of Refugee Status in Turkey”, *Middle East Critique*, 2020, vol. 29, S. 1, s. 32.

tanınması ile mültecinin LGBTİ+ olduğuna dair yeniden yerleştirme ihtiyacının tespitinde tekrar bir ispat sorunu mevcut olmayacaktır. Mültecinin LGBTİ+ olduğuna dair beyanının güvenilirliğini tespit etmek üzere çeşitli ilke kararlar ve rehberler hazırlanıyor ve ayrıca pratikler geliştiriliyor olsa da mültecinin kırılganlığının ve koruma ihtiyaçlarının gözetildiği aynı zamanda, uluslararası korumanın diğer tarafları bakımından da her olay özelinde gerekliliklere cevap verebilen bir formül şu an için mevcut değildir.⁴²⁸

Görüldüğü üzere kırılganlık temelli yaklaşım, LGBTİ+ mültecilerin yeniden yerleştirme ihtiyaçlarını belirleme ve bu ihtiyaca yanıt verme hususlarında mültecilerin menfaatlerini ve iyilik hallerini gözetmekte ve insan onuruna yaraşır bir uluslararası korumanın sağlanması amacına hizmet etmektedir. Bireysel korumaya odaklanmış bir kalıcı çözüm olan yeniden yerleştirme, belki de en kırılgan mülteciler olan LGBTİ+ mülteciler bakımından büyük önem arz etmekte ve birçok mülteci bakımından tek çare olarak gündeme gelmektedir. Bu yaklaşımın büyük ölçüde avantajlar barındırdığı açıktır fakat bir kalıcı çözüm olarak yeniden yerleştirmenin sürdürülebilir olarak uygulanması için tek başına şüphesiz ki yeterli değildir. Yeniden yerleştirmenin nadir uygulanışı ve yıllar içerisinde değişkenlik gösteren yeniden yerleştirme kotaları dikkate alındığında, uluslararası toplum ve ev sahibi ülkeler LGBTİ+ mültecilerin kırılganlıklarını ve diğer mültecilerden ayrılan ihtiyaç ve gerekliliklerinin göz önünde bulundurarak destekleyici proje ve pratikler üretmek zorundadır.

⁴²⁸ **UNHCR:** Guidelines for International Protection No: 9, < <https://www.unhcr.org/509136ca9.pdf> > (E.T. 01.05.2022), s. 14-17.

SONUÇ

Günümüzde göç ve uluslararası koruma bakımından önemli gelişmeler yaşanmaktadır. 24 Şubat 2022 tarihinde Rusya'nın Ukrayna'yı işgaliyle başlayan süreç ile insana ve insanlığa yakışmayan ve fakat insanlığın tarihi boyunca süregelen savaş olgusu, bir kez daha çirkin yüzünü göstermiştir. Bu işgal sonucunda, 5,5 milyon Ukraynalı yerinden edilmiş ve çeşitli ülkelere sığınmıştır.⁴²⁹ Bir yandan Ukraynalı mülteciler ile dayanışma ve özellikle Avrupa ülkelerinin yeni ortaya çıkan bu mülteci krizindeki tutumları, yakın tarihli Suriyeli mülteci krizinden dersler alındığı şeklinde yorumlanabilirse de diğer yandan bu ülkeler mülteciler ve uluslararası koruma konusundaki değişken tutumları sebebiyle iki yüzlülükle suçlanmakta ve eleştirilmektedir. Diğer bir güncel gelişme ise Birleşik Krallık'ın ülkesine sığınan sığınmacıları Ruanda'ya nakletme planıdır.⁴³⁰ Bu politikanın gelecekte göçmen/mülteci taşıronluğu olarak anılması muhtemeldir. Türkiye ise hem hedef ülke hem de transit ülke olarak sığınmacılar ve göçmenler için önemini sürdürürken aynı zamanda göçmen/mülteci karşıtlığının arttığı günleri yaşamaktadır. Tüm bu güncel gelişmeler, uluslararası korumaya ve uluslararası mülteci hukukuna her bir vechesiyle belki de hiçbir zaman verilmediği kadar önem verilmesini gerektiğini göstermektedir.

1951 yılında yayımladığı kitabında ARENDT mültecileri için “yeryüzünün posası” ifadesini kullanmıştır.⁴³¹ Mültecilerin kırılganlıklarına ve korunma ihtiyacına dair bu keskin ifadenin kullanıldığı yıldan günümüze kadar geçen süreçte mültecilerin korunma ihtiyacı bakımından bir değişiklik olduğu söylenemez, muhtemeldir ki gelecekte de bir değişiklik olmayacaktır. Fakat günümüzde ARENDT'in anılan nitelemeyi yaptığı yılda imzalanan ve

⁴²⁹ UNHCR: Operational Data Ukraine Refugee Situation, < <https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine> > (E.T. 01.05.2022)

⁴³⁰ UN NEWS: NHCR ‘Firmly’ Opposing UK-Rwanda Offshore Migration Processing Deal, < <https://news.un.org/en/story/2022/04/1116342> > (E.T. 01.05.2022)

⁴³¹ “Anayurtlarından ayrıldıklarında artık yurtsuzlardı, devletlerini bıraktıklarında artık devletsizlerdi, insan haklarından yoksun bırakıldıklarında artık haksızlardı, yeryüzünün posasıydılar.” ARENDT, H.: Totalitarizmin Kaynakları 2: Emperyalizm, İstanbul 2011, s. 256.

uluslararası korumanın bağlayıcı kaynağı olan Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi'nin yürürlüğe girmesi ile hukuki olarak mülteciler bakımından büyük bir değişimin olduğu şüphesizdir.

Bireyin mahrum kaldığı ulusal korumanın ikamesi niteliğindeki uluslararası koruma, mültecilerinin güvenliğinin sağlanmasını ve nihai olarak kalıcı çözümlerden birine ulaşarak yerinden edilme döngüsünün sona ermesini amaçlar. Kalıcı çözümler geleneksel olarak üçlü bir tasnife tabi tutulur. Bu tasnife göre ilk ve en çok arzu edilen kalıcı çözüm, mültecinin menşe ülkesine gönüllü geri dönüşüdür. İkinci kalıcı çözüm ise mültecinin ilk sığınma ülkesine entegrasyonudur. Nihayet üçüncü ve en az uygulanan kalıcı çözüm ise mültecinin sığındığı ilk ülkeden kalıcı bir statü ile üçüncü bir ülkeye hareketini ifade eden yeniden yerleştirmedir. Bu tez kapsamında da son kalıcı çözüm olan yeniden yerleştirme, hukuki bir perspektiften mercek altına alınmıştır.

Her ne kadar kalıcı çözümler kendi içlerinde herhangi bir hiyerarşi barındırmasa da yeniden yerleştirme, diğer kalıcı çözümlerle kıyaslandığında bir hayli dar bir uygulama alanına sahiptir. Yeniden yerleştirme nadir uygulanaşı ve yeniden yerleştirme ihtiyacı içerisindeki mültecilerin çokluğu dikkate alındığında tabiri caizse bir cevher niteliğindedir. Bu önemli varoluşu, yeniden yerleştirmenin adil ve sürdürülebilir şekilde uygulanmasını gerektirir. Yeniden yerleştirme kotalarının azlığı düşünüldüğünde bu kalıcı çözümün yalnızca yeniden yerleştirmeye en çok ihtiyaç duyan mültecilere yönelik uygulanması mümkün olmaktadır.

Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile şekillenen Türk uluslararası koruma mevzuatında ise yeniden yerleştirme çok daha merkezi bir yer tutmaktadır. Türkiye'nin 1967 Protokolü'nü imzalarken coğrafi kısıtlamayı saklı tutması ve dolayısıyla ortaya çıkan şartlı mültecilik statüsü bakımından yeniden yerleştirme, istisnası olmayan bir hedef niteliğindedir. Kanun'da

düzenlendiği şekliyle şartlı mültecilerin Türkiye’de üçüncü bir ülkeye yerleştirilinceye kadar kalmasına izin verileceği ve Türkiye’ye sığınanların çoğunun, geçici koruma ile korunanlar haricinde, şartlı mülteci statüsü sahibi olduğu göz önünde bulundurulduğunda, yeniden yerleştirme Türk hukuku bakımından büyük önemi haizdir.

Fakat yeniden yerleştirme uygulamalarının tarihine bakıldığında geçmişteki durum, bugünkü anlayış ve uygulamadan farklıdır. Geçmişte yeniden yerleştirmenin en çok arzu edilen kalıcı çözüm olduğu iltica ve göç hareketlilikleri yaşanmış ve büyük kitlelere bu kalıcı çözüm sunulmuştur. Bugünkü anlayış ise bireysel koruma odaklı yeniden yerleştirmedir ki bu anlayış aynı zamanda yeniden yerleştirmenin bir kalıcı çözüm olma ve uluslararası bir koruma aygıtı olma fonksiyonlarını yansıtır. Yeniden yerleştirmenin bir başka temel fonksiyonu ise uluslararası dayanışmanın bir ifadesi olmasıdır. Fakat yeniden yerleştirme politikalarına bakıldığında, bu dayanışmaya bütün ülkelerin eşit şekilde iştirak ettiği söylenemeyecektir.

Bireysel koruma odaklı yeniden yerleştirme, bir anlamıyla mültecilerin ilk sığınma ülkesindeki kırılganlıkların tespiti ve değerlendirilmesidir. Aslı itibarıyla felsefi ve sosyolojik temelleri olan kırılganlık, bireyin toplumsallığı sebebiyle acı ve zararlara açık olma kapasitesini göz önünde bulundurur. Bu bakımdan kırılganlık; ayrımcılık, insan onuru ve insan hakları ile ilişkili olup hukukun gözettiği, değer biçtiği, norm oluşturduğu ve sonuç öngördüğü bir kavramdır.

Her ne kadar yeniden yerleştirme kotalarını belirleyen ülkeler tarafından çeşitli ek şartlar yeniden yerleştirme pratiğinde yaygın olarak uygulansa da hangi mültecilerin yeniden yerleştirme ihtiyacı içerisinde olduğu UNHCR tarafından yayımlanan Yeniden Yerleştirme El Kitabı’ndaki ölçütler vasıtasıyla tespit edilmektedir. Herhangi bir bağlayıcılığı bulunmamasına rağmen yeniden yerleştirme pratiklerini büyük ölçüde şekillendirmesi sebebiyle mültecilerin hayatlarına dokunan El Kitabı, kırılganlığı merkeze alan bir yaklaşım benimsemiştir. Bu

yaklaşımın sonucu olarak ise yedi farklı kategori ortaya çıkmıştır: hukuki ve/veya fiziki koruma ihtiyacı olan mülteciler, işkence ve/veya şiddetten kurtulanlar mülteciler, tıbbi ihtiyacı olan mülteciler, risk altındaki kadınlar ve kız çocukları, aile birleşimi, risk altındaki çocuklar ve ergenler, diğer kalıcı çözümlerin uygulanabilir olmadığı haller.

Bu kategoriler şüphesiz ki kırılğan grup yaklaşımının bir sonucudur ve kategorilerin her biri bakımından, ilk sığınma ülkesindeki mültecilerin kırılğanlığının başka bir görünümü mevcuttur. Kırılğanlığın bu muhtelif görünümlerinin tamamı için mülteci bakımından ilk sığınma ülkesinde uluslararası korumanın sağlanamaması, bir koruma sağlansa dahi korumanın savunulamaz olması, insan onuruyla bağdaşmıyor olması veya mültecinin gereksinim ve ihtiyaçlarına cevap veremiyor olması söz konusudur. Bir başka ifade ile mültecinin kırılğanlığı, ilk sığınma ülkesindeki durum ve koşullar sebebiyle artmakta ve ilk sığınma ülkesi mülteci nezdinde korumaya değil, kırılğanlığı arttırmaya hizmet etmektedir.

Kadın mültecilerin yeniden yerleştirme ihtiyaçlarının tespiti için yerinden edilme ile başlayan süreçte insan hakları ihlallerine erkek mültecilerden fazla maruz kalma riski, bireysel kırılğanlıkların artması riski ve erkek mültecilere kıyasla maruz kalınabilecek risklerin değişmesi, nazara alınması gereken başlıca kırılğanlık halleridir. Yeniden Yerleştirme El Kitabı, risk altındaki kadınların yeniden yerleştirme ihtiyaçlarının tespiti için mültecinin bireysel durumunu ve ilk sığınma ülkesindeki yerel ve kültürel koşulları temel alan bir yaklaşım belirlemiş ve dört ölçüt vasıtasıyla kapsamlı bir yaklaşım sunmuştur. Bu cinsiyetlendirilmiş yaklaşım tipik mültecinin genç erkek olduğunu varsayan yaklaşımın aksine, toplumsal cinsiyete dayalı koruma risklerini ve şiddeti merkez noktası yapmıştır.

LGBTİ+ mülteciler bakımından kesişen ve birbirini besleyen kırılğanlık hallerinin mevcut olduğu kabul edilmektedir. Bu kabul, ilk sığınma ülkesinde hem mülteci olma hali dolayısıyla hem de cinsiyet kimliği ve/veya cinsel yönelimi dolayısıyla ayrımcılıkla karşılaşma

riskinin mevcudiyetine dayanır. Yeniden Yerleştirme El Kitabı, LGBTİ+ mültecilere dair birçok saptamada bulunmuş fakat yeniden yerleştirme ihtiyacının tespiti için LGBTİ+’lara özgülenmiş bir kategori oluşturmamıştır. LGBTİ+ mültecilerin, diğer mültecilerden ayrılan koruma riskleriyle karşı karşıya kalabilecekleri ve kırılganlıklarının değerlendirmesi bakımından kendine özgü bir yaklaşımın benimsenmesi gerektiği açıktır. Anılan hususlar sebebiyle UNHCR, LGBTİ Yeniden Yerleştirme Değerlendirme Aracı isimli bir doküman vasıtasıyla kendine özgü kırılganlık hallerinin gözetildiği kapsamlı bir yaklaşım sunmuştur.

Görüldüğü üzere bireysel korumaya odaklanmış yeniden yerleştirme kalıcı çözümü bakımından, kimin kırılgan kabul edileceği ve hangi mültecilerin daha çok yeniden yerleştirme ihtiyacı içerisinde olduğunun tespiti merkezi bir rol oynamaktadır. Bu değerlendirme ve tespitlerin, her kırılgan grubun karşılaşılabileceği ve diğer kırılgan gruplardan ayrılan özgün koruma risklerinin dikkate alınarak yapılması zorunludur. Kırılganlık odaklı yaklaşım, farklılıkların gözetilerek yeniden yerleştirme konusunda adaleti sağlama misyonuna hizmet etmektedir.

Kırılganlık odaklı yaklaşım doğrultusunda yeniden yerleştirmeye en çok ihtiyaç duyan mültecilerin seçilmesinin, uluslararası korumaya sağladığı katkının oldukça büyüktür. Yeniden yerleştirmeye duyulan ihtiyacın büyüklüğü göz önünde bulundurulduğunda, devletlerin kabul kotalarını arttırmalarıyla ve her ne kadar günümüzde yeniden yerleştirmenin bir hak olmadığı kabul ediliyorsa da hak temelli bir bakış açısıyla yeniden yerleştirmeye yaklaşılmasıyla bu katkı katbekat artacaktır.

KAYNAKÇA

ANDORNO, R.: “Is Vulnerability The Foundation Of Human Rights?”, içinde Human Dignity of the Vulnerable in the Age of Rights (eds. A. Masferrer ve E. García Sánchez), New York 2016, s. 257-272.

ARENDT, H.: Totalitarizmin Kaynakları 2: Emperyalizm, İstanbul 2011.

ARNARDOTTIR, O. M.: “Vulnerability under Article 14 of the European Convention on Human Rights”, Oslo Law Review, 2017, vol. 4, S. 3, s. 150-171.

ASYLUM INFORMATION DATABASE: Resettlement Turkey, < https://asylumineurope.org/reports/country/turkey/content-international-protection/movement-and-mobility/resettlement/#_ftnrefl > (E.T. 03.05.2022).

AUSTRALIAN GOVERNMENTS DEPARTMENT OF HOME AFFAIRS: Discussion Paper Australia’s Humanitarian Program 2021–22, < <https://www.homeaffairs.gov.au/reports-and-pubs/files/2021-22-discussion-paper.pdf> > (E.T. 15.04.2022).

AYDIN, E.: “Avrupa Birliği Mevzuatında Güvenli Üçüncü Ülke Kavramı ve Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşmasına Yansımaları”, Public and Private International Law Bulletin, 2018, vol. 38, S. 1, s. 11-40.

BARTOLOMEI, L./ECKERT, R./PITTAWAY, E.: ““What happens there ... follows us here”: Resettled but Still at Risk: Refugee Women and Girls in Australia”, Refuge, 2014, vol. 30, S.2, s. 45-56.

BASOK, T.: “How Durable Are the “Durable Solutions” Projecs for Salvadorean Refugees in Costa Rica?”, Refuge: Canada’s Journal on Refugees, 1986, vol. 5, S. 4, s. 7-9.

BAUMGARTEL, M.: “Facing the Challenge of Migratory Vulnerability in the European Court”, Netherlands Quarterly of Human Rights, 2020, vol. 38, S.1, s. 12-29.

BBC TÜRKÇE: Afgan Göçmenler Anlatıyor: Türkiye'ye Neden ve Nasıl Geliyorlar? Ne İstiyorlar?, 19.07.2021, < <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-57890844> > (E.T. 24.04.2022).

BEIRENS, H./FRATZKE, S.: Taking Stock of Refugee Resettlement, Brussels 2017, s. 4.

BETTS, A/LOESCHERS, G./MILNER, J.: UNHCR: The Politics and Practice of Refugee Protection, New York 2012.

BM: Genel Kurul Kararı 428 (V), 14.12.1950, < <https://www.unhcr.org/3b66c39e1.pdf> > (E.T. 08.03.2022).

BOSSUYT, M.: “Categorical Rights And Vulnerable Groups: Moving Away From The Universal Human Being”, The George Washington International Law Review, 2016, vol. 48, S. 4, s. 717-742.

BOUTEILLET-PAQUET, D.: “Passing the Buck: A Critical Analysis of the Readmission Policy Implemented by the European Union and Its Member States”, European Journal of Migration and Law, vol. 5, S. 3, s. 359-377.

BRADLEY, M.: “Durable Solutions and the Right of Return for IDPs: Evolving Interpretations”, International Journal of Refugee Law, 2018, vol. 30, S. 2, s. 218-242.

BRANDL, U./CZECH, P.: “General and Specific Vulnerability of Protection-Seekers in the EU: Is there an Adequate Response to their Needs?”, içinde Protecting Vulnerable Groups (eds. Francesca Ippolito ve Sara Iglesias Sánchez), Oregon 2015, s. 247-270.

BUZ, S./KORÇ, S.: “Mültecilere Yönelik Kalıcı Çözümlerden Biri Olarak Gönüllü Geri Dönüş”, Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 2021, S. 50, s. 195-230.

CARON, H.: “Refugees, Readmission Agreements, and Safe Third Countries: A Recipe for Refoulement?”, Journal of Regional Security, 2017, vol. 12, S. 1, s. 27-50.

CHIMNI, B. S.: “From Resettlement to Involuntary Repatriation: Towards a Critical History of Durable Solutions to Refugee Problems”, New Issues in Refugee Research, Research Paper No: 2, 1999.

COLVILLE, R.: “Fiftieth Anniversary Of The Hungarian Uprising and Refugee Crisis”, 2006, < <https://www.unhcr.org/news/latest/2006/10/453c7adb2/fiftieth-anniversary-hungarian-uprising-refugee-crisis.html> > (E.T. 03.02.2021).

COSTA, M.: Rights of Refugees in the Context of Integration: Legal Standards and Recommendations, Cenevre 2006.

COUNCIL of the EUROPEAN UNION: EU-Turkey statement, 18 March 2016, < <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/> > (E.T. 13.02.2022).

CRAWLEY, H./SKLEPARIS, D.: “Refugees, Migrants, Neither, Both: Categorical Fetishism and The Politics of Bounding in Europe’s ‘Migration Crisis’, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 2018, vol. 44, S. 1, s. 48- 65.

CRISP: Complementary Pathways, < <https://resettle.org/complementary-pathways#:~:text=Complementary%20pathways%20are%20safe%20and,a%20sustainable%20and%20lasting%20solution.> > (E.T. 12.07.2022).

ÇELİK, E.: “İnsan Hakları Bakımından Kırılgan Kavramına Bir Giriş ve Kavramın AIHM Kararlarındaki Görünürlüğü”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2020, vol. 22, S. 1, s. 57-77.

ÇELİK, E.: “İnsan Onurundan İnsanın Kırılganlığına: İnsan Haklarının Temelinde Yatan Kavramları Yeniden Ele Almak” (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2015.

ÇİÇEKLİ, B.: *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, Ankara 2016.

ÇİLİNGİR, S.: “Hak Mı? Görev Mi? Avrupa Ortak Siğınma Sistemi Ve İlgili Mevzuatta Uluslararası Koruma Altındaki Bireylerin Entegrasyonu”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 2021, vol. 20, S. 1, s. 129-159.

EKŞİ, N.: “18 Mart 2016 Tarihli AB-Türkiye Zirvesi Bildirisinin Hukuki Niteliği”, *CONRESS İktisat ve Sosyal Bilimlerde Güncel Araştırmalar*, 2017, vol. 1, S. 1, s. 47-85.

EKŞİ, N.: *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku*, İstanbul 2018.

ELGERSMA, S.: *Resettling Refugees: Canada’s Humanitarian Commitments*, 2015, < <https://lop.parl.ca/staticfiles/PublicWebsite/Home/ResearchPublications/InBriefs/PDF/2015-11-e.pdf> > (E.T. 22.08.2022).

ERDENİR, B.: “18 Mart Mutabakatı: Bir Hukuki Analiz, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 2021, vol. 20, S. 2, s. 447-480.

ERDOĞAN, M.: *Türkiye’deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum*, İstanbul 2018.

FELLER, E./TÜRK, V./NICHOLSON, F.: “Summary Conclusions: Cessation of refugee status, expert roundtable, Lisbon, May 2001”, içinde *Refugee Protection in International Law UNHCR's Global Consultations on International Protection* (eds. E. Feller, V. Türk, & F. Nicholson), Cambridge 2003, s. 545-550.

FINEMANN, M. A.: “The Vulnerable Subject: Anchoring Equality in the Human Condition”, Yale Journal of Law and Feminism, 2008, vol. 20, S. 1, s. 1-23.

FISCHER, B.L.: “Refugee Resettlement: A Protection Tool for LGBTI Refugees”, içinde LGBTI Asylum Seekers and Refugees from a Legal and Political Perspective (eds. Arzu Güler, Maryna Shevtsova ve Denise Venturi), Cham. 2019, s. 275-292.

FITZPATRICK, J./BONOAN, R.: “Cessation of refugee protection”, içinde Refugee Protection in International Law (eds. Erika Feller, Volker Türk, ve Frances Nicholson), Cambridge 2003, s. 492-542.

FORCED MIGRATION RESEARCH NETWORK: “The World’s Biggest Minority?”, 2017, < <https://www.unhcr.org/events/conferences/59e5f4447/worlds-largest-minority-women-girls-global-compact-refugees-extended.html> > (E.T. 10.04.2022).

FOSTER, M./ LAMBERT, H.: International Refugee Law and the Protection of Stateless Persons, Oxford 2019.

FREDMAN, S.: Discrimination Law, Oxford, 2011.

FREEDMAN, F.: “The Uses and Abuses of «Vulnerability» in EU Asylum and Refugee Protection: Protecting Women or Reducing Autonomy?”, (Protecting Women), International Journal on Collective Identity Research, 2019, vol. 1, s. 1-15.

FREEDMAN, J.: “Women’s Experience of Forced Migration: Gender-Based Forms of Insecurity and the Uses of “Vulnerability” “, (Vulnerability), içinde A Gendered Approach to the Syrian Refugee Crisis (eds. Jane Freedman, Zeynep Kivilcim ve Nurcan Özgür Baklacioglu, New York 2017, s. 125-141.

FREEDMAN, J.: Gendering the International Asylum and Refugee Debate, (Gendering the International Asylum), London 2015.

GALLAGER, D.: “Durable Solutions in a New Political Era”, Journal of International Affairs, 1994, vol. 47, S. 2, s. 429-450.

GARNIER, A.: “Narratives of Accountability in UNHCR’s Refugee Resettlement Strategy”, (Narratives of Accountability), içinde UNHCR and the Struggle for Accountability (eds. Kristin Bergtora Sandvik ve Katja Lindskov Jacobsen), 2016 New York, s. 66-80.

GARNIER, A./SANDVIK, K.B./JUBILUT, L.L.: “Introduction Refugee Resettlement as Humanitarian Governance”, içinde Refugee Resettlement: Power, Politics, and Humanitarian

Governance (eds. Adle Garnier Liliana, Lyra Jubilut ve Kristin Bergtora Sandvik), New York 2018, 1-28.

GATRELL, P.: The Making of the Modern Refugee, Oxford 2013.

GIL-BAZO, M.T.: “The Safe Third Country Concept In International Agreements On Refugee Protection”, Netherlands Quarterly of Human Rights, 2015, vol. 33, S. 1, s. 42-77.

GILBERT, G.: “Why Europe Does Not Have a Refugee Crisis”, International Journal of Refugee Law, 2015, vol. 27, S. 4, s. 531-535.

GILSON, E. C.: “Vulnerability and Victimization: Rethinking Key Concepts in Feminist Discourses on Sexual Violence”, Journal of Women in Culture and Society, 2016, vol. 42, S. 1, s. 71-98.

GLOBAL COMPACT FOR MIGRATION: Global Compact For Safe, Orderly And Regular Migration, 13.07.2018, < https://refugeesmigrants.un.org/sites/default/files/180713_agreed_outcome_global_compact_for_migration.pdf > (E.T. 14.03.2022).

GLOBAL REFUGEE SPONSORSHIP INITIATIVE: Community Sponsorship, < <https://refugeesponsorship.org/community-sponsorship> > (E.T. 12.07.2022).

GOODWIN-GILL, G. S.: “International Refugee Law in the Early Years”, içinde The Oxford Handbook of International Refugee Law (eds. Cathryn Costello, Michelle Foster, ve Jane McAdam), Oxford 2021, s. 23-42.

GOODWIN-GILL, G.S./MCADAM, J.: The Refugee in International Protection, New York 2011.

GOTTWALD, M.: “Back to the Future: The Concept of “Comprehensive Solutions” ”, Refugee Survey Quarterly, 2012, vol. 31, S. 3, s. 101-136.

GÖÇ İDARESİ BAŞKANLIĞI: Geçici Koruma, < <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> > (E.T. 03.05.2022).

GÖÇ İDARESİ BAŞKANLIĞI: Uluslararası Koruma İstatistikleri, < <https://www.goc.gov.tr/uluslararasi-koruma-istatistikler> > (E.T. 12.07.2022).

GÖÇMEN, İ.: “Türkiye ile Avrupa Birliği Arasındaki Geri Kabul Anlaşmasının Hukuki Yönden Analizi, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, 2014, vol. 13, S. 2, s. 21-86.

GÖTTSCHE, S.: “The Accumulation of Vulnerability Aspects in the Figure of the Migrant: A Theoretical Approach”, içinde Power in Vulnerability A Multi-Dimensional Review of Migrants’ Vulnerabilities (eds. Nicolas Fromm, Annette Jünemann ve Hamza Safouane), Wiesbaden 2021, s. 3-30.

GREAR, A.: Redirecting Human Rights: Facing the Challenge of Corporate Legal Humanity, Basingstoke 2010, s. 115.

GRUNGRAS, N./LEVITAN, R./SLOTEK A.: Unsafe Haven: The Security Challenges Facing Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Asylum Seekers and Refugees in Turkey, 2011, < <https://www.refworld.org/docid/524c114f4.html> > (E.T. 05.08.2022).

GÜLER, A.: “Refugee Status Determination Process for LGBTI Asylum Seekers: (In) Consistencies of States’ Implementations with UNHCR’s Authoritative Guidance”, içinde LGBTI Asylum Seekers and Refugees from a Legal and Political Perspective (eds. Arzu Güler, Maryna Shevtsova ve Denise Venturi), Cham. 2019, s. 117-139.

HAFFEJEE, B./EAST, J. F.: “African Women Refugee Resettlement: A Womanist Analysis, Affilia: Journal of Women and Social Work, 2015, vol. 31, S. 2, s. 232-242.

HASHIMOTO, N.: “Refugee Resettlement as an Alternative to Asylum”, Refugee Survey Quarterly, 2018, vol. 37, S. 2, s. 162-186.

HASSOURI, P.: “Vulnerable by Category: A Critical Assessment of Constructions of Vulnerability in International Refugee Law” içinde Power in Vulnerability A Multi-Dimensional Review of Migrants’ Vulnerabilities (eds. Nicolas Fromm, Annette Jünemann ve Hamza Safouane), Wiesbaden 2021, s. 31-48.

HATHAWAY, J.C./FOSTER. M.: The Law of Refugee Status, Cambridge 2014.

HATHAWAY, J.C.: The Rights of Refugees under International Law, Cambridge 2021.

HUMAN RIGHTS FIRST: Persistent Needs and Gaps: the Protection of Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender and Intersex (LGBTI) Refugees: An Overview of UNHCR’s Response to LGBTI Refugees and Recommendations to Enhance Protection, 30.09.2010, < https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/28B71CC0CDA87A79852577CF0058D1A8-HRF_Sept2010.pdf > (E.T. 30.04.2022).

ICELANDIC HUMAN RIGHTS CENTER: Human Rights Protection of Vulnerable Groups, < <https://www.humanrights.is/en/human-rights-education-project/human-rights-concepts-ideas-and-fora/the-human-rights-protection-of-vulnerable-groups> > (E.T. 23.08.2022).

INDEPENDENT TÜRKÇE: Suriyeli ve Afganistanlıların Ardından Şimdi de Pakistanlı Düzensiz Göçmenler Gündemde... Nasıl Geliyor, Kalıcı Mı Olmak İstiyorlar?, 21.04.2022, < <https://www.indytrk.com/node/500361/haber/suriyeli-ve-afganistanl%C4%B1lar%C4%B1n-ard%C4%B1ndan-%C5%9Fimdi-de-pakistanl%C4%B1-d%C3%BCzensiz-g%C3%B6%C3%A7menler> > (E.T. 24.04.2022).

INELI-CIGER, M: “Is Resettlement Still a Durable Solution? An Analysis in Light of the Proposal for a Regulation Establishing a Union Resettlement Framework”, European Journal of Migration and Law, 2022, vol. 24, S. 1, s. 27-55.

IOM: “Over 900 Syrian Refugees Depart Turkey for Canada”, < <https://www.iom.int/news/over-900-syrian-refugees-depart-turkey-canada> > (E.T. 10.05.2023).

JAEGER, G.: "On The History Of The International Protection of Refugees", International Review of Red Cross, 2001, vol. 83, S. 843, s. 727-738.

JASTRAM, K./NEWLAND, K.: “Family Unity and Refugee Protection”, içinde Refugee Protection in International Law (eds. Erika Feller, Volker Türk, ve Frances Nicholson), Cambridge 2003, s. 555-603.

KALABALIK, H.: İnsan Hakları Hukuku, Ankara 2017.

KARAMAN, E.: “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Kararlarının Yerine Getirilmemesinden Doğan Sorumluluk”, İÜHFM, 2014, vol. 72, S. 1, s. 411-434.

KAYA, C.: “Kalıcı Çözüm Türü Olarak Gönüllü Geri Dönüş ve Geçici Koruma Kapsamında Yer Alanlar Bakımından Türk Hukukundaki Düzenlenme Şekli”(Gönüllü Geri Dönüş), Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2019, vol. 5, S. 2, s. 511-535.

KAYA, C.: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukukunda Kalıcı Bir Çözüm Olarak Yerel Entegrasyon, İstanbul 2017.

KHAN, F./ZIEGLER, R.: “Refugee Naturalisation and Integration”, içinde The Oxford Handbook of International Refugee Law (eds. Cathryn Costello, Michelle Foster, ve Jane McAdam), Oxford 2021, s. 1046-1062.

KILINÇ, Ü.: “Geri Kabul Anlaşması’nın Uygulanmasının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Açısından Değerlendirilmesi”, Ankara Barosu Dergisi, 2020, vol. 78, S. 2, s. 1-35.

KIM, S. Y.: “Les Vulnérables : Evaluating The Vulnerability Criterion in Article 14 Cases by the European Court of Human Rights”, Legal Studies, 2021, vol. 41, S. 4, s. 617-632.

KNEEBONE, S./MACKLIN, A: “Resettlement”, içinde The Oxford Handbook of International Refugee Law (eds. Cathryn Costello, Michelle Foster, ve Jane McAdam), Oxford 2021, s. 1080-1098.

KOÇAK, M.: “Who is “Queerer” and Deserves Resettlement?: Queer Asylum Seekers and Their Deservingness of Refugee Status in Turkey”, Middle East Critique, 2020, vol. 29, S. 1, s. 29-46.

KONYALI, G.: Uluslararası Hukukta Sığınma Hakkı, Ankara 2021.

LAVENEX, S.: Safe Third Countries, Budapest 1999.

LEWIS, C.: UNHCR and International Refugee Law- - From Treaties To Innovation, London 2012.

LOESCHER, G.: The UNHCR and World Politics: A Perilous Path, Oxford 2001.

LONG, K.: “Rethinking Durable Solutions”, içinde The Oxford Handbook of Refugee and Forced Migrations Studies (eds. Elena Fiddian-Qasbiyeh, Gil Loescher, Katy Long, ve Nando Sigona), Oxford 2014, s. 475-488.

MACLEAN’S: “How Alan Kurdi's Death Has Affected Canada, One Year Later, < <https://www.macleans.ca/news/world/how-alan-kurdis-death-has-affected-canada-one-year-later/> > (E.T. 10.05.2022).

MANDERSON, L./KELAHHER, M./MARKOCIC, M./McMANUS, K.: “A Woman Without a Man is a Woman at Risk: Woman at Risk in Australian Humanitarian Programs”, Journal of Refugee Studies, 1998, vol. 11, S. 3, s.2 67-283.

MANGRIO, E./ZDRAVKOVIC, S./CARLSON, E.: “Refugee Women’s Experience of the Resettlement Process: A Qualitative Study”, BMC Women’s Health, 2019, vol. 19, S. 1.

MCADAM, J.: Complementary Protection in International Refugee Law, Oxford 2007.

MENEKŞE, T.: “İltica Hukukunda Hariçte Bırakma Değerlendirmesi”, Göç Araştırmaları Dergisi, 2018, vol. 4, S. 1, ss. 66-111.

MENZIES, R./NAWRATH, J.: “Germany, a Gay H(E)aven? Heteronormativity in LGBTIQ + Asylum Cases”, içinde Power in Vulnerability A Multi-Dimensional Review of Migrants’ Vulnerabilities (eds. Nicolas Fromm, Annette Jünemann ve Hamza Safouane), Wiesbaden 2021, s. 131-156.

MERCY CORPS: Violence and Child Marriage: The Many Risks Refugee Girls Face, 07.10.2015, < <https://europe.mercycorps.org/en-gb/blog/risks-refugee-girls> > (E.T. 14.02.2022).

MILNER, J.: “Recent developments in international resettlement policy; implications for the UK programme”, içinde Listening to the evidence: the future of UK resettlement (eds. Verity Gelsthorpe ve Lauren Herlitz), Londra 2003, s. 53-66.

MORAWA, A. H. E.: “'Vulnerability' as a Concept in International Human Rights Law”, Journal of International Relations and Development, 2002, vol. 10, s. 139-155.

NEAL, M.: “Not Gods But Animals: Human Dignity and Vulnerable Subjecthood”, Liverpool Law Review, 2012, vol. 23, S. 3, s. 177-200.

NEWMAN, K.: “Refugee Resettlement Transition”, Migration Policy Institute, < <https://www.migrationpolicy.org/article/refugee-resettlement-transition> > (E.T. 04.05.2022).

NOLL, G./van SELM, J.: “Rediscovering Resettlement”, MPI Insight, 2003, vol. 3.

O’BOYLE, M.: The Notion of “Vulnerable Groups” in the Case Law of the European Court of Human Rights, Strasbourg 2016.

ODMAN, M. T.: Mülteci Hukuku, Ankara 1995.

OMATA, N.: “Promoting ‘self reliance’ for refugees: what does it really mean?”, <<https://www.qeh.ox.ac.uk/content/promoting-%E2%80%99self-reliance%E2%80%99-refugees-what-does-it-really-mean>> (E.T. 06.01.2022).

ORAM, < tr.oramrefugee.org > (E.T. 03.05.2022).

ÖZBEK, E.: “Sığınma Hakkı ve Mültecilerin İnsan Haklarının Korunması” (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2019.

ÖZCAN, M.: Avrupa Birliği Sığınma Hukuku, Ankara 2005.

ÖZCAN, H.: “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun 74. Maddesinin “Güvenli Üçüncü Ülke” Kavramı Bağlamında Genel Değerlendirilmesi”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2020, vol. 28, S. 2, s. 819-855.

ÖZDEMİR, N.: “Kırılganlık Kavramı ve Özerklik Değeri Işığında Devletin Sorumluluğu”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 2020, vol. 33, S. 151, s. 361-381.

ÖZTÜRK, N. Ö.: “1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme Çerçevesinde Mülteci Statüsünün Sona Ermesine Yönelik Ölçütlerin İncelenmesi ve Türk Hukuku Üzerindeki Yansımalarının Değerlendirilmesi”, (Sona Erme), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2016, vol. 65, S. 2, s. 393-448.

ÖZTÜRK, N.Ö.: “Avrupa Birliği Temel Haklar Şartında Yer Alan Sığınma Hakkının Tahlili”, (Temel Haklar Şartı), İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2012, vol. 3, S. 2, s. 187-229.

ÖZTÜRK, N. Ö.: “Geçici Korumanın Uluslararası Koruma Rejimine Uyumuna Üzerine Bir Değerlendirme”, (Geçici Koruma), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2017, vol. 66, S. 1, s. 201-261.

ÖZTÜRK, N.Ö.: “Irregular Migratory Movements From Turkey To Greek Islands: The Effect Of The Readmissions Based On The Eu - Turkey Statement Over The Rights Of The Asylum Seekers”, DEHUKAM Deniz Hukuku Dergisi, 2020, vol. 3, S. 1, s. 71-166.

ÖZTÜRK, N. Ö.: Mültecinin Hukuki Statüsünün Belirlenmesi, Ankara 2015.

ÖZTÜRK, N. Ö.: “Türk Yabancılar Hukuku ve Uluslararası Mülteci Hukuku Ekseninde Covid 19 Küresel Salgınının Uluslararası Korumaya Erişim Üzerindeki Etkileri”, içinde Covid-19 Küresel Salgınının Hukuktaki Yansımaları (ed. Kemal Şenocak), (Covid 19), Ankara 2021, s. 687-784.

ÖZTÜRK, N. Ö.: “Uluslararası Mülteci Hukuku Ve İnsan Hakları Hukukunun Kesişiminde Türkiye'nin Uluslararası Koruma Sorumluluğuna Genel Bir Bakış”, (Uluslararası Koruma

Sorumluluğu), Kadir Has Üniversitesi Hukuk Bülteni, 25.02.2022, < <https://hukukbulteni.khas.edu.tr/bulten/73> > (E.T. 07.03.2022).

PAZARCI, H.: Uluslararası Hukuku, Ankara 2016, s. 215.

PEERS, S.: The Final EU/Turkey Refugee Deal: A Legal Assessment, < <http://eulawanalysis.blogspot.com/2016/03/the-final-euturkey-refugee-deal-legal.html> > (E.T. 23.08.2022).

PEKER, B./SANCAR, M.: Mülteciler ve İltica Hakkı Yaşamın Kısıyındakilere Hoşgeldin Diyebilmek, Ankara 2001.

PERONI, L./TIMMER, A.: “Vulnerable groups: The Proomise of an Emerging Concept in European Human Rights Convention Law”, International Journal of Constitutional Law, 2013, vol. 11, S. 4, s. 1056-1085.

PIPER, M./POWER, P./THOM, G.: Refugee Resettlement: 2012 and beyond, New Issues in Refugee Research, Research Paper No: 253, Cenevre 2013.

PITTAWAY E./PITTAWAY, E.: “Refuge Women: A Dangerous Label”, Australian Journal of Human Rights, 2004, vol. 10, S. 2, s. 119-135.

PULVIRENTI, M./MASON, G.: “Resilience and Survival: Refugee Women and Violence”, Current Issues in Criminal Justice, 2011, vol. 23, S. 1, s. 37-52.

ROBINSON, W.C.: “The Comprehensive Plan of Action for Indochinese Refugees 1989–1997: Sharing the Burden and Passing the Buck.”, Journal of Refugee Studies, 2004, vol. 17, S. 3, s. 319-333.

SAFİ, S.: Mülteci Hukuku Ders Kitabı, İstanbul 2018.

SANDVIK, K. B.: “Blurring Boundaries: Refugee Resettlement in Kampala —between the Formal, the Informal, and the Illegal”, Political and Legal Anthropology Review, 2011, vol. 34, S. 1, s. 11-32.

SANDVIK, K. B.: “The Digital Transformation of Refugee Governance”, içinde The Oxford Handbook of International Refugee Law (eds. Cathryn Costello, Michelle Foster, ve Jane McAdam), Oxford 2021, s. 1007-1027.

SANDVIK, K.B.: “A Legal History: The Emergence of the African Resettlement Candidate in International Refugee Management”, içinde Refugee Resettlement: Power, Politics, and Humanitarian Governance (eds. Adle Garnier Liliana, Lyra Jubilut ve Kristin Bergtora Sandvik), New York 2018, s. 46-69.

SCHNEIDER, H.: “Implementing the Refugee Resettlement Process: Diverging Objectives, Interdependencies and Power Relations”, Frontiers in Political Science, 2021, vol. 3, Article 629675.

SIĞINMACILAR ve GÖÇMENLER DAYANIŞMA DERNERĞİ: Özel İhtiyaç Sahiplerinin Korunması El Kitabı, Ankara 2022.

SİRMEN, K. S.: “Yabancıların Türkiye’den Sınır Dışı Edilmesine İlişkin Temel Düzenlemeler”, Ankara Barosu Dergisi, 2009, vol. 3, S. 1, s. 29-45.

SİVİL TOPLUM GELİŞTİRME MERKEZİ: Azınlığın da Azınlığı: Mülteci LGBTİ+’lar, < <https://www.stgm.org.tr/azinligin-da-azinligi-multeci-lgbtilar> > (E.T. 29.05.2022).

SMIT, A.: The Property Rights of Refugees and Internally Displaced People, Birleşik Krallık 2012.

SOLF, B./REHBERG, K.: The Resettlement Gap: “A Record Number of Global Refugees, but Few Are Resettled”, < <https://www.migrationpolicy.org/article/refugee-resettlement-gap> > (E.T. 19.04.2022).

SÖZER, H.: “Categories that Blind Us, Categories that Bind Them: The Deployment of the Notion of Vulnerability for Syrian Refugees in Turkey”, Journal of Refugee Studies, 2019, vol. 34, S. 3, s. 2775-2803.

STEIN, B. N.: “Durable Solutions For Developing Country Refugees, International Migration Review Special Issue, 1986, vol. 20, S. 2, s. 264-282.

THE CENTER FOR SOCIAL JUSTICE: The Syrian Refugee Crisis: A Resettlement Programme That Meets the Needs of the Most Vulnerable, 2017, < <https://www.centreforsocialjustice.org.uk/wp-content/uploads/2018/03/The-Syrian-Refugee-Crisis-Final-002.pdf> > (E.T. 17.04.2022).

THOMSON, J.: The Role Of Resettlement In Refugee Responsibility Sharing, Ontario 2017.

TIEDEMAN, P.: Flüchtlingsrecht, Frankfurt 2019.

TÜRK, V.: “Prospects for Responsibility Sharing in the Refugee Context”, Journal on Migration and Human Security, 2016, vol. 4, S. 3, s. 45-59.

TÜRK, V./NICHOLSON, F.: “Refugee Protection in International Law: An Overall Perspective”, içinde Refugee Protection in International Law (eds. Erika Feller, Volker Türk, ve Frances Nicholson), Cambridge 2003, s. 3-42.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI: Türkiye-AB Arasında 18 Mart’ta Varılan Mutabakata İlişkin Soru-Cevaplar, < https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-arasinda-18-mart_ta-varilan-mutabakata-iliskin-soru-cevaplar.tr.mfa > (E.T. 03.05.2022).

ULUSLARARASI GÖÇ ÖRGÜTÜ: Göç Terimleri Sözlüğü (eds. Richard Perruchoud ve Jillyanne Redpath – Cross, 2013.

UN: Global Compact on Refugees, New York 2018, s. 33.

UN: Vulnerable Groups, < <https://www.un.org/en/fight-racism/vulnerable-groups> > (E.T. 23.08.2022).

UN AD HOC COMMITTEE: A Study of Statelessness, New-York 1949, < <https://www.refworld.org/pdfid/3ae68c2d0.pdf> > (E.T. 13.03.2022).

UN GENERAL ASSEMBLY: New York Declaration for Refugees and Migrants, 19.09.2016, < https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/71/1 > (E.T. 14.03.2022).

UN NEWS: NHCR ‘Firmly’ Opposing UK-Rwanda Offshore Migration Processing Deal, < <https://news.un.org/en/story/2022/04/1116342> > (E.T. 01.05.2022).

UNHCR: Agenda For Protection, Ekim 2003, < <https://www.unhcr.org/protect/PROTECTION/3e637b194.pdf> > (E.T. 10.01.2022).

UNHCR: An Introduction to International Protection, (International Protection), Cenevre 2005, < <https://www.unhcr.org/publications/legal/3ae6bd5a0/self-study-module-1-introduction-international-protection-protecting-persons.html> > (E.T. 12.12.2021).

UNHCR: Complementary Pathways For Admission of Refugees to Third Countries Key Considerations, (Complementary Pathways 2019), 2019, < <https://www.refworld.org/pdfid/5cebf3fc4.pdf> > (E.T. 14.03.2022).

UNHCR: ExCom Standing Committee 27th meeting, The Strategic Use of Resettlement (A Discussion Paper Prepared by the Working Group on Resettlement), 27.03.2003, < <https://www.refworld.org/docid/41597a824.html> > (E.T. 16.03.2022).

UNHCR: ExCom Standing Committee 66th Meeting, New Approaches to Solutions, 07.06.2016, < <https://www.unhcr.org/575a74597.pdf> > (E.T. 14.03.2022).

UNHCR: Executive Committee Conclusion No. 22 on Protection of Asylum-Seekers in Situations of Large-Scale Influx, 21.10.1981, < <https://www.unhcr.org/excom/exconc/3ae68c6e10/protection-asylum-seekers-situations-large-scale-influx.html> > (E.T. 07.03.2022).

UNHCR: Executive Committee Conclusion No. 103, 07.10.2005, < <https://www.unhcr.org/excom/exconc/43576e292/conclusion-provision-international-protection-including-complementary-forms.html> > (E.T. 12.07.2022).

UNHCR: Executive Committee Conclusion No. 104 on Local Integration, (ExCom 104), 07.10.2005, < <https://www.unhcr.org/excom/exconc/4357a91b2/conclusion-local-integration.html> > (E.T. 10.01.2022).

UNHCR: Executive Committee Conclusion No. 105 on Local Integration, (ExCom 105), < <https://www.unhcr.org/excom/exconc/4357a91b2/conclusion-local-integration.html> > (E.T. 10.07.2022).

UNHCR: Executive Committee of the High Commissioner's Programme, Conclusion on International Protection No. 89, 13.10.2000, < <https://www.refworld.org/docid/3ae68c7e0.html> > (E.T. 10.01.2022).

UNHCR: Framework For Durable Solutions For Refugees and Persons of Concern, (Durable Solutions), Cenevre 2003, < <https://www.refworld.org/docid/4124b6a04.html> > (E.T.06.12.2021).

UNHCR: Global Trends Forced Displacement 2020, < <https://www.unhcr.org/flagship-reports/globaltrends/> > (E.T. 01.02.2022).

UNHCR: Guidelines for International Protection No: 9, <
<https://www.unhcr.org/509136ca9.pdf>> (E.T. 01.05.2022).

UNHCR: Guidelines on Temporary Protection or Stay Arrangements,
<<https://www.unhcr.org/protection/expert/5304b71c9/guidelines-temporary-protection-stay-arrangements.html>> (E.T.10.07.2022).

UNHCR: Handbook for Self-reliance, Book 1, (Self-reliance Book 1), Geneva 2005,
<<https://www.unhcr.org/publications/operations/44bf40cc2/unhcr-handbook-self-reliance.html>> (E.T. 12.12.2021).

UNHCR: Handbook for Self-reliance, Glossary and Abbreviations,
<<https://www.unhcr.org/44bf3fc52.html>> (E.T. 12.12.2021).

UNHCR: Handbook for Repatriation and Reintegration Activities, Cenevre 2004, <
<https://www.unhcr.org/partners/guides/411786694/handbook-repatriation-reintegration-activities-emcomplete-handbookem.html>> (E.T. 19.01.2022).

UNHCR: Handbook on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status under the 1951 Convention and the 1967 Protocol relating to the Status of Refugees, Geneva 2019, <
<https://www.unhcr.org/publications/legal/5ddfc47/handbook-procedures-criteria-determining-refugee-status-under-1951-convention.html>> (E.T. 01.04.2022).

UNHCR: Note on HIV/AIDS and the Protection of Refugees, IDPs and other Persons of Concern, 2006, <
<http://www.unhcr.org/refworld/docid/4444f0884.html>> (E.T. 06.04.2022).

UNHCR: Note on International Protection, 31.08.1993, <
<https://www.refworld.org/pdfid/3ae68d5d10.pdf>> (E.T. 13.07.2022).

UNHCR: Note on the Cessation Clauses, <
<https://www.unhcr.org/3ae68cf610.html>> (E.T. 11.07.2022).

UNHCR: Note on the Integration of Refugees in the European Union, Mayis 2007, <
<https://www.unhcr.org/463b462c4.pdf>> (E.T. 16.07.2022).

UNHCR: Operational Data Ukraine Refugee Situation, <
<https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine>> (E.T. 01.05.2022).

UNHCR: Projected Global Resettlement Needs 2021, < <https://www.unhcr.org/protection/resettlement/5ef34bfb7/projected-global-resettlement-needs-2021-pdf.html> > (E.T. 01.02.2022).

UNHCR: Refugee Data Finder (Refugee Data), < <https://www.unhcr.org/refugee-statistics> > (E.T. 08.03.2022).

UNHCR: Refugee Resettlement and Complementary Pathways Opportunities for Growth (Complementary Pathways 2021), 2021, < <https://www.unhcr.org/protection/resettlement/614462c94/refugee-resettlement-complementary-pathways-opportunities-growth.html> > (E.T. 21.08.2022).

UNHCR: Resettlement Assessment Tool: Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender and Intersex Refugees, (LGBTI Resettlement), 2019, < <https://www.refworld.org/pdfid/5d2731c64.pdf> > (E.T. 25.04.2022).

UNHCR: Resettlement Data < <https://www.unhcr.org/resettlement-data.html> > (E.T. 01.02.2022).

UNHCR: Resettlement Handbook, < <https://www.unhcr.org/46f7c0ee2.pdf> > (E.T. 12.12.2021), Cenevre 2011.

UNHCR: Resettlement Turkey, < <https://help.unhcr.org/turkey/resettlement/> > (E.T. 03.05.2022).

UNHCR: Resettlement, < <https://www.unhcr.org/resettlement.html> >, (E.T. 12.12.2021).

UNHCR: Statue of the Office of the United Nations High Commissioner for Refugees, 2010, < <https://www.unhcr.org/3b66c39e1.pdf> > (E.T. 10.01.2022).

UNHCR: Survivors, Protectors, Providers: Refugee Women Speak Out, 2011, < <https://www.refworld.org/docid/4f310baa2.html> > (E.T. 11.04.2022).

UNHCR: The History of Resettlement, < <https://www.unhcr.org/5d1633657.pdf> > (E.T. 03.02.2021).

UNHCR: The Protection Of Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender and Intersex Asylum-Seekers And Refugees (Discussion Paper), Cenevre 2010, < <https://www.refworld.org/pdfid/4cff9a8f2.pdf> > (E.T. 01.05.2022).

UNHCR: The Resettlement of Women and Children Refugees, Geneva 2013.

UNHCR: The State of The World's Refugees 2006: Human Displacement in the New Millennium, (Refugee 2006), Oxford 2006.

UNHCR: Turkey Resettlement Fact Sheet September 2018, < <https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2018/10/UNHCR-Turkey-Resettlement-Fact-Sheet-September-2018.pdf> > (E.T. 03.04.2022).

UNHCR: UNHCR 2020'de Üçüncü Ülkeye Yerleştirilme Oranlarının Son Dönemin En Düşük Seviyelerine İnmesi Riskine Karşı Uyarıyor, 23.11.2020, < <https://www.unhcr.org/tr/26403-unhcr-2020de-ucuncu-ulkeye-yerlestirilme-oranlarinin-son-donemin-en-dusuk-seviyelerine-inmesi-riskine-karsi-uyariyor.html> > (E.T. 14.03.2022).

UNHCR: Üçüncü Ülkeye Yerleştirme, < <https://www.unhcr.org/tr/ucuncu-ulkeye-yerlestirme> > (E.T. 17.02.2022).

UNHCR: VAF – Vulnerability - Models and Thresholds, Geneva 2015, < <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/42980> > (E.T. 05.04.2022).

UNHCR: Voluntary Repatriation: International Protection Handbook, (Voluntary Repatriation), Cenevre 1996, < <https://www.unhcr.org/publications/legal/3bfe68d32/handbook-voluntary-repatriation-international-protection.html> > (E.T. 06.01.2022).

UNHCR: Women, < <https://www.unhcr.org/women.html> > (E.T. 10.04.2022).

UNITED NATIONS TREATY COLLECTION: Convention relating to the Status of Refugees, < https://treaties.un.org/pages/ViewDetailsII.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=V-2&chapter=5&Temp=mtdsg2&clang=_en > (E.T. 19.04.2022).

UNITED NATIONS TREATY COLLECTION: Protocol relating to the Status of Refugees, < https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=V-5&chapter=5 > (E.T. 19.04.2022).

US CITIZENSHIP AND IMMIGRATION SERVICES: The United States Refugee Admissions Program (USRAP) Consultation and Worldwide Processing Priorities, < <https://www.uscis.gov/humanitarian/refugees-and-asylum/usrap> > (E.T. 15.03.2022).

UZUN, E.: “Uluslararası Hukuk Çerçevesinde BMMYK’nın Yapısı, Görevleri ve Uluslararası Mülteci Hukukunun Gelişimindeki Yeri”, Göç Araştırmaları Dergisi, 2016, vol. 2, S. 2, s. 60-85.

van SELM, J.: “Complementary Pathways to Protection: Promoting the Integration and Inclusion of Refugees in Europe?”, (Pathways), The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science, 2020, vol. 690, S. 1, s. 136-152.

van SELM, J.: “Refugee Resettlement”, (Resettlement), içinde The Oxford Handbook of Refugee and Forced Migration Studies (eds. Elena Fiddian-Qasmieh, Gil Loescher, Katy Long ve Nando Sigona), Oxford 2014, s. 512-524.

van SELM, J.: “Strategic Use of Resettlement Enhancing Solutions for Greater Protection?”, (Greater Protection), içinde Refugee Resettlement: Power, Politics, and Humanitarian Governance (eds. Adle Garnier Liliana, Lyra Jubilut ve Kristin Bergtora Sandvik), New York 2018, s. 31-47.

van SELM, J.: “The Strategic Use of Resettlement: Changing the Face of Protection?”, (Strategic Use of Resettlement), Refuge, 2004, vol. 22, S. 1, s. 39-48.

VITIKAINEN, A.: “LGBT Rights and Refugees: A Case For Prioritizing LGBT Status in Refugee Admissions”, Ethics & Global Politics, 2020, vol.13, S.1, s. 64-78.

WAGNER, M.: “Can Complementary Pathways Live Up to Expectations?”, 14.11.2017, < <https://www.icmpd.org/blog/2017/can-complementary-pathways-live-up-to-expectations> > (E.T. 14.03.2022).

WALLBANK, J./HERRING, J.: “Introduction: Vulnerabilities, Care and Family Law”, içinde Vulnerabilities, Care and Family Law (eds. Julie Wallbank ve Jonathan Herring), Oxon 2014, s. 12-53.

WEF: Global Gender Gap Report, Geneva 2021, s. 10, < https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2021.pdf > (E.T. 19.04.2022).

WESTERBY, R.: When Refugees Become Migrants: State ‘Cherry-Picking’ For Refugee Protection, < <https://rli.blogs.sas.ac.uk/2020/10/20/when-refugees-become-migrants-state-cherry-picking-for-refugee-protection> > (05.04.2022).

YILMAZ EREN, E.: Mülteci Hukukunda Geçici Koruma, Ankara 2021.

ZISAKOU, S.: “Credibility Assessment in Asylum Claims Based on Sexual Orientation by the Greek Asylum Service: A Deep-Rooted Culture of Disbelief”, *Frontiers in Human Dynamics*, 2021, vol. 3, 693308.

ÖZET

Okcu, Arda, Uluslararası Koruma Bağlamında Kırılgan Grup Mensubiyetinin Yeniden Yerleştirme Üzerindeki Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Neva Övünç Öztürk.

Bu çalışmada, uluslararası koruma ve mülteci hukukunda kabul gören üç kalıcı çözümden biri olan yeniden yerleştirme üzerinde kırılganlığın ve kırılgan grup mensubiyetinin nasıl bir etkisi olduğu sorusuna yanıt aranmıştır. Tezin ilk bölümde yeniden yerleştirme politikalarının tarihi, yeniden yerleştirmenin işlevi, hukuki niteliği ve usulleri üzerinde durulmuştur ve böylelikle, yeniden yerleştirmenin görünümüne dair kapsamlı bir çerçeve çizilmiştir. Tezin ikinci bölümü ise yeniden yerleştirme ve kırılganlık ilişkisi mercek altına alınmış ve bu ilişki, kadın ve LGBTİ+ mülteciler bakımında somutlaştırılmıştır. Çalışmada ulaşılan en belirgin sonuçlar şu şekilde sıralanabilir: (1) bireysel korumaya odaklanan fonksiyonu itibariyle yeniden yerleştirme, en kırılgan mültecileri hedef alarak yerinden edilme döngüsünü kırmayı ve güvenlik risklerinin ortadan kaldırmayı amaçlar (2) en az uygulanan kalıcı çözüm olması itibariyle, hangi mültecilerin yeniden yerleştirileceği sorusunun önemi giderek artmaktadır (3) kadın ve LGBTİ+ mülteciler bakımından, yeniden yerleştirme çeşitli koşullar altında onurlu bir hayat sürmenin tek yoludur. Bu sebeple, yeniden yerleştirmeye hak temelli yaklaşılarak uluslararası sorumluluk paylaşımına dair yeni bir usul benimsenmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mülteci hukuku, uluslararası koruma, yeniden yerleştirme, kalıcı çözümler, üçüncü ülkeye yerleştirme, kadın mülteciler, LGBTİ+ mülteciler.

SUMMARY

Okcu, Arda, The Impact of Vulnerable Group Membership on Resettlement in the Context of International Protection, Master's Thesis, Advisor: Dr. Neva Övünç Öztürk.

This thesis deals with resettlement, one of the three classically accepted durable solutions in international protection and refugee law, focusing on the following research question: “what impact does vulnerability and vulnerable group membership have on resettlement?”. The first chapter of the thesis explains the history, the functions, legal nature and procedures of resettlement, thus drawing a comprehensive framework for resettlement. The second part of the thesis focuses on the relationship between resettlement and vulnerability, and this relationship is examined in detail in terms of women and LGBTI+ refugees. The most significant conclusions reached are : (1) resettlement with the function of individual protection aims to break the cycle of forced displacement and eliminate security risks by targeting the most vulnerable refugees (2) "which refugees should be resettled?" is an essential question for the subject because resettlement is the least desirable durable solution. (3) for women and LGBTI+ refugees, resettlement is the only way to lead a dignified life under various circumstances. Therefore, it must be emphasised that a new system of international responsibility sharing should be adopted with a rights-based approach to resettlement.

Keywords: Refugee law, international protection, resettlement, durable solutions, women refugees, LGBTI+ refugees.